

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

Свідоцтво
про державну
реєстрацію
серія КВ
№ 23982-138223
від 14 червня 2019 р.

**ВИЩА
ОСВІТА
УКРАЇНИ**

Засновано
в 2001 році

Передплатний індекс
23823

**ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЧАСОПИС
1-2 (84-85)' 2022**

DOI 10.31392/NPU-VOU.2022.1-2(84-85)

Засновники

ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

Редакційна колегія журналу «Вища освіта України»

Головний редактор

Віктор АНДРУЩЕНКО, доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, ректор Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Редакційна колегія

Віль БАКІРОВ, доктор соціологічних наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, радник ректора Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна
Галина БЕРЕГОВА, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри професійної освіти Херсонського державного аграрного університету

Леонід ГУБЕРСЬКИЙ, доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, радник ректора Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Наталія ДЕМ'ЯНЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології вищої школи Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Любов ДРОТЯНКО, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Національного авіаційного університету

Володимир ЄВТУХ, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, декан соціально-правового факультету Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Ірина ЄРШОВА-БАБЕНКО, доктор філософських наук, професор, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова

Наталія КОЧУБЕЙ, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (заступник головного редактора)

Сергій КУРБАТОВ, доктор філософських наук, професор кафедри соціології Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, радник президії НАПН України

Владислава ЛЮБАРЕЦЬ, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Наталія МОЗГОВА, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Мар'я НЕСТЕРОВА, доктор філософських наук, професор, керівник проєкту «Кафедра Жана Моне “Соціокультурні виміри Європейських студій”» Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Володимир СЕРГІЄНКО, доктор педагогічних наук, професор, декан факультету перепідготовки та підвищення кваліфікації Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Віолета СКІРТАЧ, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін Донбаського державного педагогічного університету

Діана СПУЛБЕР, доктор психологічних наук, професор Університету Генуї (Італія)

Григорій ТОРБІН, доктор фізико-математичних наук, професор, проректор з наукової роботи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Андрій ШЕВЦОВ, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, професор кафедри ортопедагогіки, ортопсихології та реабілітології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Олена ЯЦЕНКО, кандидат філософських наук, доцент, заступник декана історико-філософського факультету Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманов

Адреса редакції:

01601, м. Київ вул. Пирогова, 9,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
тел.: +38-044-239-30-17

Матеріали для публікації можна надсилати електронною поштою: wou@ukr.net
сайт журналу: www.wou.npu.edu.ua

Схвалено рішенням вченої ради НПУ ім. М. П. Драгоманова,
протокол № 13 від 30.06.2022.

ЗМІСТ

СТОРІНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Віктор АНДРУЩЕНКО

Післявоєнний світ науки та освіти: філософська рефлексія майбутнього..... 5

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ ХХІ СТОЛІТТЯ: ПОШУК ПРІОРИТЕТІВ

Олена ЯЦЕНКО

Агора антична та віртуальна: до проблеми трансформації соціальності 10

НОВІТНЯ НАУКА ТА СУЧАСНА ОСВІТА

Костянтин КОРСАК

Витоки українського та європейського архетипів у контексті нооантропології..... 18

ЧАС РЕФОРМ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Петро СІКОРСЬКИЙ, Ігор КОЛОДІЙ

Кібернетичні вимоги до освітнього процесу у вищих навчальних закладах 29

Владислава ЛЮБАРЕЦЬ, Аліна ЛЮБИМА

Становлення конкурентоспроможності майбутніх фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення 38

Ганна КАШИНА

Розширення цифрових навичок науково-педагогічних працівників медичних ЗВО в системі післядипломної освіти..... 44

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ

Марія ШЕРЕМЕТ, Дар'я СУПРУН

Промоція та маркетинг: стратегії модернізації вищої школи..... 51

Галина КОЗЛАКОВА

Організація науково-освітніх заходів в умовах дистанційних комунікацій..... 57

Тамара ДУДАР, Тетяна САЄНКО, Маргарита РАДОМСЬКА,

Андріан ЯВНЮК

Екологічна освіта англійською мовою у вищій школі 63

СТОРІНКА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

Інна ДОРОШЕНКО

Принципи модернізації мовних стратегій: виклики глобалізації 72

ІНФОРМАЦІЯ. РЕЦЕНЗІЇ. ПОВІДОМЛЕННЯ

Abstracting Review of Journal Articles..... 80

Contents 86

До уваги авторів..... 87

**Журнал «Вища освіта України»
згідно з постановою Президії ВАК України
від 10 травня 2017 р. № 693 внесено до Переліку видань,
де можуть друкуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата
філософських наук**

Віктор АНДРУЩЕНКО
доктор філософських наук, професор,
академік НАПН України, член-кореспондент
НАН України, ректор Національного
педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, Президент
асоціації ректорів педагогічних
університетів Європи,
головний редактор часопису (м. Київ)

Ключові слова: російсько-українська
війна, російський агресор, освіта, світо-
ва цивілізація, миролюбний світогляд.

*Розгляд цього питання має важ-
ливе академічне, психологічне й по-
літичне значення. У будь-якій си-
туації, а особливо в умовах війни,
яку розв'язав проти України колиш-
ній «старший брат» – російський
агресор, ми – освітяни і науковці –
маємо працювати, надавати сту-
дентам якісну освіту, розвивати
наукові дослідження, посилювати
міжнародні контакти з провідними
зарубіжними університетами, ви-
кладачами, науковцями, а головне –
роз'яснювати молоді і студентам,*

УДК 37.014.5
DOI 10.31392/NPU-VOU.2022.1–2(84–85).01

ПІСЛЯВОЄННИЙ СВІТ НАУКИ ТА ОСВІТИ: ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ МАЙБУТНЬОГО

© Андрущенко В., 2022

*як і суспільству, глибину того зло-
чину проти України і людства зага-
лом, яким просякнута нинішня по-
літика Росії. Уважний розгляд по-
дій, що відбуваються (розгорта-
ються) в сучасному інформаційно-
му полі, дозволяє зробити висновок,
що в їх епіцентрі знаходяться пи-
тання історії, зокрема філософії іс-
торії, сконцентровані навколо ви-
токів українського люду, сутнос-
ті створеної ним культури, мож-
ливостей та напрямів незалежно-
го розвитку суспільства і держа-
ви. Протидія спробам агресивно-
го спотворення української історії
та культури засобами освіти, нау-
ки і культури постає нині як одне з
першочергових завдань боротьби за
свідомість українського народу, що,
власне, і є центральною проблемою
освіти майбутнього, її філософії та
аксіології.*

Розробленість проблеми

Глибокі історичні розвідки в контексті
їх реалізації в системі освіти та просвіт-
ництва подарували свого часу такі дослід-
ники, як Володимир Антонович, Віктор

Василенко, Ярослав Дашкевич, Михайло Драгоманов, Михайло Грушевський, Микола Костомаров, Агатангел Кримський, В'ячеслав Липинський, Михайло Максимович, Микола Міхновський, Вікентій Хвойка, Павло Чубинський, Яків Шульгін, Дмитро Яворницький та ін. Розвінчуючи імперські ангажовані концептуальні моделі російських істориків, відомі й видатні українські науковці, археологи, письменники, діячі культури та освіти показали справжню глибину і цивілізаційну вартість українського народу та його культуру, внесок українців у розвиток світової цивілізації. Вагомий доробок у вирішенні означеного завдання оприлюднили представники сучасного гуманітарного корпусу держави – історики, філософи, політологи, культурологи. Серед визнаних праць (індивідуальних та колективних монографій, статей у наукових збірниках та періодичній пресі) відзначаю чисельні роботи науковців різних років – Володимира Антоновича, Дмитра Наливайка, Михайла Драгоманова, Івана Огієнка, академіка Валерія Смолія, співробітників керованого ним Інституту історії України НАН України – Віктора Даниленка, Станіслава Кульчицького, Василя Марочко, Олександра Реєнта та ін. Слід відзначити також внесок таких учених, письменників, політиків та публіцистів, як Іван Дзюба, Володимир Голобуцький, Володимир Горбулін, Іван Курас, Ярослав Калакура, Петро Кононенко, Валентин Крисаченко, Іван Крип'якевич, Володимир Литвин, Микола Михальченко, Олександр Моця, Мирослав Попович, Володимир Сергійчук, Олег Рафальський, Василь Ткаченко, Петро Толочко, Валерій Шевчук, Михайло Юрій та ін.

Основний текст

Ми пишаємось героїкою Збройних сил України, які дають належну відсіч ворогу. Ми єдині в засудженні агресора. Ми прагнемо якнайшвидшого припинення вогню, налагодження життя на засадах миру, справедливості і свободи.

Післявоєнний світ, обриси якого ми намагаємось осмислити й донести до майбутніх поколінь шляхом просвітництва та виховання, безсумнівно, буде іншим у порівнян-

ні з довоєнними світовими реаліями. Війна багато в чому змусила нас по-новому подивитись на власну і світову історію, на декларовані і справжні цінності, за якими жило у свій час і має жити в майбутньому людство.

Війна витверезила кожного з нас. Ми вже не віримо фейкам, які брехливо розповсюджує про себе Росія. Ми зрозуміли, що так звана «найпередовіша» й «найгуманістичніша» «російська культура» насправді є культурою агресивною й цинічною, брехливою і зажерливою у своєму змісті й сутності. Зростивши й подарувавши світові геніальних діячів культури (Ф. Достоєвський, О. Пушкін, Л. Толстой та ін.), вона не перестає бути культурою «пануючого класу», яким вважають себе більшість росіян, тобто культурою панівною, шовіністичною, спрямованою на захоплення та поневолення інших народів світу.

За моїми дослідженнями, військова агресія Росії проти України є далеко не випадковою, вона обумовлена суперечливим ходом історії, відлік якої розпочинається від пограбування військами Андрія Боголюбського мальовничого Києва в далекому 1169 р., підступно сконструйованої та цинічно наві'язаної царським режимом Переяславської угоди (1654 р.), через принижене існування України в лоні царської та більшовицької імперії (XVII – поч. XX ст.), фактичну дискримінацію українців у «братній сім'ї народів» колишнього СРСР (майже все XX ст.), а особливо після виходу України зі складу СРСР та проголошення незалежності (1991 р.).

Росія ніяк не могла змиритись з одвічним прагненням українців жити самостійним життям у царині самоповаги і свободи, спільно з європейськими народами у взаємному розумінні і співпраці. І це зрозуміло, адже без України Росія назавжди б залишалась на задвірках історії дрімучою, відсталою країною з її «азіатчиною», тоталітарними способами організації виробництва, типу мислення, політики та культури, способу виробництва загалом. І це знову-таки зрозуміло: Росія формувалась «плазуючи на колінах» перед ордою, принижено прислужуючи її володарям, переймаючи її спосіб життя та мислення. І що характер-

но, як завжди відбувається в історії, від високоорганізованих, розвинених, культурно багатих країн азійського простору, які напочувались на Захід, спустошуючи все на своєму шляху, особливо на цивілізований народ могутньої й квітучої тодішньої Київської Русі, вона перейняла здебільшого політико-організаційний негатив, притаманний кочовій стихії, – зневагу до людини і людяності, тоталітарний спосіб організації політичних та соціокультурних процесів, нетерпимість до інакомислення, використання насильства як основного інструменту підкорення народів (здебільшого у військовий спосіб) тощо. Сутність російського режиму концентрується в насильстві, яке витончено делегується як власному народу, так і народам, у яких Росія вбачає свій інтерес.

Росія постійно заздрила родючим українським чорноземам, які забезпечували Європу хлібом, завязатості працюючого українського люду, не могла миритись з волелюбним козацтвом. Вона боялась високої політичної організації українців (історичного народного віче, козацької демократії, першої європейської Конституції Пилипа Орлика), повсякчас присвоювала собі успіхи українських діячів, досягнутих у царині освіти і просвітництва, релігії і науки. Росія переманювала в своє лоно і нещадно експлуатувала виробничі, організаторські та інтелектуальні здібності видатних діячів матеріальної і духовної культури або переслідувала і карала кожного, хто відстоював своє право називатись українцем, відтворювати й поглиблювати власну ідентичність. І хоча в нашій спільній історії були успіхи і поразки, плідна співпраця й взаємна нетерпимість, Росія впродовж історії залишалась «потворним етносом» (Л. Гумільов), країною і народом, який мислив і діяв здебільшого чванливим, злочинним, загарбницьким чином. Українці ж завжди відстоювали й боролись за власну свободу. Росія ніколи не була нашим другом, а відтак військове зіткнення між російським і українським народами, обумовлене загарбницькою політикою Росії, стало все більш невідворотнім і загрозливим. Альтернативи цьому зіткненню не існувало.

Характерним є й те, що подібну політику Росія сповідувала (і практикує нині) до всіх народів, які потрапляли під її хижацький, загарбницький погляд. Згадаймо історичні і недавні події в Грузії, Польщі, Чехословаччині, Угорщині, Афганістані, Чечні, Карабасі... Хто їх туди кликав? Кому вони там були потрібні? Але ж ні, прийшли, зруйнували, вбили десятки тисяч ні в чому невинних людей, закріпились і домінують. Українцям дісталось чи не найбільше...

На жаль, ми погано знали історію. За межами нашої історичної свідомості залишалась знаменита Конотопська битва; нас відсторонили від осмислення причин патріотичної позиції Івана Мазепи, який перший підняв прапор непокорі всесильному російському царю в ході військового протистояння шведам; від нас приховали численні виступи (збройні повстання) українського селянства проти більшовизму, політику і практику голодомору (1933 р.) та репресій (1937 р.), цинічне вичерпування природного, фізичного та інтелектуального потенціалу українців у ході Другої світової війни та в післявоєнний період, насильницьке переселення корінних народів України до Сибіру та Казахстану тощо.

Майже 400 років Україна жила під жорстким поглядом російської царської та більшовицької імперій. Жила і боролась, створювала надбання культури, які Росія з жадністю і заздрістю повсякчас брехливо привласнювала, незважаючи ні на авторські права, ні на права людини. Жадібність і заздрість збуджували агресію. Переливаючись через край, та зрештою, вибухнула війною. Спочатку Крим, далі споконвічні українські землі Донеччини та Луганщини. Агресор вирішив повернути собі все, з чого впродовж історії пив життєдайні соки творчості, що вирвалось на свободу, і для цього розв'язав війну, яка ніколи не отримає виправдання.

Як була Росія «в'язницею народів», такою вона і залишається у наші дні, змінитись вона навряд чи зможе і в майбутньому. Саме тому цивілізовані народи світу мають поставити ефективні запобіжники самому її існуванню в цивілізаційному просторі.

Ми зрозуміли й те, що території, де утверджується так званий «русский мир»,

стають територіями війни. Численні війни, які вела Росія в історичному просторі та часі, були війнами на захоплення чужих територій, поневолення та приниження народів, встановлення «російських порядків». Як відомо, від середини 16 ст. і до сьогодні Московія-Росія брала участь принаймні у 75 різноманітних війнах, конфліктах і військових операціях. Майже 70% із них було розпочато саме Росією (https://gazeta.ua/articles/history/_rosiya-rozpochala-53-vijni-perelik/697222).

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. за ініціативою Москви розпочинались конфлікти та війни в Угорщині (1956), Чехословаччині (1968), Придністров'ї (1990/1991–1992), Афганістані (1979–1989 та 2001–2021), Південній Осетії (1991); Абхазії (1992), Чечні (1994 та 1999), Грузії (2008), Сирії (2011). Відомі й такі військові злочини Росії, як анексія Криму (2014) та захоплення частини територій Донецької та Луганської областей, нещодавнє повномасштабне вторгнення в Україну.

Характерно, що так званий «російський порядок» («русский мир») на чужих територіях утверджувався й підтримувався багнетами, переслідуванням інакомислення, репресіями. При цьому свою злочинну практику росіяни, як правило, подавали у вигляді «освоєння нічийних територій», «захисту російськомовного населення від утисків», «надання допомоги тому чи іншому народу у боротьбі за своє визволення» тощо.

Війна Росії проти України, цинічно названа агресором «спеціальною операцією», є такою ж загарбницькою, несправедливою, як і вище перераховані. Щоправда, вона стала ще більш руйнівною, вбивчою, злочинною. Президент Росії В. Путін брехливо заявив, що веде війну з Україною «за право бути і залишатися Росією» і «за майбутнє нашої країни». Насправді ж, вона спрямовується на знищення українців як народу, нації, держави.

Однією з реалій братовбивчої війни, яку веде проти України держава колишнього «братнього народу», є її гібридна складова – інформаційна агресія, в епіцентрі якої знаходяться диверсійні дії, спрямова-

ні на оволодіння свідомістю людей, їх світоглядом і почуттями з метою розмивання рішучості і волі в боротьбі за незалежність і свободу, а далі – підпорядкування їх власній волі, утвердження ілюзії повернення до колишньої єдності, яка нібито домінувала в історії, особливо в період існування колишнього СРСР.

Шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації агресор прагне маніпулювати свідомістю людей, спонукати їх до внутрішнього розбрату, зростити зерна насильства, жорстокості, порнографії, наркотичної привабливості, збудити недовіру до чинної влади, а головне – посіяти сумніви у перспективі незалежного розвитку, європейської стратегічної орієнтації.

Інформаційна агресія розгортається в усіх сферах життєдіяльності суспільства – в економіці і політиці, науці і культурі, засобах масової інформації та інтернеті, дипломатії і в освіті, просвітництві і вихованні підростаючого покоління. Конструктори та провідники гібридно-інформаційної війни намагаються переконати українців, європейців, та, власне, й увесь світ, що Україна не має власного коріння, а відтак – не є державницьким народом; що її економічна система занепадає й на сьогодні наближається до руйнації; що європейська дипломатія є вибором хибним і безперспективним; що українці не мають власної еліти, а тому й не здатні до науки і культури, не можуть налагодити власну систему освіти та виховання.

На фоні майстерно сфабрикованих ілюзій безперспективності та занепаду України як незалежної держави, вони зрощують ідею «повернення», відродження історичної єдності, так званого братерства народів. Своєрідною вершиною подібної позиції є нещодавно опублікована стаття В. Путіна «Про історичну єдність росіян та українців». Суб'єктивно перекручуючи факти, події та процеси, вона задає параметри та напрями нового наступу на українську культуру та людність, тиражується як прапор нової інформаційної політики. Гібридна війна в розпалі. Інформаційна експансія північного сусіда загострюється. У духовно-інформаційний простір України не-

другами «впроваджуються» все нові й нові фейки, мета яких – відсторонити людей від правди. А це означає, що висвітлення філософії історії, як і справжніх реалій сучасного незалежного розвитку, слід продовжувати, поглиблювати, делегувати їх насамперед учнівській молоді та студентам.

Важливим завданням модернізації післявоєнної української освіти є поглиблення процесу її «європеїзації». Не секрет, руйнівний інформаційно-пропагандистський тиск Росії на українську духовність загалом і освіту зокрема посилюється. Маніпулятивний вплив колишнього «старшого брата» та керованої ним агресивної «п'ятої колони» прибічників «руського мира, що свідомо паплюжить все «українське» і «європейське», одночасно нав'язуючи «азійськоруське», «радянське», «путінське», загрожується. Новостворена українська освіта, на жаль, «власне українською» і «власне європейською» ще не стала, а відтак – не навчилась переконливо, системно і послідовно доносити до свідомості своїх вихованців – школярів та студентів – велику історичну правду життя та боротьби власного народу за незалежність. Багато вчителів ще не вміють доступно і переконливо пояснити дітям історично сформовану європейськість способу мислення, світовідчуття та життєдіяльності українців, виховати глибоко усвідомлену героїку поколінь, сформувати національну гідність і віру у свою історію, народ і культуру. Модернізація сучасної освіти в дусі національно-європейських пріоритетів залишається завданням актуальним і невідкладним.

Героїзм українців переконує нас у нашій прийдешній перемозі. Скоро настане мир. Яким він буде для світу, а особливо для України і Росії? Які стосунки будуть між нашими народами? Яку правду понесе наша освіта майбутнім поколінням? На сьогодні нас розпирає ненависть до вбивць наших дітей, батьків, співвітчизників... На-

вряд швидко зарубцюються рани, нанесені війною, та й навряд між нами знову зажевріє зірка довіри. Повсякденна свідомість у масовому вимірі переконує в тому, що швидше за все благодатна мить не настане ніколи. Як прозорливо сказала Анастасія Дмитрук: «Ніколи ми не будемо братами! Ни по родине, ни по матери...». Ми – різні народи, у нас різні цінності. Ми рухаємось до вершин демократії і свободи. Вони йдуть у протилежному напрямі, хоч він і безперспективний та не має майбутнього. Доля агресора – забуття історії, розпад, асиміляція у більш прогресивний, морально ціннісний етнос.

І все ж... Ніколи не треба відрікатись, а тим більше вибудовувати бар'єри для вияву милосердя і людяності. Переконаний, покарання, яке, безсумнівно, понесе агресор, має пробудити у людей совість, а ми – прості трудівники земної цивілізації – маємо допомогти покаяним сформувати свою нову, раціонально й морально упорядковану, чуттєво вивірену душу, допомогти стати на ноги. Я вірю у життєтворчу силу «добра», яке завжди перемагає «зло».

Освіта, яка стверджується сьогодні, а особливо та, що буде розгортатись у післявоєнному просторі, має формувати якщо й не остаточні відповіді, то принаймні поставити їх для обговорення – про сутність справедливих і несправедливих війн, про агресивну політику Росії від давніх часів і до сьогодні, про цінність миру і миролюбства як єдиної розумної альтернативи для розвитку і прогресу. Освіта має сформувати миролюбний світогляд, в основі якого знаходиться творча праця, проникливий розум і розгорнута демократична співпраця народів і культур у Європі та світі загалом. Разом із наукою, культурою і вихованням освіта має переконати молодь у цінності добра, справедливості і свободи, реалізація яких забезпечить перспективу світового культуротворення, покаже місце та роль молоді в цьому процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Мироненко П.** Збочена Росія та ознаки Третьої світової війни. Нотатки із щоденника політолога. Київ: Вид-во Політія, 2022. 208 с.

REFERENCES

1. **Myronenko, P. (2022).** Crooked Russia and signs of the Third World War. Notes from the diary of a political scientist. Kyiv, Politia Publishing House. 208 p. [in Ukrainian]

Олена ЯЦЕНКО

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
та інноваційних технологій
соціокультурної діяльності
НПУ імені М. П. Драгоманова,
Visiting researcher in Institute for Human-
Centered Engineering, School of Engineering
and Computer Science, Bern University of
Applied Sciences, Biel, Switzerland
e-mail: yatsenkood@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0584-933X>

Ключові слова: соціальність, філо-
софія, діалог, віртуальність, віртуальний
комунікативний простір, свобода.

Аналітика феномену соціальності здійснюється на основі практик рефлексії свободи, що в авторській концепції асоціюється з філософським способом мислення, і відповідно, його внутрішньою метафізичною структурою. Античний ідеал комунікативного дискурсу як реалізація соціальності в плюралізмі конкуруючих нарративів опису дійсності та суспільного устрою трансформується в ході цивілізаційного поступу в різні історичні конфігурації цього феномену. Розвиток ІКТ фундаментально змінює принципи експлікації соціальності, віртуальний комунікативний простір визначено через «4А»: анонімність, актуальність, амнезію та анестезію.

УДК 1:316.4

DOI 10.31392/NPU-VOU.2022.1-2(84-85).02

**АГОРА АНТИЧНА
ТА ВІРТУАЛЬНА:
ДО ПРОБЛЕМИ
ТРАНСФОРМАЦІЇ
СОЦІАЛЬНОСТІ**

© Яценко О., 2022

роблему соціальності досить часто аналізують крізь призму волюнтаристичних чинників поведінки та комунікації. Першою історичною формою організації суспільного устрою, що закріплює атрибутивну свободу своїх громадян, є антична культура міст-полісів. Свобода громадян полягала у певному дистанціюванні від уніфікуючої функції традицій родового міфологічного світогляду. Прямим наслідком такого відмежування стає інтелектуальна, ідеологічна, майнова та особистісна автономія. На прикладі античної культури надзвичайно красномовно розкривається основне протиріччя проблеми соціальності, а отже і проблеми культури. Якщо соціальність розуміти як потребу в Іншому, то ми з необхідністю приходимо до проблеми Єдиного та множинного, цілого та частки. Людська особа, наділена свідомістю та самосвідомістю, це завжди певним чином оформлена світоглядна єдність, автономна інстанція та самостійна одиниця. Та будучи окремою єдністю, цілісністю, в людині наявне прагнення до інвестицій власних потенцій, тобто до виконання функцій частини системи більш високого порядку організації. Найбільш важливим моментом у

дискурсі цього феномену слід вважати не стільки його закономірний характер, скільки більш-менш чітке усвідомлення людиною цієї потреби в соціальному. Нарікання на недосконалість соціальної системи відомі ще з апокаліптичних оцінок сучасності, знайдених в давньоєгипетських папірусах, атараксії стоїків та епікурейців до безапеляційного твердження Ж.-П. Сартра: «Інші – це пекло» [8]. Проте ізоляція від соціуму як такого розцінюється або як різновид сакрального подвигу (аскетизм), або як тяжке покарання (остракізм). Закономірно, рефлексія соціальності в тому чи іншому вигляді потребує метафізичного знання. Тому на тлі декларованого Античністю плюралізму думок, поглядів та переконань зростає філософія як специфічний спосіб життя в культурі. Філософія є спекулятивним пізнанням, раціоналізацією стихійної дійсності, пошуком стійких домінант у поточі становлення або «усвідомленою необхідністю».

Філософія як рефлексія свободи: підстави античної соціальності

Численні дослідники античної культури пов'язують виникнення філософії з демократичним устроєм суспільства, у якому надзвичайного значення набуває слово. Так, «ейдетичний, космізуючий розум (космічний логос) проявляється у мовленні оратора, у раціональному діалозі, у публічному обговоренні, що ініціює народження античної соціальності» [3]. Дійсно, в античному суспільстві роль та значення риторики, практичного та прагматичного виміру словесної творчості складно переоцінити. Проте філософія не зводиться до риторики. Така унія означатиме не просто кризу, а деструкцію філософії як такої. Не випадково класичні витвори античного філософствування виникають як протидія апофеозу прагматики риторики – софістичі. Софістика наочно демонструє надзвичайні можливості та пластичність мови як семіотичного простору змістоутворення. Рушійною силою софістики є не просто свобода, а свавілля. Таким чином, софістика є концептуалізацією випадкового, мін-

ливого, варіативного та довільного. Категоріальне філософське мислення ґрунтується на принципово інших засадах. Широко відомо, що наскрізним стрижнем філософії є метафізика як знання незмінного. Отже, якщо софістика – це свобода і свавілля, то філософія – це закон і порядок. Не даремно, ще творці перших метафізичних систем вели мову про «тоталітарний характер» метафізики. На відміну від плюралізму та строкатості софістики метафізика є знання про Єдине, а отже, воно є знанням інваріантним. Маємо підстави зробити припущення, що софістика та метафізика є двома рівнями ієрархічної структури раціоналізації дійсності.

Питання сутності, її природи та онтології рівнозначне питанню «що є істина?», а тому означена проблематика є основоположною щодо культури. Навіть на підставі найбільш поширеного розуміння культури як традиції, або комплексу знань, що транслюється від покоління до покоління, а пайдейя розуміється як освіта, то такий епістемологічний ракурс проблеми філософської рефлексії культури набуває вирішального значення. Філософська категорія міри має надзвичайно велике значення принаймні у двох суттєвих аспектах. По-перше, якщо вважати, що соціальність розкривається в протиріччі категоріальної зв'язки «єдине/множинне», то саме категорія міри дає змогу якісно та по суті здійснювати аналітику взаємодії соціуму та індивіду, встановлювати лінії детермінації та диференціації між цими сферами. По-друге, діалектична пара «єдине/множинне» становить основний фокус проблеми абстрактного мислення: узагальнення як логічна операція є ніщо інше як перехід від окремого до загального. Тобто основні принципи абстрактного мислення – індукція та дедукція виявляються заснованими на понятті міри. Звісно, розкриття змісту та значення категорії міри у Платона цілком та повністю онтологічне. Для Платона істина як сутність становить певний специфічний горизонт існування, а пізнання є органічною здатністю залучення до цьо-

го непохитного порядку вічного становлення. Аристотель більш послідовний і точний у своїх філософських штудіях. У його філософській системі поняття міри пов'язане з процедурою виміру, порівняння речей та їхніх якостей, предикацій. Тому в Аристотеля поняття міри, з одного боку, слугує запорукою сутності як індивідуальності, «самості» речі в способі її існування. А з іншого – принцип міри в царині логічного мислення реалізується як середній термін силлогізму, за наявності якого можливе зростання рівня абстракції, продукування загального інформаційного поля, що становить зміст традиції, а отже, і культури. Тому зробимо висновок, що категорія міри як сталий синтез обчислювальної здатності мислення та одна з фундаментальних характеристик рефлексії є основоположною як для існування феномену культури, так і в процедурі його філософського дискурсу.

Раціональним чином диференційована соціальність у різноманітних іпостасях матиме місце у всіх подальших історичних епохах: «причащаючий розум – у Божому Слові, через співпричасність до якого у вірян народжується середньовічна соціальність (Біблер, 2002); розум, що пізнає, – у договорі – природно-розумному початку, що організує соціальність Нового часу; законодавчий розум – у метанаративах (імпліцитна і невідрефлектована система координат), що виступають основою модерної соціальності; розум, що інтерпретує, – у мінінаративах (безліч мовних ігор), що конституують постмодерну соціальність (Ліотар, 1998)» [2]. Отже, способи уніфікації людських суб'єктивностей, або способи експлікації соціальності, варіативно змінюватимуться залежно від пріоритетів історичної доби. Загалом цю динаміку є підстави характеризувати як зростання суб'єктивності за масштабом, значенням та змістом.

У генезисі спроб рефлексії культури визначальними слід назвати соціальність та історію. Соціальність ми розуміємо як атрибутивну властивість суб'єктивності, що полягає у затребуваності Іншого для експлі-

кації власної сутності. Соціальність – це те, що змушує або зрушує людину трансцендувати від онтичного до онтологічного рівня сприйняття та обізнаності. Становлення суб'єктивності передбачає засвоєння логіки та динаміки культури. Персоніфікація культури в особі суб'єкта є процесом формування культури мислення та духовності особи. Загальнолюдське надбання (історична пам'ять) у комунікативному просторі соціуму екстраполюється в індивідуальну свідомість, яка, своєю чергою, стає рушієм культуротворчого процесу.

Античний космос герметичний, тому природне, соціальне та культурне не диференціюється, а створює загальний контекст філософської аналітики. У Середньовіччі уявлення про час та вічність змінюються, як і просторові орієнтації. Становлення культури отримує чіткий хронометраж, який регламентує перебіг земного буття та його спрямованість до вічності. Трагедія безсилля людини перед світом змінюється на прийняття долі як подвигу. Уявлення про міру людського буття також трансформується до надприродних критеріїв. Символ важливіший за річ, а слово важливіше за дію. Соціальність асоціюється із причетністю до Церкви, спільною працею, а історія – як замисел Божий. Доба Відродження та Новий час акцентують проблему індивідуальності на тлі загального, її пошуку та запитів. Соціальність розуміється як унікальне, що розкривається у потенційну загальність. Тобто індивідуальність стверджує власну сутність та самоідентифікацію через актуалізацію загального. Навіть методологією верифікації анонічного «Я» як у декартівській філософії відбувається ствердження змісту та значення особистого. Німецька класика доводить до абсолютизму об'єктивування індивідуальності, соціальності як імпліцитної якості, а історії як векторно-змістовного процесу.

Проблема соціальності в сучасному гуманітарному дискурсі

Проблема соціальності є надзвичайно актуальною в сучасному гуманітарному дискурсі. Адже відповідно до принципів та

акцентів її розв'язання визначаються кон-тури інтерпретації низки проблем політичного, економічного, етнічного та глобального екологічного гатунку. Так, Марта Редіс (Martha Radice, 2019 [17]) аналізує проблему реалізації соціальності в контексті сучасного урбанізованого ландшафту, специфіку якого авторка називає «мультикультурою». Цієї логіки розуміння феномену соціальності та її ролі дотримується також Джеф Малпас (Jeff Malpas, 1997 [14]). Він доводить, що феномен соціальності лежить в основі просторових уявлень та орієнтацій людини. Інакше кажучи, фундаментальна проблема єдиного та множинного в якості генезису передбачає атрибутивну людні соціальність.

Справедливою буде думка про соціальність як певну передумову, контекст для реалізації інтенцій суб'єктивності. Тому доречно зауважує Сара Пінк (Sarah Pink, 2008 [16]), що інтерпретує цю категорію комплексно як єдність діяльності, соціальності та місця. На її думку, єдність цих факторів продукує своєрідні соціальні локуси, відносно яких доречно виносити судження оцінювального та прогностичного характеру.

Даніель Хьорт (Daniel Hjorth, 2013 [12]) досліджує соціальність із позицій комерціалізації сучасного суспільного життя. Він вважає, що взаємодія суспільства та бізнесу призводить не тільки до становлення поняття «соціальне підприємництво», але й суттєво трансформує зміст дефінітивних практик феномену соціальності. Іншими словами, способи визначення соціальності формуються відповідно до контексту, у якому відбувається формування градації визначення цінності.

Проте більш суттєвим у визначенні змісту категорії соціальності є не капітал, а цінності іншого порядку. Часто категорію соціальності ототожнюють із громадянською свідомістю або позицією. Методологія такого підходу до вивчення соціальності викликає певні сумніви. Так, Тревор Стек (Trevor Stack, 2012 [18]) виділяє чотири категорії визначення громадянства: політич-

не, національне, юридичне та громадська соціальність. Якщо перші три категорії відомі та зрозумілі, то громадська соціальність означає стійкі структури свідомості індивідів, що ідентифікують себе як частину певної спільноти, не обмежену етнічними або державними факторами. Це вмотивоване відчуття приналежності до доволі абстрактної спільноти, спільноти як такої. До такої диференціації автор приходить на основі значної емпіричної бази анкетування та опитування реципієнтів різних категорій. Сам факт такої мотиваційної структури вважаємо аргументом, що підтверджує визначення соціальності як інтенціональності суб'єктивності до соціального. Але громадянство є похідним феноменом як форма втілення і реалізація такої інтенції в об'єктивованих структурах соціального життя.

У контексті визначення соціальності як передумови формує свою концепцію Тревор Бутт (Trevor But, 1998 [9]), який вважає соціальність основою феномену емпатії та досліджує її в контексті екзистенціальної феноменології М. Мерло-Понті. Л. Лейтнер та Д. Фенінгер (L. M. Leitner & D. T. Pfenninger, 1994 [13]) також дотримуються лінії ототожнення соціальності та емпатії. Дещо в іншому контексті досліджує соціальність Маргарет Гілберт (Margaret Gilbert, 1998 [10]). Вона аналізує феномен соціальності на підставі понять «спільний намір» та «спільна дія». Іншими словами, досліджувати соціальність обґрунтовано з позицій соціальної конвенції та колективних переконань. В іншому випадку дискурс соціальності набуває ознак зайвої спекуляції.

Також продуктивним напрямом дослідження соціальності є вивчення специфіки її експлікації з огляду на історичний контекст. Соціальність Античності, Середньовіччя, Модерну вмотивована та ідеологізована різними світоглядними принципами. Відповідно, сьогодення також формує своєрідні принципи соціальності. Так, Лі Томпсон та Джулі Каплс (Lee Thompson & Julie Cupples, 2008 [19]) досліджують ста-

новлення цифрової соціальності в мережевому просторі сучасних ІКТ. На їхню думку, сучасні гаджети не нівелюють соціальність, а змінюють форму її експлікації.

Отже, проблема соціальності і сучасному інформаційному суспільстві набуває нових вимірів аналітики як в теоретичному, так і в праксеологічному відношенні.

Соціальність і спілкування: віртуальний простір самореалізації

Спілкування може здійснюватися у двох площинах: синхронічній і діахронічній. Спілкування в аспекті синхронії означає взаємодію в єдиному просторі-часі, тобто участь у соціальних процесах. Діахронічний контекст спілкування передбачає діалог на рівні культури, акумульованих смислових і ціннісних конструкцій. Таким чином, соціум і культура виявляються сторонами однієї медалі, однієї екзистенціальної сутності людини, яка проявляється в необхідності наявності Іншого, а звідси подолання і трансцендування. Відмова від референції тягне за собою негачію як суб'єкт-об'єктних відносин, так і суб'єкт-суб'єктних зв'язків. Перебування у віртуальній реальності на кшталт «гри в Бога». По-перше, це необмежені можливості, здатність керуватися виключно власними смаками та вподобаннями. По-друге, це повна свобода, що не припускає відповідальності, адже віртуальна реальність – це простір симуляції, ілюзії і копія, що володіє повнотою екзистенціальної напруженості. По-третє, абсолютна свобода передбачає таку ж абсолютну самотність. Це бутєвість *ex nihilo*, що не детерміноване нічим, крім власної суб'єктивності, традиційно вважалося виключно прерогативою Абсолюту. Зникнення або вигнання Іншого руйнує фундаментальні підстави соціальності людини. Тисячі і десятки тисяч віртуальних друзів у соціальних мережах не виключають самотності, страху і відчаю, не означають активну громадянську позицію або високий рівень духовної культури. Гіперсоціальність, неймовірна активність в інформаційному просторі, руйнує архетипічні навички соціальної взаємодії, обертаєть-

ся асоціальністю або соціопатією в більш звичній термінології. Ми маємо справу не просто з інформаційними технологіями, навіть не з ІТ-культурою, а з новим типом екзистування: діалогу з усіма при повній анонімності та імперсоніфікації згаданих «всіх». Метафора романтизму «самотність у натовпі», яка пригнічує і є герметичною трагедією, з якої немає виходу, стає самотністю в мережі, яка не обтяжує, а, навпаки, дає можливість бажаного зразку самоідентифікації. Успішність самоідентифікації в рамках віртуальної реальності пояснюється відсутністю Іншого. Таким чином, спілкування в синхронічному зрізі віртуального світу є, по суті, розмовою з найкращим співрозмовником – самим собою. У зв'язку з чим стає очевидною необхідність шизоаналітичних процедур, які декларуються постмодернізмом.

З'явилися нові дефініції:

1. «"Коллективне віртуальне": родове переживання сьогодення в символічній формі» [7, с. 92].

Виникає ряд питань: у чому полягає родова сутність переживання сьогодення? Чи може переживання носити колективний характер? Це переживання буде ідентичним у різних членів колективу? Які критерії зіставлення та уніфікації переживань? Крім того, віртуальна реальність є сферою симуляції, а не символізації. Про це вельми переконливо писали імениті філософи-постмодерністи.

2. «Internet-соборність – форма єднання особистостей у віртуальній реальності» [6, с. 168].

Поняття соборності передбачає наявність сакрального, об'єднання на підставі віри у вищий ідеал. Які цінності, ідеали і моральні регулятиви продукує віртуальна реальність? Що в просторі віртуального може претендувати на статус сакрального? І про яке єднання особистостей може йти мова, якщо саме поняття особистості володіє неабиякою часткою умовності в кібер-просторі? Автор зазначених дефініцій С. І. Орехов, мабуть, саму віртуальну реальність наділяє статусом сакральності,

здатним привести людство до такого необхідного йому щастя, осмисленості існування і вроджений альтруїзм. Отже, і біологічна, і соціальна природа людини набуває нових якісних показників. Однак людина – істота не тільки біосоціальна, але ще і культурна. Спілкування діахронічне, в плані культури, ґрунтується на іншому розумінні часу. Синхронне актуалізоване в модусі теперішнього, тому досить органічно відображається у віртуальній реальності. Діахронія в моменті справжнього пов'язує минуле як історичну пам'ять, так і майбутнє як інтенцію логічного продовження. Віртуальна реальність представляє собою суцільність сьогодення, отже, не потребує пам'яті і традиції, а майбутнє є безліччю рівнозначних можливостей, реалізація кожної з них не виключає інші. Нелінійність часу – атрибутивна риса віртуальної реальності. Таким чином, втрачається необхідність в культурі як трансляції досвіду і зв'язку поколінь. Крім того, основною функцією культури є захисна. За словами Ф. Ніцше, культура – це «тоненька яблучна кожура над розпеченим хаосом» [5, с. 767]. Її призначення – приховувати непривабливу потворність ества. Культура робить навколишню дійсність прийнятною і придатною для проживання. Віртуальна реальність є твір людини, світ, в якому людина – головний архітектор і творець. І захищатися йому потрібно тільки від себе самого. Чи є в цьому необхідність? Очевидним буде негативна відповідь. Однак, на наш погляд, це широке поле для дискусії.

На думку багатьох дослідників, культура – наслідок природної смертності людини. В актуальності сьогодення людина безсмертна. Для усвідомлення феномену смерті необхідна пам'ять, яка фіксує відхід з життя близьких людей, і знання невідворотності майбутнього. Віртуальна реальність дає відчуття безсмертя, приналежності до Субстанціального початку, яким є інформація. Сама людина у віртуальному просторі – сегмент загального інформаційного потоку. Отже, нова онтологія з необхідністю зачіпає антропогенез на всіх його

рівнях, включаючи архетипи. Зміна комунікативно-психологічних навичок зміщує акценти в процедурах спілкування і в результаті змінює соматіку. Ці трансформації обумовлені інтерактивністю як атрибутивною рисою віртуальної реальності.

Віртуальна Агора: становлення «культури участі»

Віртуальний соціальний простір продукує специфічний спосіб існування та розмірності простору та часу, змінює специфіку сприйняття та переживання цих атрибутів дійсності. Цілком закономірно, що віртуальний простір спричиняє формування специфічного символічного поля, специфіки означення та комунікації. Ця особливість полягає не тільки в способі існування віртуального середовища, але й в новому типі зв'язку та взаємодії. Не опосередкований матеріальним уречевленням, сенс та значення віртуальних об'єктів передбачає принципово інші процедури верифікації та фальсифікації. Так само як і віртуальні спільноти формально виконують ті ж функції соціалізації суб'єктивності, як і реальні угруповання. Зауважимо, що реальні спільноти досить відносно пов'язані із так званим матеріально-уречевленим світом. Те, що становить сутність соціального за змістом, ближче до віртуального, ніж матеріального. Дійсно, соціальні ролі та ієрархії, габітуси та ритуали, інститути та інституції – всі ці феномени неможливо звести до об'єктів матеріального світу у звичайному розумінні, оскільки їхній зміст не розкривається в сенсорно-емпіричному досвіді. Проте відмінність між реальною та віртуальною соціальністю очевидні: віртуальність принципово не має атрибутів в матеріальному, історичному або етнічному, що дає підстави стверджувати її стихійний або довільний характер організації та експлікації.

Беззаперечним фактом масштабного впливу на сучасне суспільство є розуміння віртуального простору як комунікативного та публічного. Мартін Оствальд, відомий дослідник історії Афін, стверджує, що розвиток культури та демократії античного суспільства зумовлений традицією вільно-

го спілкування, свободи думки та висловлювання: «Агора функціонувала як центр передачі інформації і вільного спілкування; саме в силу цих причин вона пов'язана з політичним посиленням Греції і з демократичними тенденціями» [1, с. 65]. Ще спочатку становлення інформаційного суспільства метафора Агори як місця вільного обміну думками без цензури та диктатури стала символом віри для адептів свободи як базової цінності суспільного розвитку. Віртуальна реальність при першому наближенні цілком відповідає такій метафорі простору свободи думки та дії. Проте це переконання видається все більш наївним з огляду на розвиток інформаційно-комунікативних технологій. Для прикладу достатньо згадати Систему Соціального Кредиту в сучасному Китаї, коли будь-які вчинки або активності як у віртуальному, так і в реальному просторі жорстко контролюються органами державної влади та невідворотно впливають на перебіг подальшого життя.

Доступність інформації не означає реалізації Просвітницького ідеалу свободи через знання та освіту. Швидше навпаки, цифрова доба постулює тотальність публічності, а отже, і можливостей контролю. Д. Дж. Гункел (David J. Gunkel, 2008 [11]) стверджує, що вибір між червоною та синьою таблетками у фільмі «Матриця» є ілюстрацією складних філософських протиріч і структурних конфліктів, що пов'язують з інформаційним суспільством та його становленням. Такий бінарний код є метафорою нашого розуміння соціальної реальності. Автор спростовує «правильний» вибір червоної таблетки як єдино прийнятний революційний хід соціальних трансформацій. Він переконаний, що «підірвати» систему можливо альтернативними методами послідовної критики та концептуалізації опозиції.

Інший шлях пропонує Г. Дж. Паппін (Gladden J. Pappin, 2012 [15]), який розмірковує над проблемою свободи в контексті віртуальної реальності. Якщо традиційно свобода була постульована в якості важливої цінності як для особистого, так і для соціального виміру людського життя, то

останнє століття надає протилежні акценти цій етичній проблемі. Вагомий вплив у цій трансформації відіграє розвиток технологій, із якими тісно пов'язують рівень добробуту сучасної людини. Крім того, у минулому зміст соціальної місії технології означав володарювання над природою, а в сьогоденні віртуальні технології фактично постають заміною природи. Дієвим інструментом протидії тотального впливу технологій на свідомість автор називає постмодерністську іронію. Та чи достатньо сучасній людині тільки іронії для того, щоб жити в техногенному цифровому світі?

Продукована розвитком технологій віртуальна реальність вже цілком обґрунтовано володіє предикатом соціальності: «Віртуальна соціальна реальність – це, з одного боку, інтерсуб'єктивна реальність як результат комунікативної взаємодії різних суб'єктів, з іншого – інтерсуб'єктивна реальність як множинність ідентичностей, що конституують суб'єктів і їх численні образи» [4, с. 23]. Або «віртуальна соціальна реальність як потенційна соціальна реальність (онтологічний підхід) і віртуальна соціальна реальність як її образ або конструктор (гносеологічний підхід) є «заміщення» актуальною константною соціальною реальності, тобто такої соціальної дійсності, яка залишила «сліди» і стала предметом когнітивного інтересу» [4, с. 24]. Сутність цього «заміщення» полягає у створенні соціального простору, вільного від формальностей, норм регламентації поведінки та оцінок, притаманних сталим інституціоналізованим формам суспільного життя. Фактично, віртуальна соціальна реальність є простором вільного виявлення суб'єктивності, яка не потерпає від морально-етичних та ціннісних регуляторів.

Отже, простір віртуального є «чиствою інтелігенцією», «колективним свідомим», або максимально оперативним когнітивно-комунікативним континуумом, у якому суб'єктивність та соціальність отримують повноту вираження. Оперативність його полягає не тільки у функціональності зв'язку, але в актуалізації модусу тепе-

рішнього, відповідно відбувається становлення інформаційної культури, відмінною рисою якої визначено концепт «ампутованої пам'яті», тобто номадизму як життєвої стратегії та культури участі на відміну від культури знання, логосу та символу. Тому простір віртуального спілкування як кон-

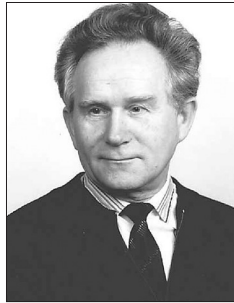
текст експлікації соціальності доречно визначити через «4А»: *анонімність* як відсутність автентичного Іншого, *актуальність* як тотальність теперішнього, *амнезію* як чіткий пріоритет синхронічного діалогу та *анестезію* як перевагу дозвіллево-розважального цілепокладання активності.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Галкин А. І** Философские проблемы виртуальной реальности. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/filosofskie-problemy-virtualnoy-realnosti> (дата звернення 19.08.2019)
2. **Лаптинова Ю. И.** Параструктурность интерпассивной социальности. URL: <http://jurnal.org/articles/2013/filos1.html> (дата звернення 26.08.2019)
3. **Лосев А. Ф.** (2005). Комментарии к диалогам Платона, Компиляция из четырехтомного издания диалогов Платона. Киев: PSYLIB. URL: <http://psylib.org.ua/books/losew06/index.htm> (дата звернення 14.10.2018).
4. **Лубский А. В.** (2011). Социальные науки и социальная реальность: к вопросу о погружении в виртуальность. *Научная мысль Кавказа*. № 4. С. 19–29.
5. **Ницше Ф.** (1990). Злая мудрость // Сочинения: в 2 т. Т.1. 829 с.
6. **Носов Н. А.** (1999). Виртуальная реальность. *Вопросы философии*. № 10. С. 152–164.
7. **Орехов С. И.** (2002). Поиск виртуальной реальности. Омск. 183 с.
8. **Сартр Ж.-П.** Выходу немає. URL: https://modernlib.net/books/sartre_zhanpol/net_vihoda/read_3/ (дата звернення 17.05.2018)

REFERENCES

1. **Galkin A.** And Philosophical problems of virtual reality. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/filosofskie-problemy-virtualnoy-realnosti> (access date 08/19/2019) [in Russian]
2. **Laptynova Yu. I.** Parastructurality of interpassive sociality. URL: <http://jurnal.org/articles/2013/filos1.html> (access date 08/26/2019) [in Russian]
3. **Losev A. F.** (2005). Comments to Plato's dialogues, Compilation from the four-volume edition of Plato's dialogues, Kyiv: PSYLIB. URL: <http://psylib.org.ua/books/losew06/index.htm> (access date 14.10.2018). [in Russian]
4. **Lubsky A. V.** (2011). Social sciences and social reality: to the question of immersion in virtuality. *Scientific thought of the Caucasus*. No 4, pp.19–29. [in Russian]
5. **Nietzsche F.** (1990). Evil wisdom. Nietzsche F. Sochineniya. T. 1. 829 p. [in Russian]
6. **Nosov N. A.** (1999). Virtual reality. Questions of philosophy. No. 10. P. 152–164. [in Russian] [in Russian]
7. **Orekhov S. I.** (2002). The Search for Virtual Reality. Omsk, 183 p.
8. **Sartre J.-P.** There is no way out. URL: https://modernlib.net/books/sartre_zhanpol/net_vihoda/read_3/ (access date 05/17/2018) [in Russian]
9. **Butt T.** (1998). Sociality, role, and embodiment. *Journal of Constructivist Psychology*. Volume 11, Issue 2, pp. 105–116. URL: <https://doi.org/10.1080/10720539808404643>
10. **Gilbert M.** (1998). In Search of Sociality. Philosophical Explorations. *An International Journal for the Philosophy of Mind and Action*. Volume 1, Issue 3, pp. 233–241. URL: <https://doi.org/10.1080/10001998098538702>
11. **Gunkel D. J.** (2008). The matrix reconsidered. Thinking through binary logic in science fiction and social reality. *Information, Communication & Society*. Volume 11, Issue 6: Social Science Fiction: Thinking Beyond the Information Society, pp. 816–830. URL: <https://doi.org/10.1080/13691180802005204>
12. **Hjorth D.** (2013). Public entrepreneurship: desiring social change, creating sociality. *Entrepreneurship & Regional Development. An International Journal*, Volume 25, Issue 1–2: The distinctiveness of the European tradition in entrepreneurship research, pp. 34–51. URL: <https://doi.org/10.1080/08985626.2012.746883>
13. **Leitner L. M., Pfenninger D. T.** (1994). Sociality and optimal functioning. *Journal of Constructivist Psychology*, Volume 7, Issue 2, pp. 119–135. URL: <https://doi.org/10.1080/10720539408405073>
14. **Malpas J.** (1997). Space and sociality. *International Journal of Philosophical Studies*, Volume 5, Issue 1, pp. 53–79. URL: <https://doi.org/10.1080/09672559708570845>
15. **Pappin G. J.** (2012). In the Image of Technology: Modern Freedom, Virtual Reality. *Perspectives on Political Science*, Volume 41, Issue 4, pp. 207–215. URL: <https://doi.org/10.1080/10457097.2012.713266>
16. **Pink S.** (2008). Re-thinking Contemporary Activism: From Community to Emplaced Sociality. *Ethnos. Journal of Anthropology*, Volume 73, Issue 2, pp. 163–188. URL: <https://doi.org/10.1080/00141840802180355>
17. **Radice M.** (2019). Sociality, spatiality, conviviality, community. *Ethnic and Racial Studies*, Volume 42, Issue 3, pp. 395–401. URL: <https://doi.org/10.1080/01419870.2019.1536275>
18. **Stack T.** (2012). Beyond the state? Civil sociality and other notions of citizenship. *Citizenship Studies*, Volume 16, Issue 7, pp. 871–885. URL: <https://doi.org/10.1080/13621025.2012.716197>
19. **Thompson L., Cupples J.** (2008). Seen and not heard? Text messaging and digital sociality. *Social & Cultural Geography*, Volume 9, Issue 1, pp. 95–108. URL: <https://doi.org/10.1080/14649360701789634>

Костянтин КОРСАК

викладач Київського медичного
університету, доктор філософських наук,
професор

УДК 930.85"634/636"(100+477)+140.8+338.22
DOI 10.31392/NPU-VOU.2022.1-2(84-85).03

**ВИТОКИ
УКРАЇНСЬКОГО ТА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО
АРХЕТИПІВ
У КОНТЕКСТІ
НООАНТРОПОЛОГІЇ**

© Корсак К., 2022

Ключові слова: археометрія, палео-генетика, нооантропология, канібалізм, неоліт, гуманістична парадигма, аграрна хвиля, праукраїнський архетип, Західний геноцид землеробів, агресивна парадигма, Велике Трипілля, індоєвропейська культура, сучасна західна агресія.

Автор поєднує нові досягнення археометрії, палеогенетики й інших наук ХХІ ст. терміном «нооантропология». Розглянуто причини європейського поділу на Схід і Захід. Використано факти щодо часових і територіальних характеристик початку переходу від канібалізму до прагуманізму. Наведено безсумнівні докази цього неолітичного прогресу в інтервалі 15–7 тисяч років тому на теренах Анатолії. Лідерами змін були генетичні пращури українців та інших європейських землеробів. Вони сформували і зміцнили високоморальний архетип, який в енеоліті поширили на більшу частину Європи. Наведено факт геноциду цих землеробів пращурами сучасних європейців

в інтервалі часу 5,5–3,5 тис. років тому, що знищило гуманістичну парадигму на Заході. Вона збереглася тільки на Сході у Трипіллі і частині слов'янського світу. Подальша історія Заходу відзначена видатним антигуманізмом аж до сьогодні, спробами нав'язати свій світогляд і цінності українцям та іншим хранителям давнього архетипу. Спроби не припиняються й зараз, адже Захід нав'язує Україні неприйнятні засади поведінки, намагається гальмувати прогрес через економічні та освітні приписи і поради. Захід не має права на повчання, адже не він, а наші пращури здійснили перше індоєвропейське одуховлення і започаткували ноодуховлення – ХХІ.

Актуальність і постановка проблеми. Автор використовує найновіші досягнення археометрії, палеогенетики, порівняльної археології й інших наук ХХІ ст., об'єднуючи їх терміном «нооантропология» для пошуку пояснень переходу Хомо від канібалізму до гуманізму. Якщо попе-

редні праці акцентували шляхи ліквідації загроз глобальних колапсів через замінну сучасних виробництв винайдених автором екологічно ідеальними ноотехнологіями, то ця стаття скерована на ефективний захист співвітчизників та всієї України від небезпек у духовній сфері. Розглянуто тему національного самовизначення і державного утвердження разом із вибором стратегії комплексного та успішного розвитку на дуже тривалий період. Автор йде на своєрідне суперництво в багатьох інформаційно-світоглядних аспектах із колективним твором 46 висококваліфікованих працівників Національної академії наук України, що має назву «Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії: національна доповідь» [6].

Одразу зазначимо, що, підтримуючи загальне скерування цієї Національної доповіді, ми запропонуємо читачам набагато новіші й потенційно результативніші пропозиції шляхів прискореного економічного і соціального розвитку Вітчизни разом із надійними засобами захисту від великої кількості різноманітних небезпек, що оточують нас. Використані для створення нашої статті інформаційні джерела мають надто велику чисельність, тому у викладі відмовимося від традиційного переліку найбільш впливових авторів-попередників та згадок про індивідуальні й колективні праці, обмежуючись необхідними цитуваннями і посиланнями. Переконаність в обізнаності читачів у головних світових і національних подіях звільняє нас від нагадування про їх феноменальну кількість і значну складність, надаючи змогу перейти до конкретних повідомлень.

Мету статті можна коротко визначити як отримання об'єктивних оцінок права керівників західних держав і великих колективів науковців не на поширення обґрунтованих фактів, а на моральні повчання і поради Україні та українцям аж до рівня нав'язування рекомендацій тих чи інших дій у сферах освіти і наукової діяльності. **Конкретні завдання** полягають у: а) відтворенні правдивої картини неолітичної

революції, що полягала у переході Хомо від канібалізму до гуманізму; б) доведенні активної участі в ній генетичних пращурів українців і частини європейців; в) поясненні формування розриву в архетипах громадян України і сучасної Західної Європи.

Методологія кожного подібного за об'ємом тематики дослідження вимушено спирається на поєднання багатьох класичних засобів (насамперед – головних законів філософії) та інформаційних здобутків усіх Sciences & Arts. Індивідуальні підходи автора відрізняються поєднанням пошани до досягнень і важливих рекомендацій корифеїв попередніх часів з урахуванням того потоку найновіших відкриттів, які створює активність приблизно 8–9 мільйонів науковців PhD-рівня на всій планеті.

Виклад отриманих результатів. Для досягнення можливості зробити достатньо об'єктивні і підтвержені науковими фактами щодо «права і підстав» для рекомендацій у чутливій сфері моралі й засад поведінки, що в даний момент плінуть в Україну із західного напрямку, ми обрали поглиблене дослідження переходу віддалених пращурів сучасної популяції людей (у науковій класифікації це одні лише Homo Sapiens Sapiens – HSS) від канібалізму до первинного (архаїчного) гуманізму.

Очевидно, що загалом науковий сектор антропогенезу з його скеруванням на повне і детальне відтворення всього дуже тривалого процесу появи і розвитку усіх видів роду Люди (Homo) в його біологічних (фізіологічних та усіх інших), психічних та соціокультурних аспектах досяг накопичення не тільки грандіозного обсягу фактів і різноманітних гіпотез, а й продовжує збільшувати його разом із виявленням таких вагомих відкриттів, що науковці змушені мало не безперервно «перетрущувати» наявне й укладати його в нову структуру.

Інновації полягають насамперед у повній відмові від поширеної в минулому спрощеної лінійної моделі швидкого генетичного «стрибка» першого пращура Хомо з глибин фауни до рівня володаря планети, підкріпленого вдосконаленням мислення

завдяки праці – безперервним маніпуляціям із гілками, каменями, кістками тварин та іншими об'єктами, до яких колись потрапив і вогонь від природних пожеж.

Відкриття недавніх років виявили принципову помилковість цієї простої моделі антропогенезу в усіх аспектах, які ми навіть не станемо уточнювати. Представники нооантропології методами ізотопного датування й точного генетичного аналізу виявили, що на межі трьох мільйонів років тому в мозку австралопітеків сталася несподівана генетична мутація з позірно незначними наслідками. Йшлося про повторення невеликого фрагменту ДНК, залученого до управління процесом збільшення кількості нейронів у головному мозку. Зміна не була домінантною у сенсі негайної дії, але через доволі віддалену в часі її випадкову активізацію в якогось конкретного прото-Хомо викликала поступове збільшення мозку нащадків. Упродовж тисяч поколінь за мільйони років маса мозку зросла майже учетверо аж до значень, що перевищували напередодні винайдення землеробства середні показники сучасних HSS [1].

Логічним вважаємо припущення про специфічний характер цього розростання. Нові клітини важко було вмонтувати між уже наявними й без структурних змін перетворити маленький мозок у набагато більший. Тому вдосконалення полягало у створенні надбудов над архаїчною частиною мозку і формуванні характерної поверхні з виразними і численними звивинами, що є унікальними у своїх деталях для кожного Хомо.

Відомо, що науковці на основі численних археологічних знахідок виявили факт дуже тривалого існування і запеклого суперництва одразу кількох різновидів *Homo Sapiens* (HS) з мізками різного розміру. Вони обставинами життя не отримали достатнього часу на поділ африканського й азійського суходолу на «свої» ділянки згідно з правилами, яких (для прикладу) дотримуються зграї вовків. Хоч науковці не надто схильні акцентувати факт безперервного й активного взаємополювання пред-

ставників не тільки різних різновидів, а й одного і того ж, ми все ж нагадаємо про те, що мільйони років різні Хомо практикували канібалізм, а відмовилося від нього зовсім нещодавно, про що мовиться нижче.

Та набагато раніше від цієї неолітичної біфуркаційної зміни парадигм діяльності сталася ще одна несподівана генетична модифікація в мізках давніх Хомо. Із великим подивом науковці переконалися в тому, що приблизно 300 000 років тому на теренах Африки один із різновидів кількох тогочасних HS отримав неочікуваний подарунок. Це була чимала група трохи модифікованих фрагментів ДНК, активізація діяльності яких вела до стимуляції цікавості Хомо до найдрібніших аспектів свого оточення, поглибленого мислення і здійснення винаходів. Саме ця група обдарованих виявилась «подвійно розумною» й через свою очевидну життєву активність зумовила зникнення суперників і формування всього сучасного людства.

У своїх нооантропологічних аналізах особливу увагу ми звертали на всі технологічні удосконалення, що датуються періодом дій мозкових удосконалень. Перше місце серед них ми віддаємо не всій металній зброї, а її особливому варіанту - невеликим лукам зі смертельно отруйними стрілами, що з'явилися у Південній Африці 60–70 тисяч років тому. Це дало змогу винахідникам не тільки поступово завоювати всю планету, а й удома не напружуватися у полюванні й отримувати бажане в потрібні моменти без ризику для життя. Що це означає у наші дні, дуже вдало викладено у книзі [10], де потрібне місце слід розшукати по словах «горіхи монгонго» і подивуватися тому, що винахідники абсолютно зброї переконано ігнорують усі світові «прогреси» й десятки тисяч років насолоджуються перевагами необтяжливого «існування-спілкування».

Та ще більше значення для нашого аналізу ми віддаємо серії книг нещодавно втраченого читачами американського біолога Е. Вілсона (1939–2021), зокрема, найкращому науковому поясненню підстав для пе-

ретворення HSS у безсумнівного володаря планети [11]. Для нашої статті особливою цінністю вважаємо його теорію соціалізації Хомо через тривале співжиття зі «своїми» у спільному «гнізді». Для акцентування особливостей цього співжиття та його світоглядних і ментальних наслідків він пропонує термін «**еусоціалізація**». Це процес, що супроводжується усе глибшою диференціацією груп людей на спеціалізовані частини (підгрупи), які в чомусь переважають інші підгрупи. У результаті формується справжній «надорганізм», поява якого гарантує дуже великі переваги над тими групами, що являють собою механічне поєднання однакових індивідуумів чи істот.

Надорганізми в Природі є великою рідкістю й більш-менш поширені тільки серед комах, що зазнали найбільш тривалого впливу еволюції. Подібно до добре відомих читачам термітів, усі вони мають своє Гніздо, усі складаються з декількох вельми різних підсистем як спеціалізованих груп. Одна має завдання народження нових поколінь, інші – оборону і швидкий ремонт Гнізда, забезпечення всіх членів надорганізму харчуванням тощо.

Для всіх варіантів Хомо «гніздова» частина еволюції була і надто короткою для досягнення глибинних поділів, і обтяже-

ною впливом особливостей головного мозку (обійдемося без розлогих пояснень на базі етології, когнітології, нейромолекулярної біології й подібних наук про Хомо). Якщо дорослий шимпанзе на кожну ніч споруджує на недосяжній для леопардів висоті нове гніздо (приблизно 16 000 за все життя), то наші пращури кращим варіантом вважали не оточені валом гілок акацій плоскі ділянки, а печери. Довгий час вистачало природних утворів, а пізніше довелося додати до них безліч варіантів рукотворних із деревини, глини, каміння, про що ми всі обізнані достатньо добре.

Висловимо переконання в тому, що період еусоціалізації мав наслідком не тільки поглиблення прірви між «нами» та «іншими», а й згладжування суперечностей усередині групи «наших». Це сприяло зменшенню впливу десятків негативних видо-вих рис поведінки та посиленню всіх позитивних – альтруїзму, самоповаги, чесності, порядності й усіх подібних, яких усе ж удесятеро менше, як негативних характеристик. Наголосимо на те, що саме еусоціалізація створила вагомий передумови для переходу від канібалізму до гуманізму.

Для розшифрування загадок цього переходу нам знадобиться розроблена автором карта-схема (рис. 1).

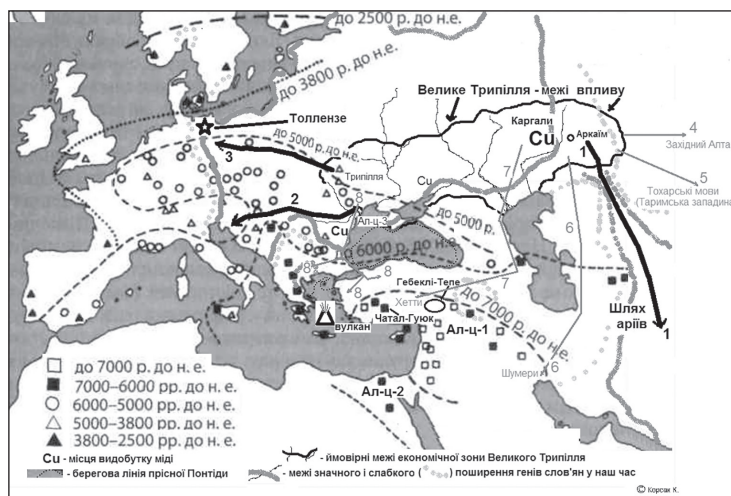

Рис. 1. Головні територіальні і часові факти про винайдення і поширення землеробства і тваринництва

Значну частину позначок і кривих ліній для відтворення експансії землеробства зі Східної Туреччини та трохи південніших територій ми запозичили з новаторської й особливо інформативної книги американського орнітолога і знавця інших наук Дж. Даймонда [7]. Усе інше автор вносив одразу ж після появи в науковому світі у секторі нооантропології новітніх вимірів і відкриттів. Фінансування подібного здійснюють багаті держави ЄС, тому позначок досить густо в них, а от в Україні їх практично немає. Будемо сподіватися – тимчасово.

Схема однозначно свідчить про те, що вирощування зернових започатковане не на чорноземах України, а в північній зоні Родючого півмісяця біля позначки-овалу Гебеклі-Тепе і південніше (у Палестині). Пояснимо особливе значення для нашої теорії переходу від канібалізму до гуманізму турецького «Гебеклі-Тепе», що означає «Пузатий горб».

Майже в усіх працях про цю місцину наголошується на тому, що вона приблизно утричі старша від британського Стоухенджу. Потім детально описуються її характеристики та розташування поблизу найстарішої споруди віком понад 13 500 років мало не 20 молодших. Нас більше цікавить можлива причина появи цього унікального явища і відсутність поряд із ним решток житлових приміщень та всіляких артефактів, що свідчили б про торгівельну та іншу активність навколо «видатного місця».

Рефлексія над зазначеними та іншими фактами привела нас до таких висновків.

1. Невпинний технологічний прогрес HSS у засобах життєзабезпечення і збільшення території розселення зменшили втрати чоловіків від взаємополювання з традиційних 20–40% до 3–4%. Це означає велике поширення осіб «третього віку» у складі тогочасного населення Родючого півмісяця й інших територій. Для цього вікового інтервалу Природа передбачила дуже глибоку перебудову законів діяльності головного мозку і нервової системи. Значимо найголовніше: найвища спроможність до стратегічного мислення прокида-

ється у головному мозку Хомо не у «віці кохання», а через багато років у часи спілкування не з дітьми, а з онуками підліткового віку.

2. У ті давні часи племена (точніше – родинні групи HSS) жили настільки розосереджено, що мудрагелі не мали шансів скупчуватися на наради, адже всі вели оборону власної «кормової території». На її межах радісно зустрічаються і спілкуються тільки групи бонобо, а всі інші великі мапи, включаючи й Хомо, воювали і продовжують це робити й зараз (прикладом є запеклі «суперечки на межах» тисяч володарів 6-ти соток чи більших ділянок).

А от терени навколо Гебеклі-Тепе вирізнялися на всій планеті тим, що це була не тільки потенційно придатна для контактів «нічийна територія», а й підготовлене приростою Природи місце вимушених зустрічей представників багатьох племен переважно «третього віку». Там склалися особливо сприятливі умови для зростання диких злаків, бобових та інших рослин, якими в моменти визрівання насіння могли харчуватися прибулі з Африки HSS. Новітні дані свідчать, що серед них переважали представники койсанських племен у супроводі з певною кількістю пігмеїв.

Немає ніяких сумнівів у тому, що на цих «природних полях» у межах пенеplenів (це плавно-горбкувата місцевість дуже еродованих гір) у відповідну пору року тимчасово скупчувалися представники багатьох тогочасних невеликих племен. Там і зараз ростуть у помітних для науковців кількостях однорічні рослини не з мікроскопічним, а з чималим насінням. Раніше їх було набагато більше, але визрівали вони не одночасно, а по черзі з тижневими чи більшими інтервалами.

3. Завдяки цим перервам у збиранні насіння наші прашури-мисливці мали досить часу на спілкування за відсутності великих імпульсів до сутичок навколо тієї чи іншої групи рослин. Ми переконані в тому, що мудрагелі «третього віку» просто зобов'язані були обговорювати не тільки питання погоди і врожаю, а й більш складні варіанти

дій у разі погіршення бази для харчування з тих чи інших причин.

Утримаємося від наведення всього спектру пропозицій, які могли там звучати при перших «зібраннях» і продовжуватися в наступні роки. Є всі підстави вважати, що приблизно 15 тисяч років тому учасники планування і передбачення майбутнього розпочали з узгодження моделі «Всесвіту», визнання вищих і цілковито непереборних керівних впливів для періодичних явищ свого довкілля з одночасним усвідомленням пріоритетності й необхідності надати молоді головні ідеї та знання. Та не будь-які, а сконцентровані на формуванні в них антиагресивних переконань і толерантної поведінки.

4. Завершальною фазою цього «мозкового штурму» ми вважаємо спільне рішення спорудити для навчання і виховання молодих генерацій велике і якомога переконливіше «приладдя» для успішності всього задуманого. У результаті 13 500 років тому на схилі Гебеклі-Тепе вони дружним півтисячним колективом спорудили найпершу «храм-обсерваторію». Усередині цього первинного «Стоунхенджу» навіть у найчорнішу ніч пращури легко визначали сторони світу, а в момент появи чи зникнення сонячного диску з непоганою точністю орієнтувалися щодо днів року. Для цього слугувало кільце з плит, усередині якого з високою старанністю і точністю ставили великі центральні Т-подібні плити-стовпи. Середня лінія між ними була орієнтована на яскравий Сиріус, що в ті часи виконував роль Полярної зірки, а тому точно вказував напрям на Північ.

Нам залишається висловити переконаність у тому, що тривалий час Гебеклі-Тепе обслуговував навчально-виховні потреби споріднених племен із «радіусом дії» аж до 100 км. Очевидно, що з міркувань економії часу і сил разом зі збільшенням кількості «лекторів» стали будувати нові пригоризонтні обсерваторії. До Гебеклі-Тепе вже додалися 11 місць, на розкопки яких задля приваблення туристів керівництво Туреччини знаходить достатню кількість ресур-

сів. В Інтернеті швидко збільшується кількість хороших телереклам.

Виховний вплив кільцевих споруд із різьбленими каменями ми вважаємо значним. Молодь визнавала існування формажорних сил Космосу, погоджувалася з необхідністю поваги і до них, і до інших Хомо, бо вони не тварини, а обранці Небес.

Поблизу кільцевих споруд стали з'являтися невеликі поселення, мешканці яких відповідно до розробленого в Гебеклі-Тепе «генерального стратегічного плану» розпочали засвоювати засади толерантної поведінки та зі змінним успіхом одомашнювати рослини і тварини. Йшов відбір на слухняність та інші корисні якості серед овець, кіз, турів, свиней і великих птахів. Для проміжку 12,5–10 тисяч років тому помічено і трохи розкопано чимало невеликих стабільних поселень, мешканці яких усе ще були мисливцями і збирачами, але активно просувалися до фермерства. Мисливство поступово втрачало лідерство в забезпеченні наших пращурів білками і жирами. Доцільно уточнити, що на південніших територіях із так само старими першими поселеннями (Єрихон та ін.) відсутні навіть натяки на подібні до Гебеклі-Тепе демонстраційно-виховні споруди. Не випадково сформувалися такі великі світоглядні відмінності між Палестиною й Анатолією.

У щойно зазначеній «північній» групі нам найбільше подобається невелике поселення (до 200 мешканців) Чайюню-Телесі, розташоване неподалік від Гебеклі-Тепе. Його створили ще 12 500 років тому і, вдосконалюючи моделі помешкань, не покидали кілька тисяч років. Мабуть, мешканці цінували близьке родовище вулканічного скла (обсидіану), зручного для виготовлення гострих знарядь.

Сукупність цих проміжних поселень із виразними проявами технологічних і соціальних експериментів мала наслідком появу набагато більших й аномально-стабільних поселень, що були поширені в інтервалі 9000–7000 років тому. Світову славу отримало велике і компактне селище Чатал-Гююк, указане на рис. 1. Покидаючи

його, імовірно під тиском множини небезпек від агресивних завойовників, мешканці зробили все для приховання від задрісних очей тих, хто міг потурбувати спокій померлих. Археологи безмежно радіють тому, що розкопують непотривожене неолітичне селище.

Ми підраховали, що 70 поколінь його мешканців реалізовували «аграрний комунізм» і ревно притримувалися його нормативів. Це гарантувало спокій і безпеку, виключало убивства і грабежі, підтримувало хороший рівень життя і спокійний відхід у вічність. Не існувало помітної майнової нерівності, ознак вождівства. Загальною була рівність і взаємодопомога, колективні дії (зокрема танці), дотримання чистоти, піклування про сакральні місця і споруди і т.д. Ми накопичуємо усе більше доказів того, що запроєктований ще в Гебеклі-Тепе та його аналогах світогляд і алгоритми поведінки стали реальністю в аграрних комунітах моделі Чатал-Гююк і пізніше були перенесені у Європу, зокрема, у Трипілля. Протоукраїнський архетип був народжений у південній Анатолії.

Не розшукавши в чужих творах вірогідних пояснень відмови від аграрних комун і початку позначеної на рис. 1 експансії винахідників землеробства на Захід і Північ, висловлюємо припущення, що це була спроба порятунку від усе грізніших небезпек. Наші пращури могли ненадовго затриматись на північних берегах прісної Понтиди, а після появи 7100 років тому Дарданелл і Босфору змушені були поступово зміститися північніше Одеси і Миколаєва. Вірогідно, що на узліссях відбувалися зустрічі з мисливцями-аріями, які мали чоловічу гаплогрупу R1a, започатковану 24 000 років тому поблизу Алтаю і пізніше перенесену по південних лісах аж до межі льодовиків, які тоді вкривали мало не всю Європу. Тільки їх танення дало змогу мисливцям зсунутися північніше й досягти теренів України.

Зустріч аріїв з хліборобами стала благом для усіх, бо закони екології передбачають саме такий результат для споріднених

істот, якщо не перетинаються їхні екологічні ніші. Через низку поколінь злиття генів стало основою Трипільської культури з усіма ознаками українського національного архетипу. Арії радо сприйняли світогляд винахідників землеробства, адже багатство ресурсів підтримувало вигідну для усіх миролюбність, гендерну рівність, повагу до пращурів, майже повну відмову від силового способу вирішення конфліктів і т.д. Новітні акуратні розкопки свідчать про присутність у Трипіллі тих елементів уявлення про Всесвіт, що були винайдені ще у часи Гебеклі-Тепе [2].

Індивідуальні фізичні та інші особливості аріїв ми вважаємо причиною успіху в одомашненні диких коней, про що переконливо написав Дж. Даймонд [7]. Нещодавно група з мало не 200 науковців Заходу шляхом генетичного дешифрування кількох сотень уже знайдених кісток опублікувала докази того, що в інтервалі 4200–4000 років тому наші пращури створили породу слухняних тварин із дуже міцною спиною [8]. Так вони уперше стали технологічними лідерами світу, прискорили винахід колісного транспорту й урешті трансформували Трипілля у **Велике Трипілля – ВТ**, контури якого показано на рис. 1. Цими двома словами ми пропонуємо називати терени першого світового поділу праці між Карпатами й Сибіром, що стали витоків індоєвропейських мов та однойменної культури, які детермінували подальший прогрес людства, і заслуговує назви «першого одуховлення». Напрями різноманітних варіантів його впливу ми відтворили стрілками 1, 2, 3... 8.

Умови Великого Трипілля виразно сприяли збереженню і зміцненню сформованого ще в Анатолії високоморального й цивілізованого первинного гуманного архетипу. ВТ надовго стало провідним на той час лідером усіх тогочасних хай-тек технологій. Століттями прибували гінці з євразійських теренів, вивчали виробничі процеси й намагалися запам'ятати відповідні терміни (теги). Вони переносили їх сукупність (хмару тегів на ІТ-мові) до себе зі спотвореннями, що й зараз помітні через свою

пропорційність до відстані від Франції чи Італії до Південного Уралу (радімо перевірити це через Гугл-перекладач для слова **береза**). Ми помітили це явище у 2017 році й запропонували хмарнотеговий механізм пояснення поступового формування спільності сім'ї індоєвропейських мов та однієї культури. Зауважимо, що прибульці-розвідники перебували у ВТ мало часу, тому не спромоглися поширити правдиву археоуманістичну парадигму життєдіяльності з тим же успіхом, що й металургію на березовому вугіллі.

Як відомо, ця парадигма не тільки утвердилася, а й збереглася у найважчі часи на наших землях. І навіть там, куди після мегавибуху в 1628 р. до н.е. егейського вулкану Санторін (позначений на рис.1) через тривале пилове зникнення Сонця змушені були емігрувати пращури (приклад – стрілка 1 для відомого усім «походу арійів»). На той момент у приатлантичній частині Європи дотлівали рештки страхітливого геноциду – цілковитого винищення місцевих європейців-землеробів східними прибульцями з чоловічою гаплогрупою R1b (ербівів).

Звісно, вони генетично помітно споріднені з носіями R1a (цю гаплогрупу вже охрестили «слов'янською»), але обрали для себе войовничий світогляд, необмежену жорстокість до усіх «інших», неповагу до цивілізаційних приписів і нормативів та інше подібне, прояви чого дуже помітні для автора навіть у наші дні. Доцільно вказати на виразне небажання не тільки ЗМІ, а й більшості науковців Заходу навіть побіжно визнавати факт повного зникнення на Британських островах генів первинних землеробів і будівельників Стоунхенджа. Була навіть короткочасна і невдала спроба перекласти вину за цей злочин на «ямників» – наших генетичних пращурів із територіями розселення між Дністром і Південним Уралом. На нашу радість, у ЄС знайшлися чесні науковці, які швидко спростували ці злісні вигадки.

Винищення аж 96% носіїв «землеробських» генів оцінене як максимальний у

світовій історії геноцидний рекорд. Його автори зробили спробу повторити все в Центральній і Східній Європі. Але геноцидники у битві біля переправи на річечці Толлензе (указано на рис. 1) 3300 років тому зазнали настільки нищівної поразки, що мало не на два тисячоліття припинили агресію у східному напрямі. Про події подальших часів нагадувати не будемо – вони загальновідомі.

Наближаючись до закінчення нашого викладу, хочемо акцентувати факт незадоволення всіх розвинених держав Заходу зникненням Радянського Союзу і появою незалежної України. Першою це продемонструвала Франція, президенти якої багато років відхиляли запрошення відвідати Київ для розвитку співпраці. У даний момент нащадки давніх геноцидників активніше від інших гальмують процес припинення агресії Росії на Сході України. Якби не безмежне нахабство Росії й схильність В. Путіна дражнити всіх учасників НАТО, Європа і надалі обирала б семантичну критику росіян, відмовляючись від ефективної допомоги Україні, зокрема, через скерування інвестицій та, що ще краще, прийняття у НАТО.

З належним урахуванням щойно викладеної нооантропогенної та нооісторичної інформації вважаємо доцільним повернутися до змісту і призначення вже згаданої Національної доповіді з планами цивілізаційного розвитку українського соціуму на тривалий час [6]. На стор. 272 завершальний стратегічний висновок її авторів має таке формулювання: «Зосередившись на євроатлантичному цивілізаційному векторі, Україна зможе позбутися рис маргінальної суміжної цивілізації, конфліктного потенціалу культурного і релігійного еkleктизму, зміцнити національну ідентичність, надати їй чітких рис, що має бути втілено у реалізацію відповідного цивілізаційного проекту». У чималій книзі не відшукати згадок про численні європейські соціальні негаразди, адже домінує постійне повторення одного й того ж рефрену: запозичення усіх європейських взірців швидко під-

вищити якість життя всіх українців разом зі «зміцненням ідентичності».

Мало не безмежне завищення усіх досягнень Атлантичної цивілізації помітне для автора у такій «дрібниці»: у Національній доповіді взагалі відсутнє слово «ноосфера» і жодного разу не згаданий В.І. Вернадський, заповіти й поради якого аж через століття став усе активніше виконувати світ. Щоправда, користуючись викривленим архетипом і дивною термінологією. Коротко зазначимо: ми зібрали вагомі докази існування на Заході повної заборони на використання у виданнях Sciences&Arts будь-яких термінів з літерами «ноо». Тому ноотехнології «протеїн Фу», отримання ідеальної міді або хорошого біопластику називають «ферментацією», хоч насправді йдеться про створення ноотехнологій через «нооодомашнення найпростіших». Тільки могутнім впливом «західного архетипу» ми можемо пояснити концентрацію зусиль винахідників протеїну Фу не на практично миттєвій ліквідації голоду на всій планеті, а на змаганні з продуктами переробки сої на американському ринку «веганської» їжі.

Теми цієї статті стосуються не тільки рекомендація В.І. Вернадського перейти на виготовлення їжі без деструкції біосфери [9], що з 2019 року прискорено виконується з використанням зазначеного феноменально невідлогого терміна, а й його вчення про склад Землі та роль в її розвитку різних елементів. Він пішов проти всіх у темі «склад Землі», заперечуючи домінування заліза і нікелю й пропонуючи легкі елементи (кремній, магній, вуглець та інші) разом з перевагою водню (у кількості атомів) над усіма іншими, *узятими разом*. Щодо скерування зусиль науковців, то він радив вивчати реакції за участю водню не менш активно, як реакції окислення.

Виконання цієї поради вже дало багато відкриттів, із сукупності яких ми віділимо нобелівського рівня пояснення появи життя (найперших протоклітин) у тріщинках літосфери на глибинах кількох кілометрів. Енергію надавав зазначений В.І. Вернадським потік водню від ядра і

мантії, що живив сотні реакцій за участю вуглекислого газу, аміаку, сполук фосфору і т. д. (див. [12]). Слабеньке спершу мікроскопічне життя було надійно захищене від ультрафіолету й іншої радіації, від ударів астероїдів і комет. Тільки після зміцнення і мультиплікації воно змогло розпочати колонізувати поверхню планети й утворити біосферу в її сучасному різноманітті.

Тому цілковиту неувагу авторів названої нами Національної доповіді до національного архетипу і пов'язаних із В.І. Вернадським найновіших світових ноодосягнень ми вважаємо головним її недоліком. Відкинувши реально-прогресивне, вони обрали легший для себе шлях уславлення винайдених у межах західноєвропейського архетипу майнову нерівність, вільний ринок, ліберальні «цінності» та все інше, що замасковане запозиченою ще з Античної Греції привабливою семантикою. Доповідь пропонує відмову від національного й якомога старанніше копіювання «західних взірців».

Ми заперечуємо доцільність цього плану. Українські реалії всіх років незалежності свідчать про помилковість і «багатовекторності», і посіпацької поведінки щодо усього Заходу. І найбільше – стосовно чиновників з органів ЄС у Брюсселі. Рамки статті не дають змоги провести детальний аналіз фінансових втрат і показників зниження рівня життя всіх українських освітян, хто змушений виконувати їх вимоги публікувати тільки у приватних журналах з бази Scopus-WoS, які піклуються не про захист людства від колапсів і пандемій, а про свій фінансовий зиск.

Ми писали про це у статті [3], але за подальші роки ситуація в Україні тільки погіршилася. Лишається заздрити колегам з Китаю, де заборонено спиратися в оцінках роботи науковців на примітивні індекси і «квартили» журналів приватних видавців. У Китаї оцінюють корисність результатів для держави і докази професійного вдосконалення і розвитку авторів.

Закінчимо сподіванням на орієнтацію всієї нашої вищої школи на розвиток но-

онаук, на винайдення і використання екологічно ідеальних ноотехнологій на основі національного архетипу так, як це переконливо доведено, наприклад, у статті [4]. Це дасть негайні позитивні наслідки без вкладення великих ресурсів. Стратегічною помилкою є сучасний урядовий план прискорено будувати Індустрію 4.0 зі скеруванням на це до 2030 року всіх ресурсів.

Аналіз подій у науково-освітній сфері України надав нам докази перших успіхів окремих колективів у створенні ноотехнологій ([5] та ін.), які набагато випереджають у часі урядові наміри виконувати всі поради Заходу. Та паралельно до технологічного руху в нооеру ми чекаємо трансформацій у змісті всієї сукупності гуманітарних дисциплін у системі освіти, адже зазначені нами та всі інші досягнення науковців мають входити не як доповнення до наявного викладу історії та культури України з моменту запозичення візантійського варіанта християнства, а як повноцінні навчальні дисципліни, подібні до нооантропології, нооісторії чи багатьох інших «ноо».

Тільки в цьому разі виникне сподівання на появу в Україні нових генерацій зі зміцненим національним архетипом, зі спроможністю перемагати у відвертій консцієнтальній війні та захищатися від прихованих і підступних «західних» планів перетворити українців на слухняних виконавців указівок брюссельських клерків. Стане реальністю зростання життєвого рівня не через перетворення наших громадян у «європейських наймитів» шляхом трудової міграції, а через продуктивну діяльність на основі ноотехнологій і ноонаук на власних теренах.

Ми вважаємо ймовірним початок світової експансії «другого одуховлення» із сучасної України, якщо її лідери і все населення оберуть цілковито незалежний розвиток на основі національного архетипу мислення і діяльності, рівності статей, зневаги до хабарників і злочинів та ін. Тоді й Національна академія наук України та інші державні установи відмовляться від пропаганди хибних європейсько-атлантичних світоглядних взірців і виконуватимуть поради Т. Г. Шевченка, В. І. Вернадського й інших світочів національного архетипу.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Вандерхаген П.** (2021). Ученые пришли к выводу: человек – ошибка природы. URL: <https://novosti-n.org/ukraine/Uchenie-pryshly-k-vivodu-chelovek-oshybka-pryrodi-279817>. 30-09-2021 (звернення 9-02-2022).
2. **Завалій О.** (2021). Трипільський ритуальний календар з простору Небелівського Храму // Идеи. Философско списание: международно многоезично научно-теоретично приложение, Брой 1(17)-2(18), юни-ноємври, година X, 2021, с. 103–116. DOI: [https://doi.org/10.34017/1313-9703-2021-1\(17\)-2\(18\)-103-116](https://doi.org/10.34017/1313-9703-2021-1(17)-2(18)-103-116)
3. **Корсак К.В.** (2018). Вища освіта в умовах шкідливих інформаційних епідемій // Вища освіта України. 2018. № 3. С. 32–44.
4. **Кочубей Н., Кірик Т.** (2021). Освіта сучасної України в контексті сталого розвитку та ноотехнологій // Вища освіта України. 2021. № 2. С. 44–52, 91–92.
5. Солома перетворилася в пінопласт: українські вчені випадково створили пластик з грибів. URL: <https://www.rbc.ua/rus/styler/soloma-prevratilas-penoplast-ukrainskie-uchenye-1606292737.html>; 25-11-2020 (запит 9-02-2022).
6. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії: національна допо-

REFERENCES

1. **Vanderhagen P.** (2021). Scientists have come to the conclusion: man is a mistake of nature. URL: <https://novosti-n.org/ukraine/Uchenie-pryshly-k-vivodu-chelovek-oshybka-pryrodi-279817> (30-09-2021) (appeal 24-01-2022) [in Russian]
2. **Zavaliy A.** (2021). Trypillia Ritual Calendar from the Temple of Nebelivka // Ideas. Philosophical journal: international multilingual theoretical scientific application, no. 1(17)-2(18), June-November, pp. 103-116. URL: <https://ideas.academyjournal.org/index.php/IDEI/issue/archive>. (in Ukrainian)
3. **Korsak K. V.** (2018). Higher education in the context of harmful information epidemics. *Vyshcha osvita Ukrainy* [Higher education in Ukraine]. no.3, pp. 32-44. [in Ukrainian]
4. **Kochubey N. & Kiryk T.** (2021). Education of modern Ukraine in the context of sustainable development and nootechnologies. *Vyshcha osvita Ukrainy* [Higher education in Ukraine]. no.2, pp. 88-97. [in Ukrainian]
5. Straw turned into foam: Ukrainian scientists accidentally created plastic from mushrooms. URL: <https://www.rbc.ua/rus/styler/soloma-prevratilas-penoplast-ukrainskie-uchenye-1606292737.html> (25-11-2020) (appeal 25-01-2022) [in Ukrainian]

відь / ред. кол.: С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Ю. Ж. Шайгородський та ін.; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ: НАН України, 2016.

6. Civilization choice of Ukraine: paradigm of comprehension and strategy of action: national report (2016). / ed. col.: S. I. Pirozhkov, O. M. Mayboroda, Yu. Zh. Shaygorodsky and others; Institute for Political and Ethnonational Studies. I.F. Kuras NAS of Ukraine. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine, 2016. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/civilization_Ukraine_site_210.pdf [in Ukrainian]

7. **Diamond J. M.** (1997). *Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies*, W.W. Norton & Co.

8. **Librado, P., Khan, N., Fages, A. et al.** The origins and spread of domestic horses from the Western Eurasian steppes. *Nature* 598, 634-640 (2021). URL: <https://doi.org/10.1038/s41586-021-04018-9>

9. **Vernadsky W.** L'autotrophie de l'humanité // *Revue générale des sciences*. 1925. No. 17/18, pp. 495-502. URL: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k171004/f500.item.zoom>

10. **Wade N.** (2016). *Before the Dawn: Recovering the Lost History of Our Ancestors*. Moscow: Alpina non-phikshn, 2016. URL: <http://lib.rus.ec/b/609023/read>

11. **Wilson E. O.** (2012). *The Social Conquest of Earth*, Liveright Publishing Corporation, New York. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=250777&p=31> (appeal 24-01-2022)

12. **Wimmer JLE, Xavier JC, Vieira AdN, Pereira DPH, Leidner J, Sousa FL, Kleinermanns K, Preiner M and Martin WF** (2021). Energy at Origins: Favorable Thermodynamics of Biosynthetic Reactions in the Last Universal Common Ancestor (LUCA). *Front Microbiol.* 12:793664. doi: 10.3389/fmicb.2021.793664. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fmicb.2021.793664/full>

Петро СІКОРСЬКИЙ

доктор педагогічних наук, професор,
почесний академік НАПН України,
професор кафедри педагогіки та
інноваційної освіти Національного
університету «Львівська політехніка»,
м. Львів

Ігор КОЛОДІЙ

кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та
інноваційної освіти Національного
університету «Львівська політехніка»,
начальник відділу забезпечення
функціонування системи управління якістю
освіти Львівської політехніки, м. Львів

Ключові слова: заклад вищої освіти,
освітній процес, управління освітнім
процесом, планування, мотивація,
контроль і оцінювання.

У статті розглядаються проблеми забезпечення високої якості підготовки кваліфікованих фахівців в умовах дистанційного навчання, яке в Україні має об'єктивні причини (ковід, війна). Якість освіти залежить від якісної освітньої підготовки до навчальних занять науково-педагогічних працівників, у тому числі й від управління освітнім процесом, тобто від урахування кібернетичних вимог до нього. Зважаючи на основні складові управлінсько-

УДК 373.3

DOI 10.31392/NPU-VOU.2022.1–2(84–85).04

КІБЕРНЕТИЧНІ ВИМОГИ ДО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

© Сікорський П., Колодій І., 2022

го процесу (планування, організація виконання запланованого, мотивація, контроль, корекція і оцінювання), автори статті аналізують можливості кожної складової для спонукання студентів до систематичного відвідування навчальних занять, підготовки до них і демонстрації високих навчальних досягнень студентів під час контролю.

Для цього потрібно підготувати якісні навчально-методичні матеріали в електронному вигляді (тексти лекцій із тестовими завданнями після кожної лекції, план проведення практичних (семінарських) занять, методичні вказівки до самостійної роботи студентів, підготовки до контрольних зрізів, курсових робіт, а також до складання заліків (екзаменів) тощо). Ведеться пошук посилення мотивації студентів до якісного навчання, перебуваючи за межами аудиторій. Велика роль у цьому відводиться, з одного боку, чіткому дотриманню кі-

бернетичних вимог до освітнього процесу, а з іншого – добре продуманим критеріям оцінювання стану засвоєних студентами знань. В оцінюванні навчальних досягнень українських студентів можна використати досвід американських ви-

щих закладів освіти. В умовах дистанційного навчання важливо спонукати студентів до відвідування навчальних занять, активізувати їхню навчально-пізнавальну діяльність. Ці проблеми досліджуються у науковій статті.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сьогоднішнє реформування освіти в Україні має на меті суттєво поліпшити її якість. Проблеми якості освіти знайшли своє відображення у Законі України «Про освіту». Використовуючи досвід західних країн, законодавець розділив функції забезпечення закладів освіти і контролю за якістю освітньої діяльністю та результатами навчання суб'єктів учіння. Якість освіти залежить від багатьох факторів: рівня інтелектуального розвитку учнів та студентів, їхньої підготовленості до навчання, якісного складу педагогічних та науково-педагогічних працівників, ефективних методів і форм навчання і якісної організації освітнього процесу, а також від навчально-матеріальної бази закладу освіти. Всі названі компоненти впливають на ефективність освітнього процесу, в тому числі й управління ним. Власне кібернетичним засадам освітнього процесу і присвячується ця наукова стаття.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У роботах В. Порохні [4] та С. Яблочникова [6] запропоновано застосування системно-кібернетичного підходу до управління в освіті.

Різним аспектам проблеми управління освітньою діяльністю присвячені праці таких учених: О. Кравченко, Т. Бабина [2], П. Саух [6], М. Свіцов, Т. Божкова [7] та ін.

Проте недостатня увага приділяється дослідженням проблем управління освітнім процесом, яке має свою структуру і від її якомога повнішої реалізації залежить рівень навчальних досягнень суб'єктів учіння, тобто якість освіти загалом.

Вклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що кібернетика (давньогрек. κυβερνήσις – «мистецтво управління» від

κυβερνήτης – «керманич», «стерновий») – наука про загальні принципи керування в комплексі складними (множинними) системами різної природи походження (наприклад, у технічних, біологічних, соціальних та ін.).

У Законі України «Про освіту» зазначено, що «метою вищої освіти є здобуття особою високого рівня наукових та/або творчих мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань» [1].

Дуже складно досягнути вказану мету вищої освіти під час війни, яка змушує студентів навчатися дистанційно. У таких умовах науково-педагогічним працівникам потрібно створити систему дидактичних засобів, які б спонукали студентів до відвідування навчальних занять, активізації їхньої навчально-пізнавальної діяльності тощо. Великі можливості для виконання цих завдань є у забезпеченні оптимальних кібернетичних вимог до освітнього процесу під час онлайн навчання.

Управління будь-якими системами, у тому числі й освітнім процесом, – це процес *планування, організації, мотивації і контролю*, який мобілізує певну групу людей на досягнення поставлених цілей у заданому виді діяльності. В освітньому процесі контроль супроводжується оцінюванням навчальних досягнень суб'єктів учіння.

Планування вимагає встановити вихідний стан об'єкта управління, визначити цілі і завдання його розвитку, скласти програму дій. За допомогою планування викладач досягає зміст майбутньої діяльності, складає програму дій, прогнозує кінцеві результати навчальної діяльності.

Організаційний аспект в управлінні передбачає створення певної системної структури із суб'єктів і об'єктів для досягнення поставлених цілей, визначення функціональних взаємодій, завдань для виконання.

Найкращі плани і найбільш досконала організація зазнають невдач без відповідної мотивації, яка передбачає з'ясування і задоволення потреб виконавців у процесі успішної реалізації ними визначених завдань.

Управлінський цикл закінчується контролем, за допомогою якого, зрештою, перевіряється стан виконання поставлених завдань, досягнення проміжних і кінцевих результатів, створюється можливість корекції заданого курсу. Для здійснення контролю потрібно встановити стандарти, нормативи даного виду діяльності, щоб автоматизувати оцінку досягнутого рівня, порівнюючи його із запланованими нормативами. Контроль використовується не лише для оцінки ефективності функціонування даної системи, а й дозволяє вносити необхідні корективи обраного курсу, переглядати та уточнювати тактичні і стратегічні цілі.

Отже, кібернетика ставить перед організацією освітнього процесу низку вимог: визначення цілей і завдань управління освітнім процесом, встановлення стартового рівня навченості суб'єктів учіння, складання програми дій, організація її виконання, систематичний зворотний зв'язок про стан реалізації програми, мотивація студентів до системного і систематичного навчання, контроль і корекція його результатів.

Виховання, навчання і розвиток суб'єктів учіння є одним із найголовніших видів людської діяльності, який реалізується за законами науки управління. Ця діяльність є однією з найскладніших у суспільстві, оскільки торкається найчутливішої і найскладнішої його сфери – формування особистості, особистісних взаємин, взаємовідносин в системах: *суб'єкт-суб'єкт, суб'єкт-установа, суб'єкт-природа, суб'єкт-техніка, суб'єкт-нація, суб'єкт-держава*. Складність освітнього процесу посилюється ще й тим, що

тут переплітається декілька субпроцесів: навчання і учіння, навчання і розвиток, навчання і виховання, виховання і самовиховання та ін.

У сучасних умовах розвитку національної освіти України формується особистісно-плюралістична (дитиноцентрична) парадигма, яка базується на демократизації, гуманізації та гуманітаризації освіти, її невіддільності від національного ґрунту. У Національній доктрині розвитку освіти зазначається, що «мета державної політики щодо розвитку освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти» [3, с.2].

На засадах загальних цілей кожний навчальний заклад визначає свої стратегічні цілі і завдання, які адаптовані до конкретних суб'єктів навчання і спрямовані в єдине русло досягнення глобальної освітньої мети. Чималі труднощі викликає визначення конкретних цілей з кожної навчальної дисципліни, виконання яких забезпечуватиме формування освіченої, творчої особистості з відповідним національно-духовним і моральним розвитком та високою професійною підготовкою. Важливо, використавши інтегративні тенденції, спрямувати вивчення дисциплін суспільно-гуманітарного, природничо-наукового та загальноекономічного циклів на поглиблення і розширення знань із дисциплін професійного циклу. Тим більше, що співвідношення між часом вивчення трьох вищезазваних циклів дисциплін для бакалаврів (наприклад, для напряму «Економіка і підприємництво» – 26:53:21) спонукає до глибоких роздумів. Зокрема, яким чином підготувати висококваліфікованого фахівця, якщо на власне професійну підготовку від-

водиться лише п'ята частина всього часу навчання? Як трансформувати навчальні дисципліни гуманітарного, природничо-наукового та загальноекономічного циклів, щоб їх вивчення максимально задовольняло потреби професійного становлення фахівця?

З метою гуманізації і гуманітаризації професійної підготовки фахівців продовжуються дискусії щодо збільшення аудиторного часу на вивчення дисциплін соціально-гуманітарного спрямування (сьогодні він складає 26–30% загального часу навчання). Не заперечуючи, що дисципліни суспільно-гуманітарного циклу, за умов відповідного викладання найбільше формують духовне обличчя майбутнього фахівця, все ж гуманістичні якості виховуються й під час вивчення дисциплін інших циклів. Усе залежить від того, яка парадигма лежить в основі освітнього процесу: особистісно-плюралістична чи сцієнтично-технократична (холістська). Крім змісту навчальної дисципліни, не меншу роль у становленні національно свідомого, гуманітарно і демократично спрямованого фахівця відіграватимуть процесуальні складові навчання, яке залежить і від адекватного планування. Основу планування освітнього процесу у вищих закладах освіти складають державні нормативні документи: освітньо-професійна програма, освітньо-кваліфікаційна характеристика, у яких встановлюються вимоги до змісту, обсягу та рівня освітньої і професійної підготовки фахівця з того чи іншого напрямку. Очевидно, що багато проблем, у тому числі й досягнення оптимального співвідношення між часом, що відводиться на вивчення дисциплін трьох циклів, можна вирішити під час укладання освітньо-професійних програм. Скажімо, чи виправдано відводити однакову кількість аудиторного часу (108 год) на вивчення двох навчальних дисциплін: «Політології» і «Теорії ймовірностей та математичної статистики»? Очевидно, що ні. По-перше, зазначені навчальні дисципліни є різними за рівнем і складності. По-друге, теорія ймовірностей і ма-

тематична статистика складається з трьох навчальних предметів: «Комбінаторика», «Теорія ймовірностей», «Математична статистика». По-третє, теорія ймовірностей і математична статистика є основою для вивчення наступної дисципліни «Статистика». По-четверте, важко переоцінити важливість знань з теорії ймовірностей і математичної статистики для організації наукових досліджень майбутніми магістрами, аспірантами та докторантами.

Не заперечуючи важливості політологічних знань для формування громадянських рис майбутнього фахівця, очевидно, що для «Політології» співвідношення між часом аудиторного навчання і самостійної роботи студента може бути меншим за відповідне співвідношення для «Теорії ймовірностей і математичної статистики».

Введення дидактичного кредиту сприяє поліпшенню планування – основи якісного навчання. Дидактичний кредит – це не лише нова міра навчального навантаження студента, він характеризується дидактичними ознаками, які суттєво впливають на планування освітнього процесу, у тому числі й укладання освітньо-професійних програм та навчальних планів.

Основними ознаками дидактичного кредиту, на наш погляд, є:

- відповідність виділених кредитних одиниць на вивчення навчальної дисципліни її змісту (трудності і складності, а також обсягу);
- спонукання студентів до вільного вибору навчальних дисциплін відповідно до структурно-логічних схем (мотиваційний аспект);
- повне довір'я студентам у виборі оптимальної кількості навчальних дисциплін і надання необхідної допомоги у їх засвоєнні;
- зростання відповідальності студентів за вчасне засвоєння обраних дисциплін з позитивними контрольними результатами;
- доцільне поєднання індивідуальних, індивідуалізованих та групових форм навчання;
- випереджувальна підготовка усіх навчально-методичних матеріалів (лекції,

практичні і семінарські заняття, контрольні зрізи тощо) і виділення в них теоретичних і практичних завдань для самостійної роботи студентів;

- визначення структури знань з кожної навчальної дисципліни для засвоєння студентами відповідно до вимог державного стандарту, їхнє модульне структурування та генералізація;

- тісна дидактична взаємодія кредиту з модулем, зокрема модульна структура знань зорієнтує на адекватне виділення кредитних одиниць для засвоєння визначеної системи знань;

- за певних обставин уможливується використання кредиту як одного з оцінювальних параметрів для порівняння різних навчальних систем.

Модульний принцип дозволяє не лише повніше зреалізувати психолого-педагогічний цикл засвоєння знань, а й дає можливість структурувати знання блоками, організувати дискретно-неперервне вивчення навчального матеріалу з *повним управлінським циклом*. Він створює реальну можливість для системно-періодичного повторення головних знань з попередніх модулів, тобто забезпечує принцип дискретності та неперервності у засвоєнні знань. Модульне навчання вимагає цілісно визначати стратегічні цілі до вивчення кожного модуля, а на їх основі – тактичних до кожного заняття.

Стратегічною метою модуля визначається:

- які опорні знання, навички треба актуалізувати?

- які головні знання, навички будуть планово повторюватися?

- які головні і базові знання залучатимуться для засвоєння?

- які головні і базові навички і вміння відпрацюватимуться в даному модулі?

- з якими додатковими знаннями студенти лише знайомитимуться?

- які знання, навички і вміння контролюватимуться?

- які психологічні компоненти розвиватимуться у процесі вивчення матеріалу даного модуля?

- які загальнонавчальні вміння і навички формуватимуться?

Зрозуміло, що до кожного навчального заняття поставити цілі у такому розгорнутому плані практично неможливо, а тим більше – зреалізувати. Визначені стратегічні, певним чином структуровані цілі спонукають викладача цілісно готуватись до організації засвоєння знань з даного модуля, визначити його розвивальні можливості, взаємозв'язок з наступними модулями і дисципліною загалом.

Ця робота полегшується, якщо навчальна програма структурована за модульним принципом з виділеними головними, базовими і допоміжними знаннями та практичними діями.

Наступним елементом у плануванні освітнього процесу є складання програми дій для реалізації намічених цілей. Це складне завдання, воно вимагає від педагога глибоких цілісних знань з дисципліни, відповідного досвіду й майстерності. Модульний принцип передбачає складання цілісної програми організації засвоєння знань, відповідно до якої потрібно правильно розподілити час для організації засвоєння теоретичних знань, практичних дій (навичок), творчих вправ, здійснення зворотного зв'язку, проведення відповідних контрольних зрізів.

Програма дій передбачає прийоми і методи актуалізації опорних знань, повторення головних знань із попередніх модулів, засвоєння нових знань, визначення психолого-педагогічних основ формування навичок і творчих вмінь, використання розвивальних можливостей матеріалу всього модуля і окремих його частин, продумування системи зворотної інформації, різних видів контролю, можливостей навчального матеріалу для соціалізації особистості. Складена програма конкретизується на лекційних, практичних (семінарських) заняттях, лабораторних роботах, на яких навчальний матеріал поділяється на дві частини: для аудиторного засвоєння і для самостійної роботи студентів. Якісно підготовлені лекції, практичні (семінарські) заняття, методич-

ні рекомендації до самостійної роботи, до підготовки курсових та контрольних робіт, система завдань для самостійної роботи та підготовки до іспитів (заліків) знаходяться у віртуальному навчальному середовищі. Добре складена програма дій вимагає чіткої організації її виконання, тому розглянемо організаційний аспект управління освітнім процесом.

Організаційний аспект в управлінні освітнім процесом передбачає вчасне доведення до студентів змісту інформаційного пакета, стратегічних, тактичних цілей і завдань, спрямованих на засвоєння теоретичних знань, практичних навичок й умінь з кожного модуля та навчальної дисципліни загалом. При цьому важливо вселити надію студентів в успішне засвоєння ними теоретичних знань і практичних дій, продумати систему взаємодій викладача і студента, студентів між собою. Потрібно визначити організаційні форми для реалізації програми дій з урахуванням результатів добровільного обрання студентами для вивчення вибіркового дисциплін, можливостей диференціації навчання, поєднання фронтальних, групових, колективних, індивідуальних форм роботи тощо.

На першій лекції викладач зобов'язаний ознайомити студентів із структурою навчальної дисципліни, кількістю лекційних і практичних (семінарських) занять, видами проміжних і семестрового контролю, які форми контролю за навчальними досягненнями студентів (іспит, залік) будуть задіяні: а) традиційна: заздалегідь студенти отримують запитання, перелік типових практичних завдань, структура білета для іспиту, критерії оцінювання тощо;

б) тести закритої форми (перелік запитань і завдань, які включатимуться у тестові завдання, кількість тестових завдань, критерії оцінювання тощо).

Нині у зв'язку з віроломним нападом росії на нашу країну студенти навчаються дистанційно. Ефективність дистанційного навчання студентів у великій мірі залежить від якісних навчально-методичних матеріалів, які розміщені у віртуальному навчаль-

ному середовищі, а також від організації використання їх студентами. Відсутність організаційного компоненту, тобто донесення до студентів програми дій від першої лекції до підсумкового контролю, у якому відвідування навчальних занять мало би мати достатню вагу, на наш погляд, є основною причиною того, що 30–50% студентів не відвідують навчальних занять загалом. А це, як відомо, розвиває хабарництво під час сесії.

Організаційний компонент виконує відповідну мобілізацію суб'єктів учіння на виконання програми, мотивує студентів до систематичного учіння, задіює самоорганізацію студентів для реалізації поставлених цілей і завдань тощо.

Для організації виконання програми дій потрібно:

- ознайомити студентів зі змістом інформаційного пакета, сутністю технології навчання;
- ознайомити студентів із структурою навчальної дисципліни;
- довести до студентів стратегічні цілі вивчення дисципліни у взаємозв'язку з іншими дисциплінами;
- визначити види і форми оцінювання навчальних досягнень студентів;
- змодельовати систему суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин, які характеризуються гуманістичною спрямованістю, демократизмом, відкритістю, рівноправним діалогом, у тому числі й у запитаннях тощо;
- сформувати технологічні основи дистанційного керівництва самостійною навчальною діяльністю студентів та оцінювання її результатів.

Значний вплив на перебіг освітнього процесу має висока мотивація, тобто стимулювання студентів до навчально-пізнавальної діяльності, яка спрямована на досягнення визначених освітніх цілей і завдань.

Основною мотивації учіння студентів є їхні різноманітні потреби та інтереси, врахування і задоволення яких суттєво поліпшує не лише якісні показники у навчанні і розвитку, а й полегшує процес управління

всіма компонентами навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів учіння, оскільки активізуються фактори самоорганізації, які дозволяють викладачеві перевести навчання у площину гуманної педагогіки. Співвідношення між використанням елементів авторитарної чи гуманної педагогіки власне й залежить від можливостей і вміння викладача залучити якомога більше мотиваційних компонентів на всіх етапах засвоєння знань. Одними повчаннями неможливо переконати у правильності певної філософії освіти, до неї треба підійти через інтереси, внутрішні стимули і тих, хто вчиться, і тих, хто навчає. Добре, коли пізнавальні мотиви підсилюються суспільними діями, тобто в процесі державотворення роблять ставку на інтелектуальні сили нації й відповідним чином винагороджують їх внесок у суспільно-економічний розвиток країни. Це особливо актуальне нині, коли російські окупанти знищили сотні міст і сіл, закладів освіти, лікарень тощо, що суттєво підвищує суспільну мотивацію студентів до якісного навчання. Потрібні висококваліфіковані проєктанти, інженери-будівельники, робітники. Крім того, після перемоги необхідно буде розбудовувати Збройні сили України, оснастити їх новітньою високоточною зброєю, щоб ніякий ворог не посмів напасти на нашу країну. Отже, у нашій країні вже потрібно формувати відповідне інтелектуальне поле, адекватну йому суспільну думку, які постійно підживлюватимуть пізнавальні мотиви, підсилюватимуть їх. Важливо, щоб державою керували добре підготовлені фахівці, з високим інтелектуальним потенціалом, жертовні і патріотично орієнтовані.

Нині у зв'язку з дистанційним навчанням спостерігатиметься значний занепад освіти, причому і середньої, і професійно-технічної, і вищої. МОН України потрібно буде проявити велику волю і характер, запропонувати нестандартні рішення, щоб вивести освіту хоча б на доковідний рівень.

Поки триває війна, то в ієрархії мотивів домінуючу роль відіграватимуть пізнавально-інтелектуальні та професійні чинники.

Щоб повніше задіяти пізнавально-інтелектуальні мотиви, потрібно: по-перше, використовувати всі цікаві елементи знань з даного предмета, по-друге, вміло моделювати проблемні ситуації, втягувати студентів в активну пошукову діяльність, залучати всі компоненти психічного розвитку; по-третє, важливою складовою стимулювання студентів до учіння виступає повномасштабна реалізація всіх етапів управлінського циклу в засвоєнні знань, серед яких вагомий внесок у мобілізацію внутрішніх мотиваційних сил приносять оцінювальні дії викладача. Оцінювання – це багатогранний психолого-педагогічний процес, який у досвідченого викладача є відповідним стимулом до систематичної розумової праці студента, особливо в умовах дистанційного навчання, або ж, при невмілому застосуванні, має зворотню дію.

Оцінювання за модульним принципом навчання містить:

- визначення та адаптацію до кожної оцінки нормативної складової навчальної дисципліни (освітніх стандартів) і проєкція їх на кожну тему (модуль);
- донесення до студентів змісту знань, адекватних тій чи іншій оцінці;
- використання різних форм оцінювання (тести, залік, контрольна робота тощо);
- вибір системи опорних оцінок з кожної навчальної дисципліни, які відповідають його специфіці, забезпечують цілісне і об'єктивне оцінювання кожного студента та є посилюючою для реалізації викладачем;
- встановлення коефіцієнта вагомості кожної з опорних оцінок і математичного механізму їх підсумування за кожний модуль і навчальну дисципліну загалом;
- встановлення математичних підходів до визначення рейтингового показника студента;
- коментування виставленої оцінки (зіставлення реальних знань з визначеними стандартами та змістом кожної оцінки).

При дотриманні цих вимог процес оцінювання виконуватиме відповідні мотиваційні функції, спонукатиме студентів до систематичної розумової праці, спричинює

саморух до пізнання, до саморозвитку і самозбагачення, самоактуалізує студентів.

Контроль за освітньою діяльністю студента – це процес, який забезпечує досягнення викладачами і студентами поставлених цілей, а також дозволяє виявити проблеми до того, як вони стають серйозною перешкодою у навчанні. Він використовується для вчасного стимулювання учіння студентів.

Процес контролю передбачає встановлення державних навчальних стандартів із кожної дисципліни, вимірювання фактично досягнутих результатів і проведення корекції тоді, коли одержані результати суттєво відрізняються від нормативів.

Контроль є фундаментальним елементом управлінського процесу, без нього не обходиться ні планування, ні створення організаційних структур, ні мотивація, бо вони є невід'ємними елементами загальної системи контролю.

У вищих навчальних закладах використовуються такі види контролю: попередній, поточний, модульний, семестровий, річний, контроль залишкових знань, державна атестація. Як уже зазначалося, управлінський процес починається із з'ясування вихідного стану системи, тобто попередній контроль є невід'ємною частиною планування. Як правило, викладачі нехтують цим видом контролю (важко визначити опорні знання, практичні дії, особливо якщо предмет викладається вперше, відсутні відповідні матеріали для організації контролю тощо), у результаті багато втрачається під час організації засвоєння нових знань. Ідеться про те, що вивчення будь-якої навчальної дисципліни опирається на раніше засвоєні знання. Наприклад, перед вивченням «Мікроекономіки» потрібно не лише актуалізувати головні економічні поняття, які вивчалися в школі, а й повторити відповідні математичні знання. Модульний принцип навчання дозволяє виділити головні знання, практичні дії у кожній логічно завершеній сукупності знань і систематично проводити актуалізацію опорних знань, організувати планове модульне повто-

рення головного навчального матеріалу і тим самим зміцнювати нейронні зв'язки пам'яті, здійснювати самоконтроль залишкових знань.

Є різні підходи до проведення контролю й оцінювання знань. Так, у вищих закладах освіти США контроль за набуттям знань студентами є максимально комп'ютеризований і досконалий. Тестування на заняттях за допомогою комп'ютерів займає: поточне – 5–10 хв, проміжне (або рубіжне) – 15–20 хв. Крім того, щотижня студенти вдома виконують письмові тести за завданнями викладача, 3–4 рази на семестр (один раз на місяць) проводиться письмове тестування по 30–50 хв (при цьому студенту зараховуються три кращих результати з 4-х тестів), а в кінці семестру – фінальний (підсумковий) екзамен або залік з письмовим тестом (на 2–3 год).

Під час виставлення підсумкової оцінки за навчальну дисципліну враховується:

- відвідування лекцій – 5%;
- відвідування семінарів, практичних чи лабораторних занять – 25%;
- щотижневі домашні (комп'ютерні або письмові) тести (за завданнями викладача) – 15%;
- три кращих результати щомісячних письмових тестів з 4-х – 30%;
- фінальний екзамен або залік із письмовим тестом – 25%.

Якщо студент набрав у кінці семестру з пройденого курсу менше 60%, то курс йому не зараховується і його треба проходити знову. Студентам за пройдений курс виставляються оцінки відповідно до набраної кількості відсотків. Наприклад, якщо студент набирає 90% і більше, то він отримує оцінку «А» [5, с. 43].

Отже, якщо відвідувати всі лекції, практичні та семінарські заняття і протягом семестру успішно виконати завдання трьох письмових тестів (разом 60%), то знання студента оцінюються найнижчою позитивною оцінкою D – «курс пройдено». У цьому прослідковується логічний взаємозв'язок між відвідуванням навчальних занять і щомісячними (модульними)

тестовими випробуваннями. Вагоме місце в оцінці займають результати виконання студентом тестових завдань у домашніх умовах (15%).

Цей досвід американської вищої школи можна адаптувати до наших реалій і використовувати в умовах дистанційного навчання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Нині не лише в Україні, а й у світі виникли об'єктивні причини (коронавірус) для дистанційного навчання студентів. А в Україні ще й широкомасштабна війна з росією. Очевидно, що дистанційне навчання за будь-яких умов буде менш ефективним, ніж стаціонарне. Тому нині актуалізується проблема використання оптимальних дидактичних можливостей для забезпечення максимальних результатів навчання з використанням комп'ютерних платформ, зокрема й управління освітнім процесом. Система управління освітнім процесом має свою

структуру (планування освітнього процесу, організація виконання запланованого, мотивація, контроль і корекція). Якщо добре продумати кожну із складових управління освітнім процесом, використовуючи віртуальне навчальне середовище, то можна задіяти сильні мотиваційні компоненти (добре продумані лекційні матеріали з елементами проблемного викладу і тестування після кожної лекції, плани практичних чи семінарських занять із системами репродуктивних і евристичних запитань, критеріями оцінювання тощо), щоби спонукати студентів до систематичного відвідування навчальних занять, підготовки до них, а значить, і досягати високих результатів у підготовці висококваліфікованих фахівців.

Водночас наша наукова стаття спонукає до поглиблення досліджень ефективності дистанційного навчання у вищих закладах освіти, особливо в частині контролю й оцінювання його результатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/1484-znayomtesya-zakon-ukrani-pro-svtu-2017>.
2. **Кравченко О. О.** Інновації в освіті та науці: проблеми і перспективи розвитку: колективна монографія. Київ, 2014. 410 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI ст. URL: <https://studfiles.net/preview/5538098/page:36>.
4. **Порохня В. М., Ус Г. О.** Моделювання ефективності функціонування системи управління знаннями вищого навчального закладу // СУЕМ: Серія "Економіка і менеджмент". 2013. № 1(14). С. 177–178.
5. **Романовський О.** Особливості вищої освіти США // Рідна школа. 2000. №1. С. 31–50.
6. **Саух П. Ю.** Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: монографія. Житомир, 2011. 441 с.
7. **Свіцов М. В.** Інновації учбового процесу та їх вплив на рівень підготовки фахівців // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну: зб. наук. праць. Київ, 2011. № 5 (61). С. 142–145.
9. **Яблочников С. Л.** Системно-кібернетичний підхід до управління в освіті: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.10 / Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка». Луганськ, 2012. 44 с.

REFERENCES

1. Law of Ukraine "On Education". URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/1484-znayomtesya-zakon-ukrani-pro-svtu-2017>. [in Ukrainian]
2. **Kravchenko, O. O.** (2014). Innovations in education and science: problems and prospects of development: a collective monograph. Kyiv. [in Ukrainian]
3. National doctrine of education development in Ukraine in the 21st century. URL: <https://studfiles.net/preview/5538098/page:36>. [in Ukrainian]
4. **Porochnia, V. M. & Us, G. O.** (2013). Modeling the effectiveness of the functioning of the knowledge management system of a higher educational institution / SUEM: Series "Economics and Management". No. 1(14), pp. 177–178. [in Ukrainian]
5. **Romanovsky, O.** (2000). Peculiarities of higher education in the USA / Ridna shkola – Native school. No. 1, pp. 31–50. [in Ukrainian]
6. **Saukh, P. Yu.** (2011). Innovations in higher education: problems, experience, prospects: monograph. Zhytomyr. [in Ukrainian]
7. **Svishchev, M. V.** (2011) Innovations of the educational process and their influence on the level of training of specialists. Bulletin of the Kyiv National University of Technology and Design: coll. of science works Kyiv, 2011. No. 5 (61), pp. 142–145. [in Ukrainian]
9. **Yablochnikov, S. L.** (2012). A system-cybernetic approach to management in education: autoref. thesis ... Dr. Ped. Sciences: 13.00.10 / Luhans'k national University named after Taras Shevchenko". Luhansk. [in Ukrainian]

Владислава ЛЮБАРЕЦЬ

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту
та інноваційних технологій соціокультурної
діяльності Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ
ORCID ID 0000-0001-8238-1289
v.v.lubarets@ukr.net

Аліна ЛЮБИМА

завідувач відділенням «Підприємництва
та інформаційних технологій», Київського
фахового коледжу туризму та готельного
господарства, м. Київ
ORCID ID 0000-0001-8165-5022
7lae77@gmail.com

Ключові слова: конкурентоспроможність, компетентність, майбутні фахові молодші бакалаври з інженерії програмного забезпечення, фахова передвища освіта, професійна освіта.

У статті досліджено стан розробленості проблеми становлення конкурентоспроможності майбутніх фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення. Здійснено аналітичний огляд нормативних документів та наукової літератури для уточнення поняття «формування конкурентоспроможності фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення».

УДК: 377/378:006

DOI 10.31392/NPU-VOU.2022.1-2(84-85).05

СТАНОВЛЕННЯ КОНКУРЕНТО- СПРОМОЖНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХОВИХ МОЛОДШИХ БАКАЛАВРІВ З ІНЖЕНЕРІЇ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

© Любарець В., Любима А., 2022

Розкрито важливість цифровізації професійної підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення, як гармонійне поєднання високих темпів розвитку цифрових технологій з традиційними та інноваційними методами впливу на формування критичного та креативного мислення. Означено важливість формування симбіозу трансверсальних, професійних та цифрових компетентностей майбутніх фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення. Констатовано, що формування компетентностей майбутніх фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення у фаховій передвищій освіті передбачає постійне оновлення змісту освітньої програми, методів, технологій, засобів, підручників.

Постановка проблеми. Входження України у світовий освітній простір зумовило необхідність становлення нової освітньої парадигми, що передбачає нові підходи, відносини, поведінку та ін. Чим складнішим, динамічнішим стає світ, життя людини, тим більше нових компетентностей вони вимагатимуть, щоб найадекватніше відповідати на нові виклики, розв'язуючі нагальні проблеми життєдіяльності. Тому інтелект особистості це не самоціль, а інструмент та засіб формування компетентності [3, с. 174.].

Наявна система освіти склалася в епоху Нового часу і заснована на її змісті. Нова європейська культура – культура галузева, раціональна, монологічна, утилітаристська. За цією логікою кваліфікація – результат професійної підготовки, що передбачає наявність у випускника певних професійних умінь і навичок. З іншого боку – роботодавцям потрібна не кваліфікація, а компетентність як поєднання навичок, що притаманні кожному індивідууму, в якому поєднані кваліфікація, здатність працювати у колективі, ініціативність, уміння приймати рішення і нести відповідальність за них. Тому авторитарно-репродуктивна система підготовки кадрів відходить на задній план. Система освіти має формувати такі якості випускника як: ініціативність, інноваційність, мобільність, гнучкість, динамізм і конструктивність [5], здатність креативно, творчо мислити, адаптуватися до сучасних умов ринку праці [4].

Не можуть залишитися осторонь прискореного, випереджального, інноваційного розвитку освіти й науки заклади вищої освіти I–II рівнів акредитації, які мають забезпечити умови для розвитку, самоствердження і самореалізації особистості. Соціально-економічні зміни, процеси глобалізації та інтеграції, які відбуваються на сьогодні в Україні, визначили нові пріоритети у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення у коледжі задля конкурентоспроможності на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження наукових джерел надав

можливість встановити, що проблема професійної підготовки фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення у фаховій передвищій освіті є актуальною. Дослідження теоретико-методологічних засад компетентнісного підходу у фаховій передвищій освіті здійснювали науковці: Н. Бахмат, Н. Дем'яненко, Г. Кашина, В. Любарець, О. Макієвський, Н. Матвієнко, Н. Рідей, О. Федій, та ін. Вченими досліджені поняття «компетентність», «компетентнісний підхід», а також організація навчання, що спрямована на кінцевий результат. Наукові напрацювання вчених (Т. Бодненко, Р. Горбатюк, З. Сейдаметова, А. Стрюк та ін.) сприяли підвищенню якості підготовки фахівців комп'ютерного профілю.

Цифровізація освітніх процесів перебуває у постійному оновленні, це вимагає формування у майбутніх фахівців зі спеціальності 121 «Інженерія програмного забезпечення» конкурентоспроможних якостей, знань, практичних навичок задля своєї реалізації у майбутній професійній діяльності.

Незважаючи на багаточисельні дослідження, спрямовані на імплементацію в освітню діяльність процесу формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців, потребує подальших поглиблених досліджень проблема становлення даного феномену в майбутніх фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення у фаховій передвищій освіті.

Метою цієї статті є аналіз становлення конкурентоспроможності майбутніх фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення у фаховій передвищій освіті.

Відповідно до мети визначено такі **завдання**:

– дослідити стан розробленості проблеми становлення конкурентоспроможності майбутніх фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення у фаховій передвищій освіті;

– уточнити сутність поняття «формування конкурентоспроможності майбутніх

фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення».

Методи дослідження теоретичного рівня: аналіз наукової нормативної та методичної літератури, законодавчих актів у галузі освіти, нормативних та програмно-методичних документів, дисертаційних досліджень емпіричного рівня.

Виклад основного матеріалу. Цифровізація всіх галузей в Україні потребує конкурентоспроможності майбутніх фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення як одне з провідних місць. Забезпечення формування конкурентоспроможності майбутніх фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення є умовою ефективності освітнього процесу. При цьому до викладацького складу, які працюють у коледжах мають пред'являтися достатньо високі кваліфікаційні вимоги, пов'язані з рівнем педагогічної майстерності та володіння цифровими технологіями.

У міжнародних документах Ради Європи, Міжнародної організації праці (МОП), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), зазначається, що створення умов для набуття необхідних компетентностей протягом життя сприяє продуктивності та конкурентоспроможності на ринку праці; скороченню безробіття внаслідок розвитку кваліфікованої робочої сили; розвитку середовища для інноваційних перетворень в умовах глобальної конкуренції; соціальному взаєморозумінню та справедливості; зміцненню прав людини та автономії всупереч глобальній нерівності та нерівним можливостям [3].

Як будь-який процес, який має власну специфіку, а також впливає на певну соціально-професійну діяльність, процес цифровізації економіки вимагає кадрового професійного забезпечення. У зв'язку з цим важливість цифровізації у професійній підготовці майбутніх фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення зумовлена такими тенденціями:

– сучасним станом інформатизації суспільства з широким впровадженням циф-

рових систем та технологій у різних галузях,

– трансформацією професійно-освітніх комплексів; перетвореннями, що пов'язані з насиченням освітніх систем інформаційною продукцією, цифровими технологіями та засобами задля формування креативного та творчого мислення здобувачів освіти.

Такі тенденції призводять до кваліфікаційного формування кадрового потенціалу з належною конкурентоспроможністю, особливо майбутніх фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення. Ознаками цих процесів є:

– адаптація до швидких мін, орієнтація у інформаційному середовищі;

– здатність у використанні цифрових технологій (цифрова компетентність);

– критичне та креативне мислення, а також здатність творчо реалізовувати особистий потенціал у професійному середовищі;

– здатність поєднувати та гармонійно реалізовувати трансверсальні, професійні та цифрові компетентності.

Таким чином, одним з найважливіших напрямів цифровізації професійної підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення є гармонійне поєднання високих темпів розвитку цифрових технологій з традиційними та інноваційними методами впливу на формування критичного та креативного мислення.

Важливим для формування симбіозу трансверсальних, професійних та цифрових компетентностей майбутніх фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення є впровадження і реалізація компетентнісного підходу у їх професійну підготовку. Адже від рівня компетентності залежить досягнення результату, тоді як «кваліфікація є лише потенційною здатністю виконувати завдання певної професійної діяльності» [3].

Сучасні вчені сутність компетентнісного навчання вбачають в «акцентуванні уваги на результатах освіти, причому в якості результату розглядається не сума засвоєної

інформації, а здатність успішно діяти в різних проблемних ситуаціях [1; 2].

Дослідниця К. Стрюк розглядає поняття «професійна компетентність» через призму характеристики якостей особистості та результату підготовки випускників ЗВО до професійної діяльності. Вона пов'язує компетентність з відповідними результатами навчання, з точки зору знань, умінь та навичок, які повинні отримати здобувачі освіти у процесі професійної підготовки, та інтегрованою характеристикою особистості, яка поєднує соціально-особистісний, інструментальний,

загально-професійний та «спеціалізовано-професійний» аспекти [7].

Відповідно до Стандарту фахової передвищої освіти за освітньо-професійним ступенем фаховий молодший бакалавр з галузі знань 12 «Інформаційні технології», спеціальності 121 «Інженерія програмного забезпечення», «...акцент освітньо-професійної програми робиться на підготовці фахівців, які володіють глибокими знаннями, а також загальними та фаховими компетентностями в галузі інформаційних технологій, здатні формулювати та розв'язувати завдання, пов'язані з розробкою, супрово-

Таблиця 1

Перелік компетентностей випускника фахової передвищої освіти освітньо-професійного ступеню фаховий молодший бакалавр за спеціальністю 121 «Інженерія програмного забезпечення» [6].

Компетентність	Здатності
Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання або практичні проблеми інженерії програмного забезпечення, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, із застосуванням теорій та методів інформаційних технологій.
Загальні компетентності	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово. Здатність спілкуватися іноземною мовою як усно, так і письмово. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел. Здатність працювати в команді. Здатність діяти на основі етичних міркувань. Прагнення до збереження навколишнього середовища. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності	Здатність ідентифікувати, класифікувати та формулювати вимоги до програмного забезпечення. Здатність брати участь у проектуванні програмного забезпечення, включаючи проведення моделювання (формальний опис) його структури, поведінки та процесів функціонування. Здатність розробляти архітектури, модулі та компоненти програмних систем. Здатність формулювати та забезпечувати вимоги щодо якості програмного забезпечення у відповідності з вимогами замовника, технічним завданням та стандартами. Здатність дотримуватися специфікацій, стандартів, правил і рекомендацій в професійній галузі при реалізації процесів життєвого циклу. Здатність аналізувати, вибирати і застосовувати методи і засоби для забезпечення інформаційної безпеки (в тому числі кібербезпеки). Володіння знаннями про інформаційні моделі даних, здатність створювати програмне забезпечення для зберігання, видобування та опрацювання даних. Здатність застосовувати фундаментальні і міждисциплінарні знання для успішного розв'язання завдань інженерії програмного забезпечення. Здатність оцінювати і враховувати економічні, соціальні, технологічні та екологічні чинники, що впливають на сферу професійної діяльності. Здатність накопичувати, обробляти та систематизувати професійні знання щодо створення і супроводження програмного забезпечення та визнання важливості навчання протягом всього життя. Здатність реалізовувати фази та ітерації життєвого циклу програмних систем та інформаційних технологій на основі відповідних моделей і підходів розробки програмного забезпечення. Здатність здійснювати процес інтеграції системи, застосовувати стандарти і процедури управління змінами для підтримки цілісності, загальної функціональності і надійності програмного забезпечення. Здатність обґрунтовано обирати та освоювати інструментарій з розробки та супроводження програмного забезпечення. Здатність до алгоритмічного та логічного мислення.

дом та забезпеченням якості програмного забезпечення» [6]. Випускник за цією освітньо-професійною програмою підготовлений для організаційної, проектної, конструкторської, експлуатаційної діяльності в галузі сучасних інформаційних технологій [6]. Найчастіше поняття «компетентність» використовується в таких державних документах, як стандарти підготовки фахівців різних профілів.

Професійні компетентності визначають зміст профілю підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення відповідно до професійних обов'язків. Загальні (трансверсальні) компетентності представляють комплексні характеристики готовності випускника закладу освіти застосування отриманих знань, умінь та особистих якостей у стандартних та змінних ситуаціях діяльності, а також відображають запити суспільства й особистості до загальнокультурних, соціально-особистісних якостей майбутнього молодшого бакалавра з інженерії програмного забезпечення. Можна сказати, що трансверсальні компетентності є сполучною ланкою між інтегральними компетентностями та спеціальними (фаховими), симбіоз яких відповідає вимогам із боку держави, суспільства, роботодавців та запланованими освітніми результатами (табл. 1).

Аналіз навчальних планів підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення у профільних коледжах і галузевого стандарту професійної підготовки засвідчив необхідність:

- наповнити зміст професійної підготовки зазначених фахівців задля формування креативного мислення;
- забезпечити процес формування компетентностей, передбачивши практикоорієнтованість випускників коледжів;
- розробити механізм інтеграції «коледж-стейкхолдер-майбутніх фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення» для забезпечення процесу формування конкурентоспроможності у постійно трансформуючій професійній діяльності.

У професійній підготовці фахових молодших бакалаврів галузі знань 12 «Інформаційні технології» спеціальності 121 «Інженерія програмного забезпечення» важливий зв'язок послідовності: Державний стандарт – навчальна програма – підручник. Недотримання послідовності призводить до збоїв цілісної системи, коли програма нова, а підручник дещо застарілий, або його побудовано з розрахунком на традиційну систему навчання, в результаті певна частина підручників не відповідає компетентнісному підходу. Причину даної проблеми вбачаємо у нормативних документах, що відображають вимоги до змісту, структури підручників, стилю викладання, підбору змісту. Зазначимо, що конкретних функцій, завдань та критеріїв їх якості на основі компетентнісного підходу не розроблено, що спричиняє повільну трансформацію цифрових технологій у освітнє середовище.

Слід також зазначити, що у професійної підготовці майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення в умовах сьогодення важливого значення набуває подолання протиріччя між вимогами ринку цифрових послуг та їх професіоналізмом та конкурентоспроможністю на ринку праці. Репродуктивні методи навчання, спрямовані на формування компетентностей, не задовольняють потреб сучасності і мають бути доповнені проблемним, а також контекстним навчанням із сучасними цифровими технологіями. Саме такими є особистісно-орієнтовані технології професійного навчання, що ґрунтуються на творчій співпраці стейкхолдера, викладача та здобувача освіти, спрямованими на розвиток суб'єктності студента як активного учасника цілісного освітнього процесу.

З метою підготовки конкурентоспроможних майбутніх фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення у фаховій передвищій освіті необхідно використовувати активні методи навчання, технології, що розвивають пізнавальну, комунікативну, особистісну та креативну їх активність.

Висновки і перспективи для подальшого дослідження. Досліджуючи стан розробленості проблеми становлення конкурентоспроможності майбутніх фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення, визначена необхідність її наукового обґрунтування, розробки та впровадження відповідної методики, яка б сприяла усуненню виявлених недоліків і протиріч, та покращенню рівня сформованості конкурентоспроможності майбутніх фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення у фаховій передвищій освіті.

Здійснений аналітичний огляд нормативних документів і наукової літератури сприяв уточненню поняття «формування конкурентоспроможності фахових молод-

ших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення» – це процес впливу на здатність ними творчо та креативно мислити, володіти цифровими технологіями та засобами, створювати програмне забезпечення, здатність ідентифікувати, класифікувати та розробляти архітектури, модулі та компоненти програмних систем з забезпеченням вимог щодо якості програмного забезпечення та для забезпечення інформаційної кібербезпеки.

За результатами дослідження нами встановлено, що формування компетентностей майбутніх фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення у фаховій передвищій освіті передбачає постійне оновлення змісту освітньої програми, методів, технологій, засобів, підручників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», (2004). 1440 с.
2. **Драч І. І.** (2013). Особливості професійної діяльності викладачів вищої школи в інформаційному суспільстві // Імідж сучасного педагога. № 1. С. 27–30.
3. **Любарець В. В.** (2011). Аналіз сутності поняття професійної компетентності. // Педагогічний альманах. Вип. 9. С.169–174.
4. **Любарець В. В., Любима А. Є.** (2022). Креативність освітнього середовища – запорука професійного зростання майбутніх фахівців // Актуальні проблеми науки, освіти та суспільства в сучасних умовах: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 28 травня 2022 р.): у 2 ч. Полтава: ЦФЕНД, Ч. 1. С.10–12
5. **Ніколаєнко С.** (2006). Якість вищої освіти в Україні: погляд у майбутнє // Вища школа. № 2. С. 3–23.
6. Стандарт фахової передвищої освіти за освітньо-професійним ступенем фаховий молодший бакалавр з галузі знань 12 «Інформаційні технології», спеціальності 121 «Інженерія програмного забезпечення». (2021). URL: mon.gov.ua
7. **Стрюк К. М.** (2016). Зміст професійної компетентності майбутніх фахівців із комп'ютерної інженерії. // Збірник наукових праць «Педагогічні науки» МОН України, Херсон. держ. ун-т. Херсон, Вип. LXXIII, Т. 2. С. 118–122.

REFERENCES

1. A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language / comp. and heads ed. V. T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF «PERUN», (2004). 1440 p. [in Ukrainian]
2. **Drach I. I.** (2013). Peculiarities of the professional activity of higher school teachers in the information society. // The image of a modern teacher. [Imidz suhasnogo pedagoga] No. 1. P. 27–30. [in Ukrainian]
3. **Liubarets V. V.** (2011). Analysis of the essence of the concept of professional competence. // Pedagogical almanac. [Pedagogichnyi almanah] Vol. 9. P.169–174. [in Ukrainian]
4. **Liubarets V. V., Lyubima A. E.** (2022). The creativity of the educational environment is the key to the professional growth of future specialists // Actual problems of science, education and society in modern conditions: collection of theses of reports of the international scientific and practical conference (Poltava, May 28, 2022): at 2 p.m. Poltava: TsFEND, Ch. 1. P.10–12. [in Ukrainian]
5. **Nikolayenko S.** (2006). The quality of higher education in Ukraine: a look into the future. // High school. [Visha shkola] No. 2. P. 3–23. [in Ukrainian]
6. The standard of professional higher education according to the educational and professional degree of the professional junior bachelor in the field of knowledge 12 "Information technologies", specialty 121 "Software engineering". (2021). URL: mon.gov.ua. [in Ukrainian]
7. **Stryuk K. M.** (2016). Content of professional competence of future specialists in computer engineering. // Collection of scientific works "Pedagogical Sciences" of the Ministry of Education and Culture of Ukraine, Kherson. state Univ. Kherson, Vol. LXXIII, T. 2. P. 118–122. [in Ukrainian]

Ганна КАШИНА

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту
та інноваційних технологій соціокультурної
діяльності Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова,
м. Київ ORCID ID 0000-0002-2829-9847

Ключові слова: наукові і науково-педагогічні працівники медичних ЗВО, курси підвищення кваліфікації, післядипломна освіта, професійний розвиток, цифрові навички, цифрова компетентність.

Статтю присвячено пошуку ефективних методів організації підвищення кваліфікації наукових і науково-педагогічних працівників медичних ЗВО у системі післядипломної освіти, що забезпечує їх професійний та особистісний розвиток в умовах цифровізації освіти. Зазначено, що проблема неперервної освіти наукових і науково-педагогічних працівників медичних ЗВО у системі післядипломної освіти є актуальною в педагогічній науці, проте науковці не сформували практичних напрямів реалізації розроблених теорій у цілісному процесі їх професійного розвитку. З метою забезпечення ефективності професійного та особистісного розвитку науково-педагогічних працівників медичних ЗВО у системі післядипломної освіти

УДК 378

DOI 10.31392/NPU-VOU.2022.1–2(84–85).06

РОЗШИРЕННЯ ЦИФРОВИХ НАВИЧОК НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ МЕДИЧНИХ ЗВО У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

© Кашина Г., 2020

ти розроблено програму курсу «Організація та підтримка дистанційного та змішаного навчання у медичних ЗВО», яка впроваджена у провідних закладах вищої медичної освіти України. Під час виконання програми післядипломної освіти наукові та науково-педагогічні працівники медичних ЗВО освоюють низку сучасних інструментів, методів та технологій, які забезпечать успішне виконання завдань педагогічної діяльності в умовах цифрового освітнього середовища. Розроблена програма курсу підвищення кваліфікації наукових і науково-педагогічних працівників медичних ЗВО охоплює основні науково-теоретичні підходи сучасної педагогічної науки, передусім на основі інформаційного підходу як одного із стратегічних напрямків державної політики в освітній галузі, яка орієнтована на досягнення високого освітнього результату в умовах цифровізації освіти.

Постановка проблеми. Науково-освітнє товариство наразі визначає нагальну потребу в гнучкій і адаптивній системі освіти, що зумовлено складними соціально-політичними умовами становлення українського суспільства. Відповідно освіта зазнає суттєвих змін усіх напрямів, одним з яких є зміна співвідношення видів діяльності у створенні освітнього середовища через їх цифровізацію (з англ. digital, digitization). Цифровізація є актуальним дискурсом як в економіці, суспільстві, так і в освіті, що визначає у довгостроковій перспективі стандартизацію та контроль освітнього процесу для забезпечення його ефективності.

Головним чинником, що впливає на трансформаційні процеси в освіті, є її відкритість: визначення цілей освіти не обмежується географічно, а розширюється потребами в освіті, які привносять здобувачі освіти та педагоги [4].

Наступним суттєвим чинником, що визначає якість освіти в умовах цифровізації, є її гуманізація, яка утверджує людиноцентризм найвищою соціальною цінністю. Тим самим ініціюється створення такого зразка освіти, за яким пріоритетом є орієнтир на особистість здобувача. Реалізація пріоритету розвитку над навчанням відбувається у цифровому освітньому середовищі за допомогою інтерактивних освітніх ресурсів та сучасних ІКТ, що визначає актуальність розширення цифрових навичок науково-педагогічних працівників у системі післядипломної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема професійного розвитку науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти (ЗВО) у системі післядипломної освіти відображена у психолого-педагогічній науці: теоретичні засади змісту післядипломної освіти педагогічних кадрів висвітлено в працях вітчизняних науковців: В. Бондаря, І. Зязюна, М. Кириченко, Н. Ничкало, В. Олійника, С. Сисоєвої, А. Чернишова, В. Швидуна та ін.; напрями та стратегічні орієнтири безперервного професійного розвитку науково-педагогічних працівників медичних ЗВО вивча-

ли Н. Білоусова, Г. Єрошенко, С. Огарь, О. Лисаченко, В. Уліщенко, А. Степанчук, Л. Шулъга та ін.; застосуванням ІКТ та хмарних технологій у системі післядипломної освіти займалися О. Александрова, І. Вишницька, М. Образенко, Л. Ляхоцька, Н. Муранова та ін. У працях вітчизняних науковців найповніше розкрито сутність післядипломної освіти науково-педагогічних працівників як процес збагачення їх професійної та загальної культури за рахунок спрямування процесу освіти на розширення інтелектуальної обізнаності, оновлення та суттєве доповнення здобутих психолого-педагогічних знань, вивчення нових технологій організації педагогічного процесу, узагальнення й упровадження перспективного педагогічного досвіду.

Проте науковці не сформували практичних напрямів реалізації розроблених теорій у цілісному процесі професійного розвитку наукових і науково-педагогічних працівників медичних ЗВО в умовах післядипломної освіти. До того ж, питання вдосконалення педагогів для набуття та розширення цифрових навичок у контексті радикальних змін цифрової освіти розглядалися побіжно, перевага надавалася проблемам формування пізнавальної самостійності, готовності до використання комп'ютерних засобів, визначення методичних засад використання ІКТ в освітньому процесі.

Метою цієї статті є довести, що розроблена структура курсу «Організація та підтримка дистанційного та змішаного навчання у медичних ЗВО» для підвищення кваліфікації наукових і науково-педагогічних працівників медичних ЗВО, послідовність та логіка змістових модулів та тем дозволяють педагогічним працівникам повністю оволодіти сучасними інструментами, методами та технологіями формування та управління цифровим освітнім середовищем, інформаційно-комунікаційними технологіями, необхідними для успішної організації та проведення педагогічної діяльності.

Методи дослідження. Теоретичного рівня: аналіз та вивчення психолого-педаго-

гічної та методичної літератури, законодавчих актів у галузі освіти, нормативних та програмно-методичних документів, дисертаційних досліджень; емпіричного рівня: спостереження, експертна оцінка.

Виклад основного матеріалу. Роль цифрових технологій у складному ландшафті вищої медичної освіти у XXI столітті полягає в тому, щоб передавати інноваційний досвід: проводити інноваційні експерименти, організовувати процеси, виробляти продукти, надавати послуги, які були б неможливі без використання цифрових технологій.

Пропонується бачення цифрового інформаційно-освітнього середовища медичного ЗВО як гнучкого, інформаційно насиченого, студентоцентрованого із доступною інфраструктурою. Важливими є також чинники щодо конструювання цього середовища – адаптивність, стійкість, проактивна позиція педагога, в якій він виступає творцем інноваційної інформації.

Цифровізація освітнього процесу медичних ЗВО вимагає не тільки від здобувачів освіти, а й ще більше від наукових та науково-педагогічних працівників зовсім інших підходів до його організації та реалізації. Педагог виступає не як носій інформації і знання, оскільки такими «носіями» для сучасного здобувача освіти є множинні інформаційні ресурси, що знаходяться у вільному доступі в Інтернеті, тоді як найважливішим завданням педагога постає налагодження і модерування процесу пошуку і обміну інформацією здобувачів освіти, організації їх продуктивної комунікації як один з одним, так і з зовнішніми (щодо закладу освіти) носіями освітньо-наукового знання, продукування освітньої інформації [1].

У контексті освітнього процесу медичних ЗВО важливим є розуміння цифрової компетентності наукових та науково-педагогічних кадрів медичних ЗВО як однієї з ключових, оскільки її розгляд у ракур-

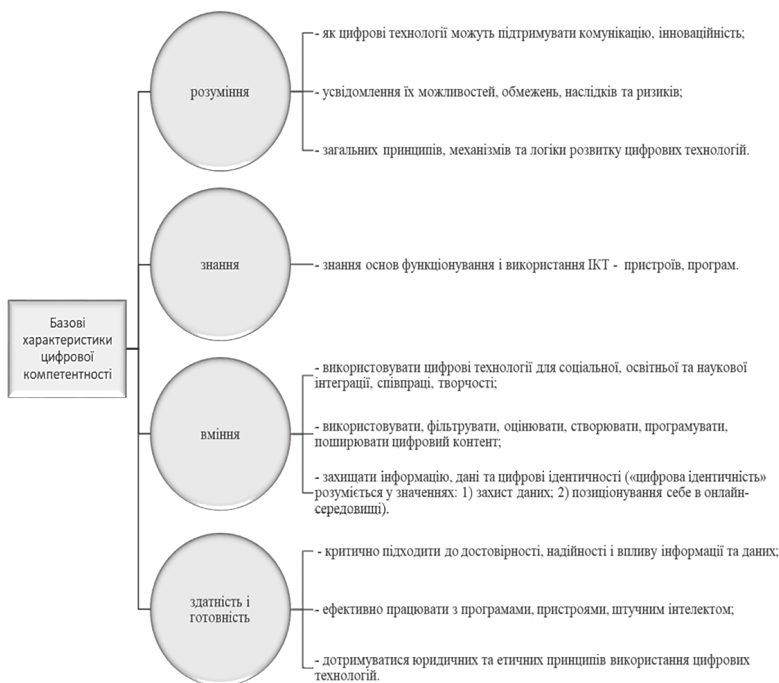

Рис. 1. Базові характеристики цифрової компетентності педагогів [3]

сі цифровізації освіти набуває особливого значення. Також очевидним є те, що і зміст, і характер цифрової компетентності педагога не є сталими, а залежать від трансформації освітньо-інформаційного середовища. Основний формат знань, умінь, що характеризують цифрову компетентність, це: упевнене, відповідальне використання та взаємодія з цифровими технологіями для навчання, роботи і життєдіяльності, інформаційна грамотність, комунікація і співпраця, безпека, створення цифрового контенту [6]. Базовими характеристиками цифрової компетентності педагогів є певні знання, навички, здібності, реалізовані на практиці (рис. 1).

Для оволодіння цифровою грамотністю, здатністю створювати і застосовувати освітній контент за допомогою цифрових технологій, а також певними організаційними навичками, які є нетиповими для організації традиційного освітнього процесу в медичних ЗВО, розроблено курс «Організація та підтримка дистанційного та змішаного навчання у медичних ЗВО» для підвищення кваліфікації наукових і науково-педагогічних працівників медичних ЗВО [5].

На сучасному етапі народжуються дуже плідні концепції цифровізації перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників усіх галузей. Провідні ідеї ґрунтуються на соціально-освітній обумовленості процесу підвищення кваліфікації працівників освіти, що орієнтується на інтеграцію і гуманізацію освіти і заснованого на засадах відкритого соціокультурного середовища [7].

Концептуальною ідеєю впровадження програми курсів підвищення кваліфікації наукових та науково-педагогічних працівників медичних ЗВО у системі післядипломної освіти «Організація та підтримка дистанційного та змішаного навчання у медичних ЗВО» є здійснення цифровізації освітнього середовища медичного ЗВО, спрямованого на інтенсифікацію, інформатизацію та студентоцентрованість освітнього процесу, упровадження технологій електронного, дистанційного, мобільного

навчання, ідентифікацію індивідуальних особливостей та потреб здобувачів освіти, створення сприятливого гармонізованого середовища навчання й професійного розвитку, диференціацію освітнього процесу шляхом реалізації ступеневої підготовки на рівнях та за профілюванням теоретичних, практичних та лабораторних завдань.

Методологічними засадами для впровадження програми курсу «Організація та підтримка дистанційного та змішаного навчання у медичних ЗВО» для підвищення кваліфікації наукових та науково-педагогічних працівників медичних ЗВО у системі післядипломної освіти є концептуальні положення системного, акмеологічного, синергетичного, суб'єкт-суб'єктного, інформаційного, компетентнісного та інноваційного підходів [2].

Застосування системного підходу сприяє визначенню внутрішніх і зовнішніх механізмів просторово-часової зрівноваженості за етапами трансформації системи; акмеологічного – забезпечує вивчення закономірностей розвитку наукових та науково-педагогічних працівників медичних ЗВО на етапах їх становлення та вдосконалення; синергетичного – визначає конкретні методологію та методи для забезпечення неперервного процесу цифровізації освітнього процесу в медичних ЗВО у синергізмі видів навчально-пізнавальної діяльності та сервісних заходів на рівнях організаційного управління та міжінституційної взаємодії; суб'єкт-суб'єктного – спрямовує на соціалізацію в освітньо-науковому просторі та адаптацію до суспільної взаємодії, впливає на формування життєвих орієнтирів і власних траєкторій самореалізації педагогів, розвиток творчого потенціалу педагогів; інформаційного – формує змістову наповненість інформаційних баз щодо методичного та статистичного забезпечення освітнього процесу та цілеспрямоване застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у формуванні та підтримці студентоцентрованого середовища навчання у медичних ЗВО в інтересах суб'єктів освітнього процесу; компетент-

нісного – набуття та розвиток професійної компетентності наукових та науково-педагогічних працівників медичних ЗВО; інноваційного – орієнтує на реалізацію засад педагогічної інноватики, застосуванню сучасних методик навчання та засобів інформаційно-технологічного сервісу в медичних ЗВО [2].

Зміст навчальної програми курсу підвищення кваліфікації наукових та науково-педагогічних працівників медичних ЗВО відповідає сучасним тенденціям трансформаційних процесів в освіті, зорієнтований на соціально-економічні запити суспільства та на потреби здобувачів освіти.

У навчальній програмі визначено загальне ядро знань, яке доповнюється залежно від галузевих, технічних, регіональних та інших умов освіти. У межах вивчення курсу «Організація та підтримка дистанційного та змішаного навчання у медичних ЗВО» визначено, що віртуальне освітнє середовище надає безліч механізмів у процесі перенесення акценту з діяльності педагога на продуктивну навчально-освітню діяльність здобувача освіти: всі цифрові та ІКТ технології спрямовані на створення умов самостійної роботи з базами та бібліотеками інформації. Освітня діяльність у віртуальному середовищі дає можливість задіювати розумовий резерв та переорієнтувати освітню діяльність здобувача освіти на розвиток здатності думати, аналізувати, аргументувати і приймати в підсумку правильні рішення, що створює умови для самоствердження, самореалізації і самовизначення особистості та є результатом її самоорганізації, крім того, відбувається перехід від суворо регламентованих контрольованих способів організації педагогічного процесу до розвиваючих, що активізує стимулювання, організацію творчої, самостійної діяльності.

Послідовність та логіка змістових модулів та тем розробленого курсу дозволяють педагогічним працівникам оволодіти сучасними інструментами, методами та технологіями формування та управління цифровим освітнім середовищем, інформацій-

но-комунікаційними технологіями, необхідними для успішної організації та проведення педагогічної діяльності. Загальна структура курсу «Організація та підтримка дистанційного та змішаного навчання у медичних ЗВО» для підвищення кваліфікації наукових та науково-педагогічних працівників медичних ЗВО подана на рис. 2.

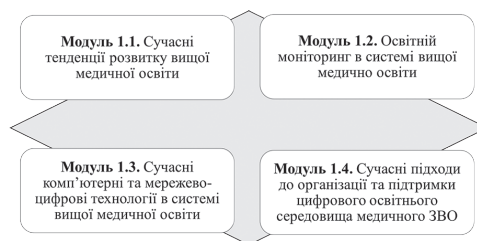

Рис. 2. Загальна структура курсу «Організація та підтримка дистанційного та змішаного навчання у медичних ЗВО»

Зміст практичних занять формувався за такими напрямками:

- імерсійні технології як новий спосіб отримання інформації. Специфіка інтерактивності у VR/AR-технологіях: наочність, деталізація, залученість, фокусування та безпека;
- переваги сервісів Google Hangouts Meet, ZOOM, My Own Conference у змішаному навчанні; переваги і недоліки сервісів для організації навчання, зустрічей і обміну інформацією;
- інформаційно-навчальна платформа НМУ імені О. О. Богомольця «Likar NMU»; особливості роботи з навчальним контентом;
- використання сервісу Sparkol VideoScribe для створення інтерактивних навчально-методичних матеріалів;
- роль скрайбінга (відеоскрайбінга) для забезпечення доступного навчального контенту; різновиди скрайбінга, етапи створення; інструменти для створення відеоскрайбінга;
- віртуальні онлайн-дошки для реалізації інтерактивного навчання в дистанційному та змішаному форматах; особливості вико-

ристання дошки Miro (RealtimeBoard), її функції і можливості;

- формування й представлення навчального контенту з урахуванням світових тенденцій, спрямованих на гнучкість та доступність освіти; цифрова розповідь (Digital Storytelling) як комбінований навчальний засіб (Prezi, Keynote).

Однією з форм освітньої діяльності наукових та науково-педагогічних працівників на курсах підвищення кваліфікації є виконання випускних творчих проєктів. Проєктна діяльність є важливою формою самостійної освітньої діяльності наукових та науково-педагогічних працівників медичних ЗВО, у процесі якої вони вдосконалюють знання, уміння та навички проведення наукових досліджень, організації самостійної творчої діяльності, управління проєктами. Виконаний проєкт допомагає визначити рівень професійної підготовки педагога (теоретичної та спеціальної), умінь діалектично мислити та творчо застосовувати знання у процесі вирішення проєктних завдань на практиці. Орієнтовна тематика індивідуальних творчих проєктів містить такі напрями:

- розроблення освітнього відеоконтенту за допомогою сервісів Canva, Crello, OBS Studio, Camtasia, YouTube та ін.;

- створення завдань на закріплення, узагальнення, контроль знань за допомогою сервісів Learningapps, MyTestXPro, OnlineTestPad, Kahoot, Quizlet тощо;

- створення інтерактивних завдань за допомогою сервісів Learningapps;

- створення електронного портфоліо викладача;

- розроблення онлайн-курсу за допомогою сервісів Canva та Camtasia.

У результаті засвоєння програмного матеріалу курсу «Організація та підтримка дистанційного та змішаного навчання у медичних ЗВО» науково-педагогічних працівників мають розвиватись такі компетенції, необхідні для успішного здійснення освітньої діяльності:

- інформаційна грамотність (Digital Fluency) – здатність знаходити, аналізувати,

інтерпретувати і критично оцінювати інформацію і контент у цифровому середовищі;

- уміння і навички комунікації і співпраці в цифровому середовищі – здатність взаємодіяти за допомогою цифрових технологій, знання правил і норм поведінки в процесі їх використання та комунікації в цифрових середовищах, уміння адаптувати комунікаційні стратегії до конкретної аудиторії, враховувати культурне і наукове різноманіття в цифровому середовищі;

- здатність створювати і редагувати цифровий контент у різних форматах, модифікувати і підвищувати якість інформації та контенту;

- уміння і навички захисту персональних даних, пристроїв і цифрового контенту, забезпечення безпеки фізичного і психологічного здоров'я користувачів;

- здатність визначати технічні проблеми, що виникають при роботі з цифровими пристроями, і вирішувати їх.

Висновки і перспективи для подальшого дослідження. Розроблена програма курсу «Організація та підтримка дистанційного та змішаного навчання у медичних ЗВО» для підвищення кваліфікації наукових та науково-педагогічних працівників медичних ЗВО ґрунтується на основних науково-теоретичних підходах сучасної педагогічної науки, передусім на основі інформаційного підходу як одного із стратегічних напрямів державної політики в освітній галузі, яка орієнтована на підвищення ефективності освітнього процесу за рахунок створення та підтримання цифрового освітнього середовища закладу вищої медичної освіти. Методологічними засадами для впровадження програми є концептуальні положення синергетичного, компетентнісного, системного, акмеологічного та інших підходів. Системний, акмеологічний, синергетичний, суб'єкт-суб'єктний, інформаційний, компетентнісний та інноваційний методологічні підходи, які забезпечують успіх упровадження науково-педагогічних досліджень, є актуальними в системі післядипломної освіти наукових та науково-педагогічних працівників медичних ЗВО.

Важливим теоретичним базисом для створення програми курсу є закордонні та вітчизняні концепції педагогічної науки, сучасні ініціативи у сфері глобалізації та інформатизації освіти, наукові дослідження застосування технологій та засобів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у педагогічній діяльності.

Аналіз результатів упровадження розробленої програми в діяльність Інституту післядипломної освіти НМУ імені О. О. Богомольця протягом 2021–2022 років демонструє позитивні результати в розвитку професійних компетентностей наукових та науково-педагогічних працівників медичних ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глазунова О., Волошина Т., Корольчук В., Мокрієв М., Кузьмінська О. (2022). Модель доставки цифрового навчального контенту в умовах відкритої університетської освіти // Фізико-математична освіта. № 34(2). С. 12–17.
2. Кашина Г. С. (2018). Науково-природничу підготовку педагогів у системі післядипломної освіти засобами інформаційно-технологічного забезпечення: монографія. Херсон: Вид-во «ОЛДІ-ПЛЮС». 315 с.
3. Ключові компетентності для навчання протягом життя: Рекомендація 2018/0008 Європейського Парламенту та Ради (ЄС). Київ: Представництво ЄС в Україні. (2021). URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3c0580f9-6f6b-11ec-9136-01aa75ed71a1> (20.07.2022)
4. Олійник В. В. (2009). Модернізація системи післядипломної педагогічної освіти України в умовах змін // Післядипломна педагогічна освіта: європейські орієнтири та регіональні пріоритети: тези міжнародної наук.-практ. конф. (10–11 вересня 2009 р., м. Біла Церква) / за наук. ред. В. В. Олійника, Л. М. Карамушки, Н. І. Клокар, Л. І. Даниленко. Біла Церква. С. 20–22.
5. Уліщенко В. В., Кашина Г. С. (2022). Організація та підтримка дистанційного та змішаного навчання у медичних ЗВО. Освітня програма підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників та викладачів НМО імені О.О. Богомольця. URL: <https://drive.google.com/file/d/1wZWwEbL0u9OhgGS00iS9fdESJODCrLRn/view> (20.07.2022)

REFERENCES

1. Glazunova O., Voloshina T., Korolchuk V., Mokriev M., Kuzminska O. (2022). The model of delivery of digital educational content in the conditions of open university education. // Physical and mathematical education. No. 34(2). P. 12–17. [in Ukrainian]
2. Kashyna G. S. (2018). Scientific and natural training of teachers in the system of postgraduate education by means of information technology support: monograph. Kherson: Publisher "OLDI-PLUS". 315 p. [in Ukrainian]
3. Key competences for lifelong learning: Recommendation 2018/0008 of the European Parliament and of the Council (EU). Kyiv: Representation of the EU in Ukraine. (2021). URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3c0580f9-6f6b-11ec-9136-01aa75ed71a1> (20.07.2022) [in Ukrainian]
4. Oliinyk V. V. (2009). Modernization of the post-graduate pedagogical education system of Ukraine in the conditions of changes // Post-graduate pedagogical education: European guidelines and regional priorities: theses of international science and practice. conf. (September 10–11, 2009, Bila Tserkva) / for sciences ed. V. V. Oliinyk, L. M. Karamushki, N. I. Klokar, L. I. Danylenko. White Church. P. 20–22. [in Ukrainian]
5. Ulishchenko V.V., Kashyna G.S. (2022). Organization and support of distance and mixed learning in medical higher education institutions. The educational program of professional development of scientific and pedagogical workers and teachers of the NMO named after O.O. Bogomolets. URL: <https://drive.google.com/file/d/1wZWwEbL0u9OhgGS00iS9fdESJODCrLRn/view> (20.07.2022) [in Ukrainian]

6. Carretero S., Vuorikari R., Punie Y. (2017). DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use. // Publications Office of the European Union. Luxembourg. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC106281/web-digcomp2.1.pdf>. (20.07.2022)

7. Liubarets V., Miroshnichenko T., Cherusheva G., Pyzh N., Protas O. (2022). Control Monitoring of the Educational Process of Students With Special Learning Needs. Journal of Higher Education Theory and Practice. North American Business Press, № 22 (5). P. 60–73

УДК 378:37.014.3:339.138

DOI 10.31392/NPU-VOU.2022.1-2(84-85).07

ПРОМОЦІЯ ТА МАРКЕТИНГ СТРАТЕГІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Марія ШЕРЕМЕТ

доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету спеціальної
та інклюзивної освіти
НПУ імені М.П. Драгоманова,
почесний академік НАПН України,
заслужений працівник освіти України
E-mail: fkpp@npu.edu.ua
orcid.org/ 0000-0003-1437-3820

Дар'я СУПРУН

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри спеціальної психології
та медицини факультету спеціальної
та інклюзивної освіти
НПУ імені М.П. Драгоманова
E-mail: darya7@ukr.net
orcid.org/ 0000-0003-4725-094X

Ключові слова: інтернаціоналізація, мобільні міжнародні студенти, іноземні студенти, інклюзія, маркетинг університету.

Підняте питання Європейського вибору: освітніх цінностей світового та національного рівня. Акцентується увага на важливості та необхідності вивчення і втілення прогресивного зарубіжного досвіду у сфері вищої освіти. Указано на шляхи провадження в вітчизняне суспільство новітньої парадигми інклюзивного соціально-освітнього середовища в якості базису соціальної захищеності, відповідальності

© Шеремет М., Супрун Д., 2022

та соціальної згуртованості громадян України в умовах сучасних інтеграційних викликів засобом формування соціально-корпоративної відповідальності та зобов'язаності університетів і зміцнення соціальної згуртованості загалом. Визначено актуальні питання ролі університетів у суспільстві, стратегії та тренди їх модернізації, а саме промоції та маркетингу університетів, здійснення профорієнтаційної роботи, сприяння кар'єрному розвитку студентів, інтернаціоналізації освіти тощо. Наведено аналітичний огляд розвитку ЗВО як фактора інтеграції до всесвітнього науково-освітнього простору. Висвітлено нагальний стан становлення інклюзивного, інноваційного, соціально згуртованого суспільства та схарактеризовано концепції реформування, базиси перспективного бачення розвитку вітчизняної вищої освіти. Визначено ключові параметри з метою забезпечення конкурентоспроможності фахівця. Окреслено перспективи модернізації професійної підготовки в умовах інклюзивного суспільства.

Постановка проблеми. Розширення міжнародних зв'язків й інтеграція до європейської спільноти, необхідність пошуку конструктивних ідей щодо вирішення проблем оптимізації та інтенсифікації формування технічної, іншомовної та інших варіативних професійних компетенцій в епоху діджиталізації – об'єктивна реальність розвитку освіти сьогодення. В умовах інтернаціоналізації освіти і становлення глобального простору вищої школи (зовнішня – міжнародна академічна мобільність та внутрішня – упровадження світових стандартів, навчальних курсів, міжкультурних програм тощо) постає питання європейського вибору: освітніх цінностей світового та національного рівня. Наразі маємо змогу поділитися досвідом обміну науковими здобутками між факультетом спеціальної та інклюзивної освіти НПУ ім. М.П. Драгоманова та профілюючими факультетами європейських держав: робочого візиту до одного з найстаріших і провідних університетів Італії (Sapienza University, Rome), освітньої подорожі «Стратегія і тренди, що підтримують розвиток і модернізацію університетів» у рамках проекту «Зміни педагогічних факультетів та університетів у XXI ст.» до Чеської Республіки (Masaryk-University, Brno та Tomas Bata University, Zlin), дослідницької співпраці з польською науковою спільнотою (The John Paul II Catholic University, Lublin) тощо щодо здійснення профорієнтаційної роботи, сприяння кар'єрному розвитку студентів, інтернаціоналізації освіти. Зазначимо, що інтеграція університетів у світові процеси сприяє оновленню науково-освітнього, особистісного й організаційного потенціалу ЗВО на індивідуальному, інституціональному й системному рівнях. Тож наразі маємо змогу провадження та примноження інноваційного досвіду європейського зразка, що має здійснюватися за умови раціонального поєднання з новаторським доробком українських учених-організаторів вищої школи в царині сучасної освіти в умовах соціальної згуртованості. Важливість вищезазначених

аспектів у контексті соціальної інклюзії та інклюзивної освіти й зумовило наш дослідницький інтерес [5; 8].

Аналіз досліджень і публікацій. Цінності різноманіття та інклюзії в освіті та суспільстві розкрито в працях В. Засенка, Ю. Лянного, В. Синьова, Д. Супрун, М. Трипака, А. Шевцова, М. Шеремет та ін. Векторам впливу на якість освітніх послуг в умовах інтернаціоналізації присвячені праці Г. Афузової, М. Нестерової, Д. Супрун та ін.

Мета. Інтегральною метою є формування єдиної думки загалу стосовно шляхів утворення та впровадження в українське суспільство новоствореної парадигми інклюзивного соціально-освітнього середовища як основи соціальної захищеності, відповідальності та соціальної згуртованості громадян України в умовах сучасних інтеграційних викликів засобом формування соціально-корпоративної відповідальності та зобов'язаності університетів і зміцнення соціальної згуртованості загалу [7].

Виклад матеріалу дослідження. Саме актуальні питання ролі університетів у суспільстві, стратегії та тренди їх модернізації, промоції та маркетингу, сприяння кар'єрному розвитку, інтернаціоналізації освіти набувають беззаперечної значущості. Захоплюють своєю різноаспектністю та багатофункціональністю Центри розвитку кар'єри в університетах, що керуються гаслом: Чим Вам допомогти?

Задля зручності практичного зорієнтування фахівці даних центрів виокремлюють 4 типи студентів:

1. Маю бажання краще пізнати себе.
2. Маю бажання знати свої можливості.
3. Маю бажання вчитися та розвиватися.
4. Починаю діяти!

Розпочнемо з керувань 1. Маю бажання краще пізнати себе:

- Я не впевнений(на) в тому, що хочу робити.
- Маю бажання усвідомити, чим можу займатися в майбутньому.
- Потрібно порадитися щодо...
- Для даного типу провадяться:
- Кар'єрні консультації.

- Воркшопи.
- Development центри.

Кар'єрні консультації надають відповіді на наступні питання: Хто я? Що мені підходить? Де я можу реалізуватися за спеціальністю? Мені б хотілося... Але як цього досягти? Та поділяються на: індивідуальні, вступні, подальші послуги (кар'єрний план, коучинг, професійні тести та діагностика...).

Кар'єрні воркшопи можуть бути направлені на розкриття наступних тем: Як будувати кар'єру у ХХІ столітті; Time management для випускної роботи; Психологічна витривалість тощо.

Development центри надають допомогу у визначенні наступних аспектів, як: з'ясувати сильні сторони; з'ясувати, які компетенції розвинути; отримати відгуки щодо своїх вмінь.

Наступним розглянемо тип 2. Маю бажання знати свої можливості, що має такі установки:

- Я здогадуюсь, ким би я хотів(ла) працювати.
- Хочу дослідити свої можливості на ринку праці.
- Хочу зустрітися з роботодавцями тощо.

Для даного типу провадяться такі заходи, як:

- Ярмарки праці.
- Акції з роботодавцями.
- Кар'єрний портал JobCheckIN.

Ярмарок JobChallenge пропонує наступне: З'ясуйте свої можливості на ринку праці. Отримайте контакти. Підготуйтеся до зустрічі з фірмами завдяки Консультаційному HUBу.

Розглянемо *Кар'єрний портал JobCheckIN*. Його мета надати: пропозиції стажувань, повних і неповних ставок тощо; актуальну інформацію з ринку праці; можливість прямого звернення роботодавця.

Зупинимося на типі 3. Маю бажання вчитися та розвиватися, що керується такими настановами, як:

- Я хочу бути краще і отримати досвід.
- Даний досвід має бути від фахівців-практиків.

- Маю бажання розвивати свої вміння.

Для даного типу провадяться наступні заходи:

- Курс «Кар'єрний старт».
- Акції і курси для розвитку.
- Воркшопи з фірмами.

Курс «Кар'єрний старт» змістовно наповнений розкриттям таких аспектів, як: як міркувати про кар'єру; ідентифікація сильних сторін; які вимоги до пошукувачів мають організації, фірми, установи тощо; підготовка до співбесіди; як опанувати стрес; де і як шукати роботу; яким чином та засобом чого бути креативним; чи можна навчитися креативності.

І наостанок тип 4. Починаю діяти!, що є майже підготованим до кар'єрних звершень:

Мені потрібно відкорегувати біографію. Мене чекає співбесіда, хочу підготуватися. Шукаю роботу мрії.

Тож задля даного типу провадяться наступні заходи:

- Підготовчі співбесіди.
- Консультавання, корегування резюме (CV Clinic).
- Assessment центри.

Підготовчі (nonпередні) співбесіди (Interview Preparation) допоможуть, якщо: ви не маєте уяви, чого очікувати; є у стані стресу; не маєте уяви щодо частих запитань від роботодавців; та маєте надію отримати відгук.

CV Clinic пропонує своєю чергою: допрацюємо біографію, мотиваційний лист і LinkedIn.

Assessment центри ж, передусім, сприяють у визначенні думки стосовно кандидатури (чого ви варті відносно інших кандидатів, але лише віч-на-віч). Беззаперечним є внесок студентів у боротьбі з пандемією, що також сприяв формуванню вищезазначеної думки. Медичні заклади, школи, дитячі будинки, соціальні інституції, локації, де вони є задіяні в такі нелегкі часи. Даний факт має місце як за кордоном, так і на теренах України [3; 4].

Як вищезазначено, актуальним є підняття питання ролі університетів у суспіль-

стві, стратегії та тренди їх модернізації, а саме промоції та маркетингу університету. Тож **Маркетинг факультету** є частиною розвитку університету та має містити наступні складові:

- Дотримання єдиного візуального стилю університету.

- Керівництво маркетинговою діяльністю в рамках факультетів.

- Комунікацію з партнерами факультетів та забезпечення договорів (меморандуми про співпрацю).

- Організацію факультетських акцій (Campus Day, Гриль із деканом, Новорічна зустріч у кампусі, святкування ...-річчя заснування, День відчинених дверей, акції для студентів і співробітників тощо).

- Підтримка окремих відділів, кафедр у комунікації.

- Обмін досвідом між факультетами, взаємодопомога в поширенні інформації.

Необхідним є приділення уваги **місцю розташування**. *Внутрішні аспекти*: сучасні аудиторії та зали; обладнані лабораторії; кампус – їдальня, буфет, бібліотека тощо. *Зовнішні аспекти*: розміщення кампусу в місті; транспортна доступність – міський транспорт, велодоріжки; можливість харчування студентів і співробітників поза університетом; торгівельний центр неподалік тощо.

Переваги навчання: безоплатність, встановлений термін (бакалаврські програми 3+1; магістерські програми 2+1 з обмеженням у віці), поєднання навчання та роботи.

Промоція / популяризація є безумовним трендом розвитку університету. Комунікаційна суміш – інструменти, якими користується університет:

- реклама (advertising) – онлайн: веббанери, портали, соцмережі, оголошення, преса...;

- зв'язки з громадськістю (public relation) – тексти, статті, співпраця з ректоратом;

- база даних абітурієнтів;

- прямий маркетинг (direct marketing) – комунікація з абітурієнтами, листи = запис на навчання;

- відео, фото – цікавий матеріал для соцмереж;

- Content marketing – створення цікавого змісту;

- Info marketing – інформація для абітурієнтів, співробітників, студентів.

Public Relations – *важлива складова комунікації...: комунікувати, комунікувати, комунікувати...* з усіма внутрішніми та зовнішніми цільовими групами. Адже, «кого не видно, того ніби й немає...», а саме внутрішня комунікація (PR) є важливою та досить часто не буває в пріоритеті... (співробітники, студенти, випускники). До основної зовнішньої цільової групи належать абітурієнти та їх батьки. Інші цільові групи (за окремими пропозиціями): фахова спільнота – тренери, менеджери клубів, науковці, спортсмени – професіонали, аматори, спеціальні групи: люди похилого віку, онкохворі, широка громадськість (державні організації, школи, клуби тощо).

Визначимо мету даної комунікації.

Основна:

- Популяризація науки і досліджень.
- Освіта суспільства.

Догична:

- Покращення іміджу.
- Авторитетність.

- Університет у ролі новатора – носія революційних думок (гасло: *ми сучасні, приносимо новинки, задаємо напрям...*).

Вплив на цільові групи забезпечується різноманітним тем та комунікаційних каналів, комунікаційних платформ. Формати виступів надають можливість публікації. Але статті, пости, повідомлення мають відповідати таким вимогам, як: однаковий дизайн (Canva); єдиний шаблон для передачі даних; інфографіка, графіки тощо.

Зазначені формати є новітніми та варіативними:

- Навчальні instastories, пости.

- Графічні банери з інфографікою.

- Відео – інтерв'ю, репортажі, методичні матеріали.

- Підкасти – актуальні цікаві теми.

- Стріми – спрямовані на актуальні проблеми.

Отже, розширення міжнародних зв'язків й інтеграція до європейської спільноти сприяє зростанню значущості й **міжнародного маркетингу**.

Централізовано забезпечується даний аспект Центром міжнародної співпраці університету. Сфери співпраці з зарубіжними університетами: програми обміну (Erasmus+), літні школи, воркшопи, конференції тощо. Форми популяризації:

– Онлайн банери, пости і відео у соцмережах.

– Пропаганда на FB та Instagram.

– Прямі контакти з іноземними університетами.

Міжнародна діяльність: ідеї та пропозиції для міжнародної діяльності імплементуються у таких сферах: лекції іноземних викладачів – включно з віртуальними, COIL-курси – Collaborative International Online Learning, навчання онлайн і COIL-навчання, викладання англійською. Дійсно, усі довгострокові види діяльності спрямовані на створення навчальних програм англійською [2; 3]. *Міжнародне навчання онлайн (on-line international learning)* забезпечується наступними складовими: спільними проектами університетів; важливістю створення для студентів такого спільного завдання, над яким вони працюватимуть у міжнародній команді; перевагами підвищення міжнародних управлінських та мовних компетенцій; толерантністю до різноманітності варіативних поглядів на навчання тощо. COIL сприяє розвитку наступних складових процесу інтернаціоналізації освіти: емоційна змагальність, міжкультурні компетенції, когнітивна компетенція, міжкультурна комунікація. Отже, модель COIL (*Collaborative on-line international*

learning) – аудиторія: об'єднана світова спільнота; співпраця – студенти та викладачі співпрацюють заради спільної мети; міжнародний досвід – і студенти, і викладачі здобувають новітній міжнародний досвід; *студентськоцентриська стратегія:* викладач надає стратегію, що спонукає студентів співпрацювати для створення продукту, який покаже результат; *спілкування ключове:* щоб досягти результату, викладачі та студенти мають постійно бути в конекті; *мовні виклики:* попри те, що англійська є офіційною мовою, учасники вчать спілкуватися й іншими мовами, допомагають новітні технології [4].

Висновки. Отже, інтеграція вищої школи в глобалізаційні процеси активує оновлення науково-освітнього, особистісного й організаційного потенціалу університетів на індивідуальному, інституціональному й системному рівнях. Розширення міжнародних зв'язків й інтеграція до європейської спільноти, необхідність пошуку конструктивних ідей щодо вирішення проблем оптимізації та інтенсифікації формування технічної, іншомовної та інших варіативних професійних компетенцій в епоху діджиталізації – об'єктивна реальність розвитку освіти сьогодення. Тож наразі маємо змогу провадження та примноження інноваційного досвіду європейського зразка, що має здійснюватися за умови раціонального поєднання з новаторським доробком українських учених-організаторів вищої школи в царині сучасної освіти в умовах соціальної згуртованості. Тому вкотре доведена роль саме соціальної інклюзії із залученням різноманітних галузей та напрямів як професійних, так і загальносоціальних.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Супрун, Д. М.** (2017). Професійна підготовка психологів в галузі спеціальної освіти: монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. 392 с.

2. **Супрун, Д. М.** (2019). Модернізація змісту професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти: монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 492 с.

REFERENCES

1. **Suprun, D.** (2017). Profesiina pidgotovka psyhologiv v galuzi specialnoi osvity (monographia) [Professional psychologists' training in the field of special education: a monograph]. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Dragomanova. [in Ukrainian]

2. **Suprun, D.** (2019). Modernizatsiia zmistu profesiinoy pidhotovky psyhologiv v haluzi spetsialnoi osvity (monohrafiia) [Modernization of the content of

3. **Супрун, Д. М.** (2018а). Теорія та практика професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.03. Київ, 2018. 657 с.
4. **Супрун, Д. М.** (2018b). Management – a component of psychologists' professional training (Менеджмент – складова професійної підготовки психологів): навч.-метод. посібник для студентів, слухачів магістратури та практикуючих психологів. Київ, 2019. 390 с.
5. **Супрун, Д. М.** (2021). Psychology of Management (Психологія Управління): навч.-метод. Посібник для студентів, слухачів магістратури та практикуючих психологів. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 384 с.
6. **Супрун, М. О.** (2005). Корекційне навчання учнів допоміжних закладів освіти: витоки, становлення та розвиток (друга половина XIX – перша половина XX ст.): монографія. Київ: Вид. КІОІ МВСУ Паливода А.В., 350 с.
7. **Шеремет, М.** (2018). Вища освіта в Україні: інтернаціоналізація, реформи, нововведення // Становлення особистості дитини в умовах сучасного розвитку суспільства: соціально-педагогічний, психологічний, корекційний та медичний аспекти. Полтава: ТОВ «АСМІ», С. 238–242.
8. **Шеремет, М. К. & Супрун, Д. М.** (2017). Самоздійснення в контексті професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти: матеріали Всеукр. (заочної) наук.-практ. конф. присвяч. 5-річчю кафедри корекц. освіти та спец. психол. Харків. С. 382–385.
- psychologists' professional training in the field of special education: a monograph]. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. [in Ukrainian]
3. **Suprun, D.** (2018a). Teoriia ta praktyka profesiinoi pidhotovky psykholohiv v haluzi spetsialnoi osvity. (dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.03) [The theory and practice of psychologists' professional training in the field of special education. (DSc thesis)]. Kyiv. [in Ukrainian]
4. **Suprun, D.** (2018b). Management – a component of psychologists' professional training (menedzhment – skladova profesiinoi pidhotovky psykholohiv). Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. [in Ukrainian]
5. **Suprun, D.** (2021) Psychology of Management: Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. [in Ukrainian]
6. **Suprun, M.** (2005). Korektsiine navchannia uchniv dopomizhnykh zakladiv osvity: vytoky, stanovlennia ta rozvytok (druga polovyna XIX-Persha polovyna of XX century.) [Correctional teaching of pupils in the special education institutions: preconditions, formation and development (second half of the XIX – first half of the of XX century)]. Kyiv: View. KYUI MVSU Pal- ivoda AB. [in Ukrainian]
7. **Sheremet, M.** (2018). Vyscha osvita v Ukraini: internatsionalizatsiia, reformy, novovvedennia. [Higher education in Ukraine: internationalization, reforms, innovations]. Stanovlennia osobystosti dytyny v umovakh suchasnoho rozvytku suspilstva: sotsialno-pedahohichnyi, psykholohichnyi, korektsiinyi i medychnyi aspekty – Formation of the child's personality in the conditions of modern development of society: socio-pedagogical, psychological, corrective and medical aspects. Poltava: TOV «ASMІ», pp. 238–242. [in Ukrainian]
8. **Sheremet, M. & Suprun, D.** (2017). Self-realization in the context of psychologists' professional training in the field of special education. Materials of Ukrainian (correspondence) scientific and practical conference devoted to 5th anniversary of the department correctional education and special psychology, pp. 382–385. [in Ukrainian]
-
9. **Fedorenko, M., Suprun, D.** (2019). Psychological Linguodidactics of Speech Development Activity of Senior School Age Children with Autistic Abnormalities WEB OF SCIENCE Published: Apr. 2019 in PSYCHOLINGUISTICS.
10. **Suprun, D.** (2020). Formation of the Primary School Teachers' Information Competency in Postgraduate Education WEB OF SCIENCE Published: Sep. 2020 in Postmodern Openings.
11. **Suprun, D., Griban, G., Okhrimenko, I.** (2021) Formation of Psychophysical Readiness of Cadets for Future Professional Activity The Open Sports Sciences Journal, 2021, 14: 1–8 Electronic publication date: 22/03/2021 [Collection year: 2021] SCOPUS Core Collection <https://opensportssciencesjournal.com/VOLUME/14/PAGE/1/FULLTEXT>
12. **Sheremet, M., Suprun, M., Suprun, D.** (2020) Future Psychologists' Readiness to Work in Conditions of Social Cohesion in Education WEB OF SCIENCE Published: Sep. 2020 in International Journal of Applied Exercise Physiology.
13. **Zhuravlova L., Sheremet M., Dmytriieva I., Suprun D.** (2020). State of formation of motivation as one of the structural-functional components of speech development of primary schoolchildren with dysgraphia. International Journal of Psychosocial Rehabilitation. Vol. 24, Issue 08, pp. 8985–8999. URL: <https://doi.org/10.37200/IJPR/V24I8/PR280893>
14. **Zhuravlova, L., Sheremet, M., Suprun, D., Fedorenko, S., & Dubiaha, S.** (2021). Results of the Examination of Primary School Students By Means of Speech Therapy Screening. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 12(1), 326-342. <https://doi.org/10.18662/brain/12.1/185>

Галина КОЗЛАКОВА

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член АМСКП
galina_158@ukr.net

Ключові слова: навчальний процес, дистанційні лекції, навчальні матеріали, інформаційно-комунікаційні платформи, адміністратори, викладачі, студенти, університет.

Подано узагальнений аналіз можливостей щодо організації і проведення науково-освітніх заходів в умовах дистанційних комунікацій, тобто під час карантину або неможливості відвідання університету. Підставою для підготовки матеріалів стало фактичне використання інформаційно-комунікаційних платформ типу Zoom, Classroom та інших в усіх видах університетської діяльності, а саме адміністративній, науковій, освітній. Розглянуто особливості підготовки до цієї роботи викладачів, студентів, керівників підрозділів університету. Визначено наявність зв'язків між рівнем активності студентів у дистанційних комунікаціях та рівнем якості знань.

Обговорюються проблеми оновлення інфраструктури вищого на-

УДК 681.3:002

DOI 10.31392/NPU-VOU.2022.1-2(84-85).08

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ОСВІТНІХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ

© Козлакова Г., 2022

вчального закладу з метою забезпечення дистанційних комунікацій, а також підтримки у належному стані навчальних приміщень і корпусів в умовах мінімальної присутності персоналу.

Вступ, актуальність теми

Перебування суспільства в умовах пандемії понад два роки змусило освітні заклади всіх рівнів перейти до дистанційної форми навчання, переглянути розклади навчальних занять, забезпечення учнів і студентів новими навчальними матеріалами, змусити, передусім, викладачів опанувати нові форми інформаційних технологій та комунікацій тощо. Проблеми дистанційного навчання розглядали у своїх монографіях відомі українські дослідники [1-4].

Фактично вся система освіти України перетворилася на великий комп'ютерний клас, у якому спілкуються і гумантарії, і технарі, і учні, і студенти, і фахівці ІКТ-спеціальностей. Можна стверджувати, що наблизилась ера відкритої і доступної освіти, свободи вибору місця, часу, змісту і темпу набуття, зокрема вищої освіти. На жаль, разом зі свободами залишилися обов'язки щодо виконання навчальних програм, слу-

хання лекцій, здійснення лабораторних робіт, проведення семінарів, контрольних заходів (екзаменів, заліків, курсових робіт) тощо.

Сучасних викладачів, випускників університетів попередніх років цього ніхто не навчав, хіба що на окремих факультетах поглиблено вивчали інформатику та інформаційні технології навчання. Виникла необхідність опановувати нові виклики усіма викладачами усіх спеціальностей, але у кращій ситуації опинились ті, хто вже підготували електронні навчальні посібники зі своєї дисципліни та ознайомилися з пропозиціями щодо навчання на різних Інтернет-сайтах. Згаданій тематиці автор статті присвятила багато своїх робіт і спонукала до цього своїх магістрантів і аспірантів [5-8].

Настав час обговорити названі проблеми більш докладно, оскільки до проведення кожного виду науково-освітніх заходів дистанційно має бути окремий підхід, який залежить від інформаційно-програмного забезпечення, що його пропонує університет або викладач, від активності студентів під час такого заняття, від того, як швидко студент підготує звіти та якою буде його успішність у семестрі загалом. Розраховувати на високу якість навчання, на жаль, не має можливості, зокрема в загальноосвітній середній школі, до 30% випускників якої у минулому році не змогли успішно скласти ЗНО з математики.

Нижче пропонуються деякі можливості розв'язання позначених проблем, пов'язаних із застосуванням навичок дистанційних комунікацій.

1. Навчальний процес – дистанційні лекції

Про успішну організацію дистанційних лекцій у вищих технічних освітніх закладах свідчить наша публікація у 2020 р. [10], тобто на першому році карантинних обмежень. Викладачі НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», Військового інституту телекомунікації і зв'язку імені Героїв Крут та інших ЗВО були краще підготовлені до роботи в умовах дистанційної комунікації,

тому що за декілька попередніх років опрацювали власну Концепцію інформатизації освітньої і наукової діяльності, накопили електронні навчально-наукові бібліотеки, вчасно спрямували до відповідного підвищення ІКТ-кваліфікації викладачів та допоміжного персоналу.

Нагадаємо, що основою для проведення дистанційних лекцій стали платформи для організації конференцій Zoom, Classroom, E-Learn, Moodle та ін. Кожен викладач обирає ту платформу, що йому більше до вподоби або яку використовують більшість викладачів ЗВО. Підготовчий процес займає не багато часу, якщо старший за віком викладач обирає для себе більш молодого асистента-консультанта (наприклад, зі своєї наукової школи). Асистент стає організатором Zoom-конференції, а викладач – провідним доповідачем, який при виникненні технічних проблем (зокрема, яку кнопку натиснути для тієї або іншої дії) звертається до асистента.

Викладач веде спілкування зі студентами мобільним телефоном, до початку лекції передає електронною поштою номер конференції і пароль входу старості групи, який є відповідальним за присутність і звітність одногрупників. Початок лекції погоджується із завідувачем кафедри і відповідає загальному розкладу занять на факультеті. Оскільки Zoom надає до 40 хвилин неперервного спілкування, доводиться домовлятися зі старостою про кількість хвилин перерви, а наступні 40 хвилин додають часу до повної академічної пари.

Важливо до початку лекції викладачеві на своєму комп'ютері відкрити текст або презентацію лекції, а потім згорнути. Відкривається текст лекції після входу усіх студентів за допомогою відповідного напису «Відкрити екран». Текст лекції можна рухати по екрану і паралельно розказувати зміст. Для перестраховки можна заздалегідь надіслати матеріал лекції асистенту, який зможе його демонструвати за необхідності.

Значною перевагою Zoom є необмежена кількість зареєстрованих конференцій та

безкоштовність використання. За бажанням викладача процес читання лекції можна записати, а потім використати для усунення зауважень. Це дозволяють технічні можливості Zoom.

Навчальні матеріали до лекції готуються заздалегідь у текстовому редакторі MS Word for Windows в одній з останніх версій 98 або XP обсягом до 14 сторінок через 1,5 інтервали зі списком літератури і контрольними запитаннями (до десяти). Контрольні запитання можна буде використати на заліковому занятті або екзамені. За день до початку лекції її текст бажано надіслати старості групи для розповсюдження серед студентів електронною поштою.

Також електронною поштою надсилаються старості теми залікових робіт для студентів. Отже, після декількох перших лекцій, коли і викладач, і студенти завдяки дистанційній комунікації ознайомлені з порядком роботи, технічні складнощі зникають, що дозволяє проводити експерименти, наприклад, доручати читання лекції старостою групи або демонстрацію домашнього завдання кому-небудь зі студентів.

Після закінчення кожної лекції важливо подякувати за допомогу асистенту, а також за увагу всім студентам. Даний факт стає позитивною складовою у дистанційному спілкуванні викладача і студентів.

По завершенні курсу у викладача збирається конспект лекцій, який після відповідного незначного редагування і рецензування можна подати до друку як навчальний посібник з дисципліни, а його електронну версію викласти на сайті факультету або кафедри.

Отже, підготовка і проведення дистанційних лекцій супроводжуються зміною парадигми діяльності викладача, посиленням комунікаційної складової та формою підготовки і демонстрації лекційного матеріалу. Важливими персонами під час дистанційних лекцій є Викладач, Асистент і Староста групи. Останній бере на себе частину комунікацій зі студентами, що значно полегшує роботу викладача.

2. Ділові наради – засідання кафедри

Важливим організаційним моментом роботи кожної кафедри у ВНЗ є систематичне проведення засідань кафедри, на яких обговорюються плани роботи кафедри, звіти про виконання науково-дослідних робіт, вирішуються кадрові конкурсні питання тощо. Зазвичай процес засідання готують завідувач кафедри та учений секретар, який заздалегідь електронною поштою розсилає членам кафедри порядок денний і проекти документів до розгляду і затвердження. Дистанційне засідання кафедри (як і вченої ради факультету, засідання спеціалізованої вченої ради тощо) легко організувати на основі Zoom-платформи, тому що викладачі вже готові до її використання за рахунок раніше проведених дистанційних лекцій. Оскільки склад кафедри, як правило, становить 10–15 осіб, такий порядок засідання швидко освоюється і стає звичайним. Модератором засідання є завідувач кафедри, рецензенти висвітлюють заздалегідь підготовлені рецензії до проектів документів. Після обговорення усіх документів ухвалюється відповідне рішення з призначенням відповідального за виконання кожного документа.

Прикладом такого засідання може бути обговорення проекту освітньо-професійної програми (ОПП) за новою спеціальністю із залученням експертів із різних ЗВО, призначених Міністерством освіти і науки з метою акредитації програми. Модератором засідання є керівник групи експертів, він організує спілкування членів кафедри і експертів, які пропонують до 20-ти стандартизованих запитань. На ці запитання відповідають або завідувач кафедри, або гарант ОПП, або викладачі, які краще володіють даною проблемою. Важливим є заздалегідь підготовлений член кафедри як гарант виконання ОПП, що підлягає акредитації, та її розсилка членам кафедри.

Засідання кафедри записується на відео за допомогою технічних можливостей Zoom та за необхідності переглядається. Висновок і рішення про експертизу ОПП кафедра та ЗВО одержують через 2–3 тиж-

ні. Отже, дистанційне засідання кафедри відбувається за різними рівнями активності учасників під час обговорення ОПП.

3. Науковий семінар, конференція

Науковий семінар звичайно проводиться під керівництвом завідувача кафедри або його заступника з наукової роботи. Якщо на порядку денному, наприклад, затвердження теми кандидатської дисертації, то здобувач розсилає обгрунтування теми членам кафедри та рецензентам. Дистанційне засідання кафедри відбувається з демонстрацією презентації здобувача, що може бути підготовленою за допомогою MS Power Point або стисло у текстовому редакторі.

На такому засіданні обов'язковою є присутність наукового керівника, зазвичай доповідненого професора кафедри, та рецензентів, висновки яких або оголошуються авторами, або вченим секретарем кафедри. Модератор засідання після приєднання необхідної кількості учасників надає слово для доповіді здобувачеві, який після доповіді відповідає на запитання присутніх. Далі слово передається науковому керівнику і рецензентам. Засідання завершується спільним рішенням про затвердження теми або про необхідність її доопрацювання з урахуванням зауважень рецензентів і членів кафедри.

Важливим є демонстрація готовності здобувача до підготовки дисертації, тобто демонстрація списку наявних публікацій та доповідей на наукових конференціях і семінарах за обраною темою.

За результатами засідання готується висновок кафедри про затвердження теми дисертації, який також затверджується на засіданні вченої ради факультету.

Цей документ входить до переліку обов'язкових документів, що подаються на спеціалізовану вчену раду із захисту дисертацій.

Наукові семінари також входять до систематичних науково-освітніх заходів, що їх здійснює кафедра або факультет. Присутність аспірантів і здобувачів на цих семінарах є обов'язковою, оскільки є для них освітнім заходом для подальших власних дій та наукового розвитку.

Використання дистанційних освітніх платформ створює реальні умови для наукового спілкування і збереження комунікацій між фахівцями даної галузі знань, обміну досвідом науково-освітньої роботи. Організація і запровадження всеукраїнських та міжнародних Інтернет-конференцій засновані на використанні цього досвіду, про що свідчить, наприклад, успішне проведення в листопаді 2021 р. науково-практичної конференції «Теорія і практика професійної підготовки майбутніх фахівців до інноваційної діяльності». Конференція відбувалася на базі Житомирського державного університету імені Івана Франка спільно з КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського» та прикордонними ЗВО з Польщі (Wyższa Szkoła Agrobiznesu w Łomży), Чеської Республіки (Оло-

Таблиця 1

Рівні науково-освітньої активності учасників дистанційних комунікацій

№ п/п	Рівень комунікації * * * Види занять	Учасники Керівник (викладач)	дистанційних Асистент(консультант, рецензент)	комунікацій Студенти (слухачі)
1	Дистанційна лекція	Активний	Позитивний	Пасивний
2	Ділова нарада (засідання кафедри)	Активний	Активно-позитивний	Активно-пасивний
3	Науковий семінар	Активний	Активно-нейтральний	Нейтрально пасивний
4	Інтернет-конференція	Модератор Активний	Доповідачі Активний	Слухачі пасивно-позитивний

моуцький університет Галацького), Словацької Республіки (Прешовський університет) та інших. Надруковано програму конференції, у якій взяли участь більшість академіків і член-кореспондентів АМСКП «Полісся».

Пропонується орієнтовна таблиця (табл. 1) щодо визначення та оцінювання науково-освітньої активності учасників дистанційних комунікацій за рівнями – активний, позитивний, нейтральний. Різні методи підвищення активності студентів і покращення результатів навчання на цій основі можуть запропонувати досвідчені викладачі.

4. Перспективи дистанційних комунікацій

Наведений вище докладний опис методики проведення науково-освітніх заходів може бути корисним для молодих викладачів та завідувачів кафедр. На нашу думку, не лише технічне, інформаційно-методичне та навчальне забезпечення стають запорукою використання дистанційних комунікацій, але й професійний фактор, тобто готовність викладачів працювати в нових умовах.

Цьому має сприяти поширення дистанційних комунікацій на всі види діяльності деканату, університету, наукових бібліотек. На кожній кафедрі має бути заступник завідувача, який відстежуватиме організацію занять, звіти про їх проведення і контроль за успішністю студентів. Узагальнююча оновлена інфраструктура має бути відтвореною в деканатах і ректоратах.

Цілком імовірно, що після завершення карантинних обмежень деякі кафедри або підрозділи перейдуть повністю на дистанційний режим роботи, тобто розвиватиметься змішана дистанційно-стаціонарна форма навчання, що має місце для заочників. Також виникає проблема збереження у належному стані та готовими до використання навчальних приміщень, корпусів, музеїв, технічних лабораторій тощо, за умови їх відвідування мінімальною кількістю персоналу.

Проте дуже хотілося б не втрачати кращі традиційні форми університетського навчання, перевірені роками тісної співпраці професорсько-викладацького складу, використанням оновленого навчального обладнання та якісним спілкуванням викладачів і студентів, які щодня відвідують університет і пишаються тим, що навчаються і навчалися у славетних стінах відомого в Україні, Європі та в усьому Світі університету.

Загальні висновки

1. Застосування дистанційних комунікацій в організації різноманітних науково-освітніх заходів сприяє глобалізації освітніх систем, підвищенню професійної спроможності викладачів, забезпеченню відкритого доступу до навчання усіх верств населення.

2. Проте вимагає уваги тенденція до конкретної модифікації університетської діяльності, а саме: необхідності поширення дистанційних комунікацій на всі види діяльності ЗВО, оновлення інфраструктури університету.

3. Викликає занепокоєння можлива втрата кращих елементів традиційних форм класичної університетської освіти та ефективного використання і збереження навчальних приміщень, оскільки під час дистанційних комунікацій університет відвідує мінімальна кількість персоналу.

4. У кожному університеті, на факультеті має бути обладнана спеціальна аудиторія для дистанційних комунікацій студентів і викладачів. Це дозволить студентам, які не мають нетбуків, планшетів, смартфонів або зв'язку з Інтернет у своїх містах, брати участь у дистанційних заняттях.

Доцільно подумати про можливість видачі персональних комп'ютерів студентам у тимчасове користування, як це прийнято в багатьох закордонних університетах.

5. Потребує подальших психолого-педагогічних досліджень зв'язок рівня активності студентів під час дистанційних занять та опрацювання методик його впливу на якість навчання студентів і магистрантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дистанционное обучение: теория и практика // Гриценко В. И., Кудрявцева С. П., Колос В. В., Веренич Е. В. Київ: Наукова думка, 2004. 376 с.
2. **Преждо Л. Н., Кондратенко Н. Е., Карпенко М. П.** Дистанционные технологии в учебном процессе. Харьков: Гуманитарно-технический институт, 2001. 112 с.
3. **Стефаненко П. В.** Дистанционное обучение в высшей школе: монография. Донецк: ДонНТУ, 2002. 400 с.
4. **Козлакова Г. О.** Інформаційно-програмне забезпечення дистанційної освіти: зарубіжний і вітчизняний досвід: монографія. Київ: ВЦ „Просвіта”, 2002. 230 с.
5. **Козлакова Г.** Зміна діяльнісної парадигми викладача при дистанційному навчанні // Вища освіта України. 2003. № 4 (10). С. 91–95.
6. **Козлакова Г., Пахотіна П.** Еволюція дисциплін циклу „Інформатика” в історичному аспекті // Вища освіта України, 2009. № 2. Додаток 3. Тематичний вип. „Педагогіка і психологія вищої школи”. С. 542–545.
7. **Козлакова Г.** Дистанційна вища технічна освіта в умовах карантину / Галина Козлакова, Богдан Сусь та ін. // Вища освіта України. 2020. № 2. С. 67–74.
8. **Козлакова Г.** Часопис „Вища освіти України” як основа формування науково-педагогічних шкіл // Вища освіта України. 2021. № 2. С. 28–35.

REFERENCES

1. Distant education: theory and practice // Gritsenko B.I., Kudriavtceva S.P and others. Kyiv: Naukova dumka, 2004. 376 p. [in Russian]
2. **Preggho L. N., Kondratenko N. E., Karpenko M. P.** Distant technologies in educational process. Kharkiv: Humanitarian technical institute, 2001. 112 p. [in Russian]
3. **Stefanenko P. V.** Distant training at higher school: monographs. Donetsk: DonNTU, 2002. 400 p. [in Russian]
4. **Kozlakova G. O.** Information-program support of distant education: abroad and national experience: monographs. Kyiv: VC „Prosvita”, 2002. 230 p. [in Ukrainian]
5. **Kozlakova G.** Change of activity paradigm of educators in distant training. // Higher education of Ukraine, 2003. № 4 (10). P. 91–95. [in Ukrainian]
6. **Kozlakova G., Pakhotina P.** Evolution of disciplines of informatics cycle in historical aspect // Higher education of Ukraine, 2009. № 2. Add. 3. Theme issue „Pedagogy and Psychology of higher education”. 628 p. P. 542–545. [in Ukrainian]
7. **Kozlakova G.** Distant higher technical education in conditions of quarantine. // Galina Kozlakova, Bogdan Sus and others. // Higher education of Ukraine. 2020. №2. P. 67–74. [in Ukrainian]
8. **Kozlakova G.** Journal “Higher Education of Ukraine” as foundation of formation of science pedagogical schools // Higher education of Ukraine, 2021. № 2. – P. 28–35. [in Ukrainian]

УДК 373.5.091.27:741
DOI 10.31392/NPU-VOU.2022.1-2(84-85).09

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

© Дудар Т., Саєнко Т., Радомська М., Явніюк А., 2022

Тамара ДУДАР

доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри екології, Національний авіаційний університет, м. Київ

Тетяна САЄНКО

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри екології, Національний авіаційний університет, м. Київ

Маргарита РАДОМСЬКА

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри екології, Національний авіаційний університет, м. Київ

Адріан ЯВНЮК

кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри екології, Національний авіаційний університет, м. Київ

Ключові слова: вища освіта, екологічна освіта, освіта англійською мовою, екологічна безпека, сталий, збалансований розвиток, ноосферна парадигма освіти.

Узагальнено науково-педагогічний досвід кафедри екології НАУ (Національного авіаційного університету), яка об'єднала фахівців різних галузей для пошуку сучасних підходів у викладанні екологічних дисциплін у вищій школі для сталого, збалансованого, екобезпечного розвитку суспільства. Завданнями дослідження є обґрунтування потреби ноосферного наукового сві-

тогляду викладачів і студентів та врахування двадцятирічного досвіду роботи колективу, визначення шляхів її подальшого вдосконалення в умовах цифровізації освітнього процесу й дистанційного навчання.

Практична цінність дослідження полягає у можливості застосування отриманих авторами результатів щодо: моделювання екологічної підготовки фахівців у вітчизняній системі вищої освіти; широкого застосування досвіду викладачів кафедри в умовах сучасних викликів; розробки навчальних планів, програм, навчальних і методичних посібників для поширення знань про цілісність світу, екологічну етику, мислення, світогляд, свідомість, культуру загалом; необхідності розбудови природоузгодженого, екологічно безпечного, гармонійного суспільства.

Актуальність екологічної освіти англійською мовою зумовлена викликами сучасності, у контексті яких робоча мова розглядається як спільний правовий інструментарій для вирішення нагальних проблем довкілля, що не мають адміністративних кордонів. Розвиток ноосферного світогляду сприяє ідеї глобалізації освіти, процесу взаємодії національних систем навчання, уні-

версалізації стандартів, характеристик і параметрів глобальної системи освіти. Це довгий і складний шлях, що вимагає розширення комунікацій, у тому числі програм обміну студентами, викладачами та науковцями й необхідність знання фахової англійської мови.

Постановка проблеми та її актуальність. Підготовка висококваліфікованих фахівців-екологів є стратегічно важливим завданням, що потребує максимального використання наукових досягнень, нових підходів до планування навчального, науково-методичного та виховного процесу, приведення методів, засобів і форм навчання відповідно до запитів сучасності з метою становлення творчої особистості, готової до проектної діяльності, з арсеналом необхідних компетентностей, зокрема фахових, загальних, інтегральних та програмних результатів навчання; тобто зі сформованими професійними якостями, здібностями, властивостями, що в майбутньому використовуватимуться і удосконалюватимуться у процесі професійної діяльності [7]. Технологічні, комунікаційні, геополітичні зміни призвели до переосмислення ролі екологічної освіти у суспільстві, до створення й упровадження особистісно орієнтованих методик та моделей навчання з урахуванням особливостей розвитку освіти (міждисциплінарна інтеграція, екологізація, інтелектуалізація, використання інформаційно-комунікаційних технологій, міжкультурна комунікація).

На підставі вищевикладеного **завданнями дослідження** є обґрунтування потреби розвитку сучасного ноосферного світогляду у викладачів та студентів, а також узагальнення більш ніж 20-річного досвіду (включаючи і досвід викладання усіх дисциплін англійською мовою) науково-педагогічних працівників кафедри у сфері екологічної підготовки фахівців, визначення шляхів її подальшого удосконалення в умовах нинішніх викликів. Серед першочергових завдань колективу є: активний розви-

Наш більш ніж двадцятирічний досвід підготовки фахівців-екологів англійською мовою демонструє важливість використання першоджерел мовою оригіналу для вирішення нагальних екологічних проблем, а це переважно англомовна інформація.

ток екологічної освіти у ноосферній парадигмі; розширення використання цифрових технологій та їх ролі у сучасній екологічній освіті; пропаганда концепції екологічного сліду людства для просторового перерозподілу природних ресурсів і широкое залучення студентів до англомовного проекту навчання.

Серед **методів дослідження** переважно використовувались: теоретико-логічний, історико-методологічний аналіз положень і концепцій ноосферного вчення, синтез філософської, наукової, психолого-педагогічної та соціологічної літератури, аналіз чинних навчальних планів, програм, підручників, наукових розробок, монографій, моделей змісту екологічної підготовки фахівців у закладах вищої освіти. **Практична цінність** представленого дослідження полягає у можливості використання отриманих авторами узагальнень щодо: моделювання екологічної освіти у вітчизняній вищій школі; практичного застосування досвіду професорсько-викладацького колективу кафедри екології НАУ в сучасних умовах; розробки навчальних планів, програм, посібників для поширення знань про цілісність світу, ноосферну етику, мислення, світогляд, свідомість, культуру загалом; важливість використання першоджерел з екологічної тематики англійською мовою та розбудови сталого, збалансованого, екологічно безпечного, природоузгодженого, гармонійного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглянемо особливості ноосферного підходу в сучасній екологічній освіті за останніми публікаціями. Світоглядна революція підтвердила прогнози В.І. Вернадського, який вважав, що еволюція біосфе-

ри йде у напрямку свідомості, тобто сфери розуму, де розумна діяльність людини, її творчість будуть основними чинниками і змістом життя, а нематеріальна думка матеріально перетворить планету [14–16]. Ноосферний підхід, заснований на когнітивній моделі пізнання, стає основою розвитку освітньо-інформаційного середовища (ОІС), цінність якого полягає у тому, щоб інтегрувати навчальний матеріал із різних дисциплін із метою поступового і цілісного формування світогляду особистості через наукове, філософське, етичне пізнання законів Всесвіту [8].

Поняття ноосферного шляху розвитку суспільства органічно включає поняття ноосферної освіти як нової парадигми, тому система освіти має також екологізуватись, а суспільство – «озеленюватись» через навчання [3; 16]. Система освіти творить людину майбутнього, яка усвідомлює своє місце та роль у навколишньому середовищі та потужні особисті можливості, а також розуміє причини екологічних, економічних і моральних криз – вони є наслідком нерозумного використання людьми природи [11]. Усе живе прагне стабільності, тому вирішення питань виховання, що ставлять за мету професійне розуміння мугутніх і вічних законів природи, формування у студентів високої екологічної культури, з обмеженими, раціональними потребами, екологічною поведінкою, способами діяльності, мисленням, свідомістю, світоглядом, розглядається як нагальна й дуже важлива потреба подальшого розвитку цивілізації загалом [4].

На наше глибоке переконання, екологічна освіта робить вагомий внесок у розвиток нового стилю мислення – планетарного [1]. Вона охоплює питання Всесвіту, що впливають на всі країни: проблеми зв'язку, космічного сміття, впливу сонячної радіації на магнітосферу Землі, атмосферу та біосферу; моделювання можливої фізичної картини світу після катастроф; глобальні екологічні проблеми, пов'язані із забрудненням Світового океану, атмосфери, літосфери тощо [3; 9]. Народжується і роз-

вивається розуміння глобальної екологічної безпеки – новий напрямок науки, здатний формувати сьогodнішню конструктивну політичну діяльність [8]. Розвиток ноосферного світогляду сприяє ідеї глобалізації освіти, процесу взаємодії національних систем навчання, універсалізації стандартів, характеристик і параметрів глобальної системи освіти. Звісно, це довгий і складний шлях, що вимагає розширення комунікацій, у тому числі програм обміну студентами, викладачами та науковцями [10]. Нині взаємозв'язки стрімко зростають між людьми, особливо між галузями знань [2], і це потребує ґрунтовної мовної підготовки, зокрема з англійської мови, найбільш поширеної у світі.

Виклад основного матеріалу. На даний час навчальний процес на кафедрі екології здійснюється за освітньо-професійною програмою (ОПП) «Екологія та охорона навколишнього середовища» для першого (бакалавр) та другого (магістратура) ступенів вищої освіти, а також за освітньо-науковою програмою «Екологія» для третього (PhD) рівня вищої освіти. Не менш важливою є екологічна підготовка майбутніх фахівців інших спеціальностей університету, що передбачає проведення екологічних курсів, круглих столів, природоохоронних заходів різного характеру, зокрема Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців і студентів «Екологічна безпека держави» (з 2007 р.). Важливість довкілля і його безпека для людини та біоти розглядається прямо чи опосередковано в багатьох дисциплінах згаданої ОПП. Дисципліни «Геологія та основи мінералогії», «Ґрунтознавство», «Біогеохімія» враховують екологічні небезпеки геологічного характеру, а дисципліни «Метеорологія та кліматологія» і «Екологія, авіація, космос» знайомлять студентів з питаннями стабільності атмосфери як середовища існування живих організмів та основи кліматичної системи планети. У дисциплінах: «Моніторинг довкілля», «Моделювання та прогнозування довкілля», «Екологічна безпека», «Дистанційне зондування в екосистемних

дослідженнях», «Екобіобезпека» наголошується на різних підходах до безпеки в сучасному швидко змінному середовищі.

Із погляду ноосферного підходу, компетентності, що формуються у кожній окремій дисципліні, мають бути зорієнтовані на цілісні професійні уявлення (біоадекватне мислення, екологічний світогляд, поведінку), тобто досягати наступних цілей: розвитку уявлень про світ і людину в цілому [5; 8], ціннісно-моральні основи її взаємодії з навколишнім середовищем [4; 6], розуміння глобалізаційних процесів, необхідність трансформації змісту навчання та навчальних дисциплін [3], залучення студентів до інноваційної діяльності тощо. У зв'язку з цим звертаємо увагу на розвиток екологічної освіти англійською мовою на кафедрі [2; 10]: наш досвід показує необхідність широкого використання європейського та світового досвіду для вивчення та вибору шляхів вирішення нагальних екологічних проблем, що не мають адміністративних кордонів. Така інформація представлена у численних міжнародних наукових виданнях майже повністю англійською мовою. Ознайомлення з цими першоджерелами дає можливість вирішувати екологічні завдання відповідно до стандартів екологічної безпеки в сучасному світі. Доступ до англійської інформації у професійній сфері відкриває широкі можливості для міжнародної співпраці та проведення наукових досліджень, що є реальним за рахунок грантів та проєктів. Тому компетентності з професійної англійської мови разом із знаннями екологічної термінології розширюють можливості молодих фахівців для майбутнього працевлаштування та кар'єрного зростання. Розвиток екологічної освіти англійською мовою в нашій державі попереду, але досвід кафедри в цьому плані вже постійно доповнюється й удосконалюється.

Особливістю ОПП «Екологія та охорона навколишнього середовища» є те, що вона охоплює низку фундаментальних дисциплін, що формують світоглядні компетентності здобувачів вищої освіти на сучасному

етапі. У цьому сенсі варто звернути увагу на порівняння парадигм антропоцентризму та ноосфери у природознавстві й освіті. Майже сімдесят років тому зростання населення і рівень взаємодії людини з екосистемою Землі вступили в період безпрецедентних змін. Цей всесвітньо-історичний момент після Другої світової війни у більшості англійських джерел визначили як початок Великого прискорення [9; 15]. Антропоцентрична парадигма трактує його як процес, у якому людство стає технологічно розвиненою, планетарною силою, що знаменує початок нової геологічної ери, де відбувається значний вплив людини на геологію та екосистеми, зокрема антропогенні зміни клімату. Антропоцентричні підходи частіше звертають увагу на можливі катастрофи для людства та всього живого світу.

Ноосферна парадигма трактує сучасні антропогенні зміни як всесвітньо-історичну трансформацію, але менше акцентує увагу на матеріальних аспектах та екологічних катастрофах. Вона представляє Велике прискорення як етап на шляху до інтегрованого людства, яке досягає цілісної форми у взаємопов'язаних культурах, технологіях, свідомості. Важливо відмітити, що ноосферним поглядам не властивий екологічний алармізм, вони є більш оптимістичними та обнадійливими. Такі аспекти є особливо важливими в курсах «Геологія та основи мінералогії» і «Загальна екологія та неоекологія», що пов'язані з вивченням літосфери, її значенням для розвитку цивілізації. Загалом антропоцен є найбільш поширеною концепцією для визначення антропогенних глобальних змін серед учених Західної Європи та Америки; тим часом ноосферні погляди більше розвиваються східноєвропейськими ученими, які працюють над філософськими аспектами екологічних проблем сучасності [18]. Проте головне – усвідомити, що величезні антропогенні зміни у світі мають не лише політичні, соціальні, а й біологічні та геологічні наслідки. На цьому необхідно акцентувати увагу в нових навчальних програмах із таких дисциплін, як «Біологія», «Геологія та

основи мінералогії», «Теоретичні основи забруднення біосфери», «Ландшафтна екологія», «Екологія людини».

За словами В. І. Вернадського, геологічні процеси є основою інших екологічних явищ на Землі. Найбільш помітні зміни відбулися в атмосфері: наслідки настільки драматичні, що порушили природні процеси з небувалою інтенсивністю і ми є свідками комплексу таких функціональних порушень – зміни клімату, руйнування озонового шару, кислотних дощів, смогу та глобального затемнення. Більшість із них не були помічені в біосфері в минулі геологічні ери.

Ознаками антропогену є погіршення якості природного середовища за всіма його компонентами. Перетворення людей на геологічну силу ідеологи еволюції біосфери розглядали як елемент ноогенезу: домінування розуму над матеріальними запитамі. Та це стало відображенням оманливої ідеї нашого суспільства: глобалізація не дорівнює ноогенезу. Пропагуючи спільні цінності та ідеї, цивілізація **не виконала завдання гармонізації біологічної та культурної еволюцій**. Нині ми спостерігаємо, що багато екологічних проблем полягає у конфлікті між особистим і загальним благом. Тобто більша частина історії людства підтримувала ідею індивідуального прогресу, який нарешті сприяв процвітанню всього суспільства [6]. А в нинішній точці цивілізації ми дійшли думки, що потрібно відкинути надмірні вигоди комфорту на користь гіпотетичного загального блага в майбутньому. Водночас спостерігаємо стан речей, коли про власні інтереси дбають усі, не піклуючись про основу загального добробуту – довкілля [3]. Даний тренд підсумовується концепцією «трагедії спільного», що демонструє неухабне ставлення до спільних ресурсів та призводить до їх поступової деградації саме через те, що вони належать усім, а отже, за них ніхто не відповідає [13].

Розгляд проблем, пов'язаних зі змінами клімату та сталим розвитком у ОПП «Екологія та охорона навколишнього середо-

вища», окреслює суть проблеми донесення до здобувачів освіти важливості потреб охорони та збереження навколишнього середовища. За більш ніж 20 років роботи викладачі кафедри стикались з різноманітними помилковими уявленнями у світогляді студентів, які демонстрували загальну картину свідомості населення держави. Так, більшість із них упевнена, що всі проблеми довкілля виникають через діяльність держави і мають вирішуватись державою, а також про не розуміння власного внеску в деградацію довкілля. Дисципліна «Екологія» викладається здобувачам усіх технічних спеціальностей університету. Серед них та їх колег, що навчаються за екологічним напрямком, проводяться опитування щодо розуміння власного екологічного сліду в природі та доступних шляхів його зменшення. Наші опитування показали, що думки майбутніх екологів та спеціалістів інших галузей не відрізняються: будь-яке обмеження споживання товарів і послуг призводить до погіршення якості життя, а отже, є небажаним. Тому, окрім надання студентам і громадянам теоретичних і прикладних знань у галузі охорони навколишнього середовища, ми маємо працювати над покращенням їх світосприйняття та розуміння індивідуального внеску як у забруднення, так і відновлення планети [17]. Нині ми розглядаємо це як ноосферну освіту – робити розумні речі разом для загального блага [3; 4]. Взаємодія людських розумів є найважливішим елементом ноосфери, яка є єдиною гідною метою розвитку цивілізації [6; 12].

Таке мислення не повинно бути надто складним, оскільки ми бачимо його першу реальну реалізацію – загальну світову боротьбу з глобальними змінами клімату, що є найяскравішим доказом негативного впливу людини на екосферу. Це визнано і доведено вченими усього світу. Прогнози на даному етапі маловітні, тому ми вбачаємо головну перспективу саме в об'єднанні інтелектуального потенціалу міжнародного наукового співтовариства для вирішення зазначеної проблеми. Це вже знайшло

відгук у глобальних угодах, що прагнуть знайти компроміс між економічним розвитком та кліматичною стабільністю, або сталістю навколишнього середовища у цілому. Таким чином, пом'якшення глобальних кліматичних змін є платформою для розвитку ноосферних принципів у сучасному світі. Якщо ми упораємось з цим завданням, то перейдемо на новий рівень розвитку цивілізації, набагато ближчий до ноосферного.

Нові екосистеми є ознаками антропоцену [9] та вказують на глибоке розмежування людської популяції та популяції інших живих організмів. За цих умов, вважаємо, кожен має отримати компетентності щодо сталого способу життя, особливо у контексті збереження довкілля та скорочення використання природних ресурсів. Крім того, зміна клімату вплине на кожного як у особистому житті через, наприклад, зміни рекреаційних зон, так і в професійній діяльності через скорочення врожаю і транспортні проблеми. Навіть серед причин виникнення нинішньої пандемії фігурують кліматичні зміни. Тому ми пропонуємо нашим студентам новий курс під назвою «Адаптація до кліматичних змін», ідея якого полягає не стільки в поясненні причин процесу, скільки в демонстрації його наслідків. Результатом вивчення цього предмета є знання і навички, що підвищують здатність до виживання та ефективної роботи в умовах клімату, який продовжує змінюватись. Такі зміни не можна зупинити протягом найближчих сотень років, навіть якщо вдасться знизити викиди вуглецю до безпечних рівнів. Уміла та швидка адаптація завжди була стратегією успіху для нашого біологічного виду, а нині ми повинні підняти її до максимуму в перенаселеному світі, де, вважаємо, кожен із нас є унікальним і важливим. З такою думкою ми хотіли б, щоб наші студенти завершили цей навчальний курс.

Інформаційні технології в ОПП «Екологія та охорона навколишнього середовища» є невід'ємною частиною екологічної освіти, що розвивається на кафедрі в межах ноос-

ферної парадигми. Це систематичне впровадження цифрових технологій у навчальний процес, і особливо гостро це питання постало з початком пандемії у 2020 р. Новітні цифрові технології стали абсолютною потребою на всіх рівнях освіти. Безперечно, традиційні методи навчання, застосування яких передбачає проведення лекцій, лабораторних, практичних та семінарських занять, роботу з науковою літературою, є фундаментальною складовою екологічної освіти. Водночас ця система має бути гнучкою, швидко адаптуватись до змін у біосфері та суспільстві. Саме цифрові технології дозволяють оперативно реагувати на них. Визначальними складовими процесу впровадження цифрових технологій у екологічну освіту є: набуття цифрових компетентностей професорсько-викладацьким складом кафедри; розвиток і вдосконалення цифрових компетентностей студентів, аспірантів, слухачів; технічне та програмне забезпечення навчального процесу; створення в закладі вищої освіти єдиного інформаційного середовища.

Основою ефективного навчального процесу із застосуванням цифрових технологій у викладанні природоохоронних дисциплін є комплексне поєднання: використання спеціалізованого програмного забезпечення, необхідного для вирішення екологічних проблем; застосування веб-сервісів для онлайн-занять; цифрового зв'язку між викладачем і студентом. Кваліфіковані фахівці з екологічних досліджень, крім вузькоспеціалізованих професійних компетентностей, повинні мати навички роботи з таким програмним забезпеченням: ArcGIS – для роботи з геоданими, що дозволяє вивчати стан поверхні Землі, поверхневих вод і повітря на основі супутникових знімків і тематичних карт; MathCad, MathLab, Maple, Origin Pro, Excel – для математичної обробки даних та моделювання екологічних процесів. Поширеними сервісами для онлайн-навчання є сервіси на платформі Google, а саме Google Meet і Google Classroom, однак ці інструменти можуть служити лише основою для навчаль-

ного процесу з використанням цифрових технологій, що дозволяють проводити заняття та контролювати рівень знань. Використання цих та інших спеціалізованих програмних продуктів часто вимагає базових знань англійської мови, особливо у випадку роботи зі спеціалізованими програмними пакетами. Це ще раз наголошує необхідність розвитку компетентностей з англійської мови на всіх рівнях освіти у обсягах, що виходять за межі загального комунікативного лексикону.

Серед доступних засобів цифрового спілкування на даний момент популярними є Viber і WhatsApp. Найкраще використовувати Telegram, оскільки цей продукт має переваги перед іншими, такі як безпека листування, швидкість роботи та можливість завантаження великої кількості даних.

Щоб процес навчання був максимально ефективним, а студенти ґрунтовно засвоїли матеріал, застосування цих засобів можна поєднувати з використанням технології зйомки екрана монітора та засобів відеохостингу. Прикладом програмного забезпечення для захоплення екрану є Bandicam, що дозволяє зберігати відео з екрана монітора у доступних відеоформатах. Завантаження відео на власний хостинг YouTube дозволить студентам отримати доступ до відео у будь-який час доби з будь-якої точки світу. Розміщення матеріалів не лише українською, а й англійською мовою розширює можливості студентів практикувати навички сприйняття інформації іноземною мовою та може залучити здобувачів із-за кордону до аудиторії слухачів навчальних курсів. Це, своєю чергою, створює передумови для зростання студентської мобільності до українських ЗВО, що не користуються великою популярністю серед іноземних університетів. Це підвищить імідж вітчизняної освіти загалом та конкретних закладів зокрема.

Отже, зважаючи на складну економічну, соціально-політичну й епідеміологічну ситуацію у державі та світі, для забезпечення максимальної гнучкості системи екологіч-

ної освіти необхідно системно інтегрувати доступні цифрові технології у навчальний процес. Це також дасть можливість здобувачам долучитись до широкого спектру навчальних курсів як у професійній сфері, так і у сфері мовних компетентностей та розвитку soft-skills. Застосування навичок спілкування англійською мовою є передумовою для інших напрямків поза аудиторного розвитку здобувачів вищої освіти. Важливо також відмітити, звичка отримувати знання англійською мовою, а не лише практикувати її на заняттях із дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням», є вирішальною для доступу до програм академічної мобільності й ефективного проходження відповідного навчання та стажування.

Більше того, на нашу думку доцільним є застосування досвіду скандинавських країн, а також Чехії та Швейцарії, які пропонують усі магістерські програми в країні лише англійською мовою. Зважаючи на обов'язковий іспит з іноземної мови для всіх абітурієнтів, що вступають на магістерські програми, дане нововведення є логічним і відкриває широкі перспективи для здобувачів. Звичайно, це потребуватиме значної підготовчої роботи науково-педагогічного складу вітчизняних ЗВО, але зусилля будуть невдовзі виправдані позитивними результатами.

Висновки. Актуальність екологічної освіти англійською мовою зумовлена викликами сучасності, у контексті яких робоча мова розглядається як спільний правовий інструментарій для вирішення нагальних проблем доквілля, що не мають адміністративних кордонів. Розвиток ноосферного світогляду сприяє ідеї глобалізації освіти, процесу взаємодії національних систем навчання, універсалізації стандартів, характеристик і параметрів глобальної системи освіти. Це довгий і складний шлях, що вимагає розширення комунікацій, у тому числі програм обміну студентами, викладачами та науковцями, де необхідність знання фахової англійської мови не викликає сумнівів.

У період навчання за ОПП «Екологія та охорона навколишнього середовища» має бути сформовано уявлення про особистість як психо-біо-енергетично-інформаційний комплекс, що дає можливість отримати знання про високий потенціал людини, її потужну здатність для успішної самореалізації; осягнути наш світ не як простір, наповнений матеріальними речами, а як багатовимірну живу істоту, пронизану почуттями, мисленням, свідомістю. Тобто студент усвідомлює буття, побудоване за законами та принципами ноосферної (духовної) парадигми. Свідомість, а не матерія є фундаментальною константою і основою буття, а людський мозок – приймачем і транслятором думок.

Метою ноосферного виховання є формування цілісної свідомості, яка становить триєдність: біоадекватне мислення, етична поведінка та екологічний світогляд. Таким чином, екологічна освіта може стати ліде-

ром у ноосферному перетворенні суспільства, через яку зможемо вирішувати проблеми сучасного соціуму та розглядати як стратегічний інструмент соціально-економічного розвитку.

Державний поступ до ноосферної парадигми має визначатись зміною місця науки й освіти в суспільстві. Технологічний прорив на початку ХХІ ст. неминучий: першою фазою є постіндустріальне інформаційне суспільство, у якому не лише матерія та енергія, а культура, заснована на інформації й науково-практичних знаннях, стане об'єктом інтересу та результатом людської діяльності. Сьогодні в освіті на перший план виходять не стільки проблеми інформатизації, скільки питання створення та застосування освітніх технологій на основі екологізації та ефективного використання цілісного мислення. Саме ноосферна освіта має стати однією з парадигм формування особистості у ХХІ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Вернадський, В. І.** (1997). Наукова думка як планетарне явище. Київ: Наукова думка. 270 с.
2. **Дудар, Т. В., Фролов, В. Ф., Савицький, В. Д.** (2019). Екологічна освіта: природничі науки в контексті сучасних тенденцій розвитку // IV Всеукр. наук.-метод. конф. «Сучасні аспекти забезпечення екологічної складової підготовки фахівців» (Харків, ХНАДУ, 24 жовтня 2019 р.). С. 47–50.
3. **Саєнко, Т. В.** Освіта екобезпечного інформаційного суспільства: проблеми і перспективи: монографія. Київ: Освіта України, 2008. 280 с.
4. **Саєнко, Т. В.** Екологічна освіта – основа екобезпеки та сталого розвитку // Вища освіта України. 2020. № 2 (77). С. 30–36.
5. **Саєнко, Т. В.** Енергоінформаційний потенціал особистості у контексті ноосферогенезу // Вища освіта України. 2020. № 3 (78). С. 33–40.
6. **Саєнко, Т. В.** Ноосферний розвиток особистості в умовах перехідного періоду // Вісник НАУ. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. Київ: НАУ, 2020. Вип. 1 (16). С. 123–130.
7. **Саєнко, Т., Осипенко О.** Поглиблення екологічної компетентності в структурі професійної підготовки майбутніх архітекторів у закладах вищої освіти // Вища освіта України. 2021. № 2 (81). С. 77–83.
8. **Бугаєв, А. Ф.** Кодекс нової цивілізації: основи екологічної безпеки. Київ: Вид-во «СПД Павленко», 2020. 624 с.

REFERENCES

1. **Vernadsky, V. I.** (1997). *Naukova dumka yak planetarne yavische*. [Scientific thought as a planetary phenomenon]. Kyiv: Naukova dumka. 270 p. [in Russian]
2. **Dudar, T. V., Frolov, V. F., Savizkiy, V. D.** (2019). *Ecologichna osvita: prirodnichi naukiv contexti suchasnych tendenziy rozvitku*. [Environmental education: natural sciences in the context of modern development trends]. IV Vseukrainska naukovopraktichna conf. «Suchasni aspekti zabezpechennia ecologichnoi skladovoi pidgotovki fachivziv». Kharkiv, KhNADU, 24 oktober 2019, pp. 47–50. [in Ukrainian]
3. **Saienko, T. V.** (2008). *Osvita ecobespechnogo informazijnogo suspilstva: problemi i perspectivi: monografiya*. [Education of ecosafe information society: problems and prospects: monograph]. K.: Osvita Ukraini. 280 p. [in Ukrainian]
4. **Saienko, T. V.** (2020). *Ecologichna osvita – osnova ecobespeki ta stalogo rozvitku*. [Environmental education is the foundation of environmental security and sustainable development]. *Vischa osvita Ukraini: teor. ta nauk.-metod. chasopis*. No 2 (77), pp. 30–36. [in Ukrainian]
5. **Saienko, T. V.** (2020). *Energoinformazijnii potencial osobistosti u contexti noosferogenezu*. [Energy information potential of personality in the context of noospherogenesis]. *Vischa osvita Ukraini: teor. ta nauk.-metod. chasopis*. No 3 (78), pp. 33–40. [in Ukrainian]
6. **Saienko, T. V.** (2020). *Noospherniy rozvitok osobistosti v umovach perechidnogo periodu*.

[Noosphere development of personality in the transition period]. *Visnik NAU. Seriya: Pedagogika. Psihologiya: zb. nauk. pr.* Kyiv: NAU, vip. 1 (16), pp. 123–130. [in Ukrainian]

7. **Saienko, T. & Osipenko O.** (2021). Pogliblennia ecologichnoi kompetentnosti v structurii profesiynoi pidgotovki maybutnich architektoriv u zacladach vischoi osviti. [Deepening environmental competence in the structure of professional training of future architects in higher education institutions]. *Vischa osvita Ukraini: teor. ta nauk.-metod. chasopis.* No 2 (81), pp. 77–83. [in Ukrainian]

8. **Bugaev, A. F.** (2020). *Codex novoy zivilizazii : osnovi ecologicheskoy bezopasnosti.* [Code of New Civilization: Fundamentals of Environmental Security]. Kyiv: Vid-vo «SPD Pavlenko». 634 p. [in Ukrainian]

9. **Boris Shoshitaishvili** (2020). From Anthropocene to Noosphere: The Great Acceleration. *Advancing Earth and Space Sciences.* 10.1029/2020EF001917. P. 1–11. <https://agupubs.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1029/2020EF001917>

10. **Dudar, T. V.** (2021). On the issue of disciplines on environmental safety taught in English. 1st Internet-conference "Environmental safety – advanced directions and ways for higher education development": collec. of abst. (Kharkiv, February 25, 2021), pp. 145–146.

11. **Ellis, Erle** (2018). *Anthropocene: A Very Short Introduction.* Oxford University Press. doi:10.1093/actra/de/9780198792987.001.0001.

12. **Ellis, E. C., Ramankutty, N.** (2008). Putting people in the map: anthropogenic biomes of the world. *Frontiers in Ecology and the Environment*, 6: 439–447. <https://doi.org/10.1890/070062>.

13. **Frischmann, Brett M., Alain Marciano, Giovanni Battista Ramello.** (2019). Retrospectives: Tragedy of the Commons after 50 Years. *Journal of Economic Perspectives*, 33 (4): 211–228. DOI: 10.1257/jep.33.4.211.

14. **Ivanov, Sergey A.** (2016). New horizons of environmental education: from the noospheric worldview to the noospheric ethics. *The Education and science journal* 1(3):29. DOI: 10.17853/1994-5639-2015-3-29-45

15. **Kyle, Burchett** (2020). *Anthropocentrism as Environmental Ethic.* Thesis for: doctoral. University of Kentucky. Retrieved 05.01.2022

https://www.researchgate.net/publication/309400533_Anthropocentrism_as_Environmental_Ethic

16. **Pogrebnoy, F. V., Khristaforov, O. V.** (2016). V.I. Vernadsky's concept of transformation of biosphere into noosphere. *New science: current state and ways of development*, 3: 194–197.

17. **Radomska, M. M., Kartash, Y. G.** (2017). The formation of environmental Awareness as a precondition of the region's sustainable development : these extra Intern. scientific-practical conf. «Region-2017: socio-geograph. aspects». Kharkiv, pp. 228–230.

18. **Svoboda, J., Nabert D.** (1999). Noosphere. In: *Environmental Geology. Encyclopedia of Earth Science.* Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/1-4020-4494-1_236.

Інна ДОРОШЕНКО

аспірант кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова doroshenko-npu@ukr.net ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0001-9884-8517>

Ключові слова: модернізація освіти, мовні стратегії, глобалізація, інформаційна революція, полікультурність, комунікаційний процес.

Однією з головних потреб сучасного глобалізованого світу є потреба інтенсивного спілкування. Задоволення цієї потреби, своєю чергою, формує виклики до мовної підготовки суб'єктів комунікаційного процесу. Вільне володіння однією зі світових мов – англійською, німецькою, французькою тощо – постає необхідною умовою, поза якою комунікаційний процес значно ускладнюється. Спілкування за допомогою словника чи перекладача має низку недоліків, головним з яких є адекватність/неадекватність розуміння співбесідника, осягнення предметного смислу комунікації. Перед нинішньою мовною освітою стоїть завдання пошуку та впровадження адекватної відповіді на виклики глобалізованого світу.

Зазначається, що виклики глобалізації – інтенсифікація міжнародно-

УДК 37.014.542:81-13
DOI 10.31392/NPU-VOU.2022.1–2(84–85).10

**ПРИНЦИПИ
МОДЕРНІЗАЦІЇ
МОВНИХ
СТРАТЕГІЙ:
ВИКЛИКИ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

© Дорошенко І., 2022

го спілкування людей, міжкультурні наукові, освітні та релігійні обміни визначають принципово нову роль мовної освіти в сучасному інформаційному світі, націлену передусім на задоволення потреби особистості в швидкій адаптації до умов полікультурного світу, який весь час змінюється, а також реалізації інших потреб життєдіяльності людини в полікультурній і мультилінгвальній спільноті людей. Крім того, мовна освіта формує свідомість особистості та її здатність бути соціально мобільною в суспільстві, сприяє діалогу культур у світі та розв'язанню різноманітних проблем. В епоху інформаційної революції володіння мовою забезпечує високу комунікативну функціональність людини, а мовні стратегії мають бути спрямовані не лише на оволодіння основними видами мовленнєвої діяльності, а й на формування міжкультурної компетентності потенційних суб'єктів мовлення в сучасному багатомовному й багатокультурному світі.

Постановка проблеми. Модернізація мовних стратегій – це не одномоментна дія, а процес, який має комплексний характер. Він передбачає відповідно до нових, «модерних» умов та обставин сучасного освітнього процесу, принципів організації та функціонування, змісту освіти, організаційних засад навчального процесу, забезпечення його на всіх рівнях сучасними технічними, технологічними, інформаційними засобами і готовність викладачів, студентів, адміністрації, допоміжного персоналу та ін. працювати в нових умовах.

Важливе значення в цьому плані відіграє поетапне входження України до європейського освітнього простору як його рівноправного учасника завдяки приєднанню до Болонського процесу та іншим формам міжнародної співпраці та взаємодії. Однією з таких форм є глобальний і регіональний трансфер знань, який, з огляду на якість освіти, уже нині є критично важливим і який неможливий поза застосуванням ефективних технологій, зокрема й лінгвістичних.

Мета статті – схарактеризувати принципи мовних стратегій у контексті процесів глобалізації, модернізації.

Виклад основного матеріалу. Сучасні (модерні) соціальні практики передбачають багатомовність як одну з неодмінних ознак, яка забезпечує можливість виходу на справді інтернаціональний, глобальний та регіональний рівні. Важливо при цьому уточнити, що така багатомовність ґрунтується на прагматизмі. Показовий приклад цього демонструє мовна ситуація у Європейському Союзі – унікальному інтеграційному об'єднанні європейських країн. У європейських інституціях офіційними вважаються і використовуються як такі одразу двадцять три мови. Усі без винятку рішення, ухвалені органами Євросоюзу, перекладаються всіма цими мовами. Громадяни ЄС мають право звертатися в органи ЄС і одержувати відповіді на свої звернення будь-якою з офіційних мов. На заходах на вищому рівні, як правило, забезпечується переклад виступів учасників усіма офі-

ційними мовами. Так, зокрема, синхронний переклад двадцятьма трьома мовами завжди забезпечується на сесіях Європарламенту та на Раді Євросоюзу [16, с. 217].

Наявність феномену мультілінгвізму або багатомовності – співіснування в єдиному просторі великої кількості мов як атрибутів існуючих національних культур – є закономірним явищем на теренах сучасної Європи. В основу спільного для європейців дому закладено людські цінності, демократію, свободу та солідарність націй. Це означає повагу до мов, культур та традицій різних народів, адже процес будівництва спільного дому для 800 млн європейців із відмінним етнічним, культурним та лінгвістичним спадком його громадян нероздільний з установленням взаєморозуміння через спілкування [8, с. 38].

Не менш важливим поштовхом модернізації мовної освіти є **виклики інформаційної революції** – одного з найбільш відчутних ліків глобалізації.

Згідно з науковою доктриною А. Ракітова, сутність інформаційної революції полягає у «зміні інструментальної основи, способу передачі та зберігання інформації, а також обсягах інформації, що є доступною активній частині населення» [10, с. 215]. Американський вчений П. Дракер указував на два етапи інформаційної революції. На першому етапі, який тривав протягом п'ятдесяти років, інформаційна революція була зосереджена на інформації – її збиранні, зберіганні, передачі, аналізі, відтворенні. На новому етапі зміст революції, як зазначає вчений, полягає в наступному: на основі інформаційних ресурсів та інформаційних технологій через відповідні підприємства вирішуватимуться завдання створення вартості та підвищення добробуту; інформаційні технології скорочують витрати часу і коштів на розрахунки виробничих, будівельних процесів, вносять докорінні зміни в організацію виробництва, банківську справу, охорону здоров'я тощо [4, с. 20–21].

Революційні зрушення в житті сучасного світу Е. Тоффлер пояснює перехо-

дом «...від інтраінтелекту... до мереж з «екстрарозумом». Останні, – зазначає дослідник, – не лише передають дані, а й аналізують, об'єднують, перепакують або якось інакше змінюють повідомлення, часом попутно створюючи нову інформацію. Таким чином зглажена чи побільшена інформація потрапляє до адресата не такою, як була спочатку: її змінюють упроваджені в мережу програми. Це так звані «мережі з додатковими послугами» (VAN). Вони наділені екстраінтелектом... Екстраінтелект порушить складні питання щодо стосунків між даними, інформацією та знанням, щодо проблем мови, етики...» [14, с.145, 149].

Перелічені вище та інші представники теорії інформаційного суспільства наголошують на тому, що основу інформаційно-технологічного розвитку становлять не традиційні матеріальні, а інформаційні, інтелектуальні ресурси: знання, наука, організація, здібності людей, їх ініціатива, формування структур та механізмів якісно нового соціального інтелекту. Інформаційна революція насамперед передбачає якісний стрибок у технології збору, зберігання та передачі інформації від суб'єкта до суб'єкта (комунікації), а глобалізація впливає на сприйняття та об'єктивне оцінювання інформації. Більш того, інформація поступово перетворюється на масовий продукт, перестає бути безкоштовним товаром, виникає інформаційний ринок, де інформація продається і купується, а операції з нею приносять прибутки і збитки. На цьому ринку людина повинна мати відповідний рівень інтелектуального і комунікативного розвитку, що актуалізує проблему мовної або мовленнєвої соціалізації людини.

Набуття належної мовної і комунікативної компетенції в умовах зростання ролі інформації і знань постає важливою умовою формування особистості як найвищої цінності суспільства, а також формування покоління, яке здатне навчатися й самовдосконалюватися впродовж усього життя, реалізувати свій потенціал та знаходити власний шлях у житті незалежно від

обставин. У цьому контексті цілком зрозумілим є те, що пріоритетом державної політики в галузі освіти має бути формування мовної особистості, людини самодостатньої, комунікативно компетентної, здатної й готової до спілкування в будь-якій життєвій ситуації, у різних сферах суспільного життя. Реалізація цього завдання поліпшуватиме процес входження дитини в життєві реалії, сприятиме багатогранному самовиявленню й самореалізації, формуванню навичок володіння словом, мовою, мовленням у різноманітних ситуаціях спілкування [13, с. 153].

В епоху інформаційної революції мовна соціалізація повинна забезпечувати високу комунікативну функціональність людини в умовах, коли ідеї, знання і технології змінюються набагато швидше, ніж покоління людей, та пошук раціональних схем співвідношення між лавиноподібним розвитком знань, високих комунікативних технологій і людською здатністю їх творчо засвоїти; забезпечувати оптимальний баланс між локальним та глобальним із тим, щоб людина, формуючись як представник етноспільноти, усвідомлювала реалії глобалізованого світу, була здатна жити і діяти в ньому; сформувати на суспільному та індивідуальному рівнях розуміння людини як найвищої цінності; сприяти виробленню в людині здатності до свідомого й ефективного функціонування в умовах небувалого ускладнення комунікативних стосунків у глобалізованому інформаційному суспільстві. У цьому контексті мовна соціалізація людини набуває неабиякого значення, адже під час цього процесу відбувається не лише формування мовних навичок, а й світоглядних позицій та орієнтирів на етнонаціональній основі, засвоюються та осмислюються наукові і культурні надбання минулого та сучасного, що відбиті передусім мовними засобами, без чого гідне долучення особистості до інформаційного суспільства не було б повноцінним [1, с. 17]. Від мовленнєвої активності людини залежить її успішне спілкування, тобто входження до різних спільнот суспільства.

Отже, першочергове значення набуває побудова оптимальної траєкторії мовленнєвої соціалізації особистості в інформаційному суспільстві через всебічне вивчення передусім рідної мови. Важливу роль при цьому відіграє формування вміння передавати інформацію, підтримувати бесіду, слухати і говорити так, щоб слухали, установлювати контакти, знайти спосіб уникнути суперечок під час дискусії, уміти оцінювати своє і чуже мовлення, уміти словесно імпровізувати і прагнути постійно вдосконалювати мовлення [13, с. 157].

В умовах, коли інформаційна революція миттєво робить наукові відкриття будь-якої країни загальнонародським здобутком, значно підвищує якість освітньої діяльності, сприяє поглибленню міждержавного діалогу, прискорює формування і розвиток глобального соціокультурного простору, в якому представлені цінності кожного народу, етносу та соціального прошарку, людина не може обмежитись лише знанням рідної мови. У сучасному, охопленому глобалізацією й просякненому явищами, нею зумовленими, світі з притаманними для нього надзвичайним зростанням ролі та значення інформації, високих технологій і безумовним пріоритетом знання нового типу багатомовність набуває особливої ваги. На рівні особи, груп осіб, мікро- та макроколективу або й цілої нації ця риса мовної особистості й ознака мовних практик нині аж ніяк не є винятком із правил, а навпаки правилом і повсякденною практикою. Володіння ще однією, крім рідної, мовою, яка дає змогу забезпечити розширення комунікативного потенціалу особистості, давно вже перетворилося на норму. Цілеспрямоване прагнення до такого володіння можна розглядати як загальний імператив історичної доби [16, с. 212].

Тому сучасна шкільна іншомовна освіта має бути спрямована на формування полікультурної і багатомовної особистості, здатної навчатися і удосконалюватися впродовж усього життя, наповнюючи і поглиблюючи здобуті знання, вміння і навички до сучасних вимог суспільного життя,

і передбачає передусім мобільність людини в суспільстві. Потреби інтеграційних та глобалізаційних процесів можуть бути реалізовані шляхом удосконалення іншомовної комунікативної компетенції в процесі усного і письмового спілкування з урахуванням соціокультурних відмінностей сучасного полікультурного світу [12, с. 171].

Глобалізація не є просто технологічним феноменом-кульмінацією більш ніж двовікового процесу індустріалізації. Це також інтелектуальне явище, тріумф наукової раціональності, апогей традицій освітнього розвитку. **Виклики міжкультурних наукових, освітніх та релігійних обмінів** є ще одним проявом глобалізації як надзвичайно потужної рушійної сили економічних, політичних, соціокультурних, гуманітарних зрушень і змін. Її вплив особливо відчувається у сфері науки й освіти. Саме завдяки глобалізації освітні процеси в межах усього світу стають більш відкритими й інтенсивними, збільшуючи кількісні параметри (кількість студентів неухильно зростає в усіх країнах Європи та за її межами), набуваючи якісно нового вигляду порівняно з попередньою добою [16, с. 216].

Варто зазначити, що відрядження студентів на навчання в інші країни, яке сьогодні називають академічною мобільністю, – явище не нове, і певні регіони стикаються з цим давно. Більшість європейських країн уже багато років має постійний приплив студентів зі своїх колишніх колоній. Значна частина молоді з країн Латинської Америки прагне отримати диплом в університетах США і Канади. У період холодної війни вищі навчальні заклади Радянського Союзу і Східної Європи привертати увагу студентів із держав зі схожою ідеологією. За останні 40 років темпи збільшення потоків студентів, які перетинають національні кордони для здобування вищої освіти, перевищили темпи поширення самої вищої освіти. За даними ЮНЕСКО, рівень міжнародної мобільності студентів зріс за останні 25 років на 300% [5].

Одними з перших академічну мобільність студентів започаткували американ-

ські університети, де студенти вже протягом тривалого часу мають можливість отримати ступінь бакалавра в одному ВНЗ, а магістра – у більш престижному університеті США. Пізніше набули популярності закордонні навчальні програми для студентів різних спеціальностей, які активізували потребу в іншомовному навчанні. Бакалаври і магістри мовних спеціальностей, як відомо, навчаються за кордоном протягом одного чи двох семестрів, залежно від виду програми студентського обміну. Число американців, які навчаються за кордоном, систематично зростає завдяки поглибленню співпраці університетів Сполучених Штатів із ВНЗ інших країн [9, с. 184].

Уряд і освітяни США сприяють також збільшенню доступу до американських вищих навчальних закладів іноземних студентів. Університети Сполучених Штатів постійно працюють над удосконаленням програм з англійської як іноземної мови саме для міжнародних студентів. Як наголошує І. Пасинкова, без «розуміння інших культур, без належного рівня володіння навичками міжкультурного спілкування участь студентських контингентів у міжнародних освітніх програмах є не можливою» [7, с. 42].

Академічна мобільність на європейських теренах набула поширення з розвитком Болонського процесу та перевищила масштаби відповідних процесів в Америці. За даними Організації з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), упродовж 2000–2010 рр. чисельність міжнародних студентів у Європі зросла на 114%, тоді як у Північній Америці – на 55% [17]. У 2013 р. країни ЄС видали іноземцям 2218 тис. дозволів на перебування, оформлених уперше, серед яких 472 тис. (21,3%) прибули з метою навчання. Для порівняння в 2008 р. навчання було підставою для видачі 458 тис. дозволів, а в 2012 р. – 471 тис. [3, с. 8].

Активізація освітніх обмінів на теренах Європи зумовлена тією обставиною, що європейський освітній простір сьогодні просуває ідею «трикутника знань», яка полягає в максимально тісному зв'язку освіти,

дослідної діяльності та технологічних інновацій. У межах єдиного європейського освітнього простору саме ЗВО покликані розвивати європейські аспекти освітньої політики, стандарти освіти шляхом викладання та розповсюдження насамперед мов держав – учасниць ЄС, запроваджуючи полілінгвізм; сприяти академічній співпраці, розвиваючи обмін студентами та викладачами, заохочуючи їх мобільність, розвиваючи дистанційне вивчення іноземних мов тощо. При цьому єдиних вимог до іншомовної підготовки у професійних вищих навчальних закладах ЄС, якоїсь єдиної уніфікованої системи навчання іноземних мов не існує. Принцип субсидіарності, який передбачає повну відповідальність кожної країни ЄС за організацію системи освіти, фахове навчання та зміст освіти, поширюється і на іншомовну підготовку. ЗВО країн-учасниць реалізують навчальний процес із вивчення іноземних мов, адаптуючи його до соціального замовлення, конкретних реалій, вимог ринку праці тощо. Водночас євроінтеграція та глобалізація, які посилюють та розвивають взаємну залежність на міжнародному рівні, встановлюють партнерство, зумовлюють добровільний рух в одному напрямку, спонукають заклади вищої освіти в галузі іншомовної підготовки опиратися на загальноєвропейські тенденції [15, с. 397].

Міжкультурна компетентність – це комплекс знань, умінь і навичок, які надають можливість адекватно оцінити комунікативну ситуацію, співвіднести інтенцію з вибором вербальних та невербальних засобів, утілити в життя комунікативний намір і верифікувати отримані повідомлення. Вона забезпечує відсутність культурного шоку в процесах міжкультурної комунікації, формування вторинної мовної особистості, яка реалізується в межах діалогу культур та формується як синтез мовної, комунікативної, культурної і предметної (феноменологічної) компетенцій [11, с. 78–79]. Виокремлюють чотири основних компоненти міжкультурної компетентності: когнітивний, що містить знання про

інші культури або групи і когнітивні здібності більш високого рівня; інтраособистісний, який співвідноситься з внутрішнім станом особистості та його розвитком, або самовизначення окремо взятої особистості (важко досяжний, проте ключовий аспект розвитку ефективної міжгрупової комунікації); міжособистісний, що стосується поведінкових здібностей особистості знаходити спільну мову з людьми різних культурних груп; діяльнісний, тобто здатність ефективно, належним чином поводитися під час міжкультурної взаємодії [2].

Усі ці компоненти варто враховувати, розвиваючи мовні стратегії в умовах глобалізованого світу. Стосовно розвитку вітчизняної мовної освіти на особливу увагу заслуговує її комунікативний компонент, який виявляється в здатності чітко, зрозуміло і переконливо висловлювати свої думки та почуття за допомогою вербальних і невербальних засобів спілкування. Не менш важливо формувати вміння створювати в процесі комунікації психологічний комфорт, встановлювати міжособистісні та ділові контакти, коригувати стосунки зі співрозмовником, усвідомлюючи особливості іншомовного спілкування, ментальну своєрідність та норми мовленнєвого етикету носія мови.

Відповідно зазначеним вище пріоритетам у системі навчання та організації вітчизняної мовної освіти відбуваються суттєві зміни, спричинені переосмисленням та переорієнтацією цілей навчання як рідної, так й іноземної мови, зорієнтовані на таку організацію навчання, яка забезпечує комунікативно-діяльнісний характер процесу оволодіння мовою в інтеграції з міжкультурним спрямуванням його змісту [3, с. 44]. Українська мова порівняно з радянським та раннім пострадянським періодами впевнено посідає провідні позиції в освітньому просторі, іноземну мову вивчають у дитячих садках, у початковій школі, у практику іншомовного навчання на усіх освітніх рівнях входять нові стандарти, навчальні плани, програми, сучасні комунікативно спрямовані підручники та ін-

терактивні методики навчання. Водночас у царині мовних стратегій залишається багато невирішених питань, постають нові виклики. Навіть без їх детального огляду, можна стверджувати, що на сьогодні вести мову про сформованість багатомовної нації, підготовленість більшості громадян до спілкування в сучасному багатомовному й багатокультурному світі передчасно. Це ще раз підкреслює важливість досконалого опанування рідної мови та належного володіння іноземними мовами з погляду всебічного розвитку особистості, здатної до повноправної та ефективної участі в міжнародному співробітництві і формуванні нового ставлення до України в усьому світі.

Висновки. Підбиваючи підсумки здійсненого дослідження, варто зазначити, що виклики глобалізації – інтенсифікація процесів переміщення людей у світі та міжнародного спілкування людей, які дедалі поширюються через розвиток інформаційних технологій, міжкультурні наукові, освітні та релігійні обміни, активізацію міжнародного бізнесу та міжнародного туризму, визначають принципово нову роль мовної освіти в сучасному інформаційному світі, спрямовану передусім на задоволення потреби особистості в швидкій адаптації до умов полікультурного світу, який весь час змінюється, а також реалізації інших потреб життєдіяльності людини в полікультурній і мультилінгвальній спільноті людей.

Мовна, точніше багатомовна освіта є важливим засобом, що формує свідомість особистості та її здатність бути соціально мобільною в суспільстві, сприяє веденню діалогу культур у світі, що глобалізується навколо розв'язання різноманітних проблем. В епоху інформаційної революції вона повинна забезпечувати високу комунікативну функціональність людини (досконале володіння рідною мовою та знання кількох іноземних мов) в умовах, коли ідеї, знання і технології змінюються набагато швидше, ніж покоління людей. А самі здобутки інформаційної револю-

ції – інформаційно-комп'ютерні технології, мультимедіа, Інтернет – покликанні полегшити процес оволодіння мовами.

Глобальні наукові, освітні та релігійні обміни, будучи проявом переважно академічної мобільності, під впливом глобалізації, очевидно, будуть далі зростати, залучаючи найталановитіших фахівців у світі. А через сфери міжнародного бізнесу, переважно міжнародного туризму, які дедалі будуть глобалізуватися, гуманізуючи відносини між індивідами, соціумами, народами,

країнами і групами країн, безпосередньо до іншомовної та міжкультурної комунікації може бути залучена будь-яка особа. Це доводить, що мовні стратегії мають бути спрямовані не лише на оволодіння основними видами мовленнєвої діяльності, але й на формування міжкультурної компетентності потенційних суб'єктів мовлення, які тільки разом спроможні забезпечити готовність більшості громадян до спілкування в сучасному багатомовному й багатокультурному світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Ашиток Н.** Мовна соціалізація дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах інформаційного суспільства // Молодь і ринок. 2014. № 4 (111). С. 17–21.
2. **Баглай О. І.** Концептуальні підходи до формування готовності майбутніх фахівців міжнародного туризму до міжкультурного спілкування // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2013. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_1_3
3. **Білецька І. О.** Полікультурні тенденції сучасної вітчизняної іншомовної освіти // Педагогичний альманах. 2014. Вип. 21. С. 43–50.
4. **Дракер П.** Следующая информационная революция // Офис. 2000. № 9–10. С. 20–26.
5. **Красовська Ю. О.** Інтернаціоналізація вищої освіти в умовах глобалізації світового освітнього простору // Вісник Академії митної служби України. Серія: Економіка. 2011. № 2. С. 102–109. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsue_2011_2\(46\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsue_2011_2(46)_13).
6. **Малиновська О. А.** Міграційна політика Європейського союзу: виклики та уроки для України. Київ: НІСД, 2014. 48 с.
7. **Пасинкова І. В.** Система підготовки бакалаврів гуманітарних наук з іноземної мови в університетах США: дис. ... канд. Пед. Наук. Київ, 2005. 193 с.
8. **Першукова О.** Багатомовна освіта – пріоритетний напрямок розвитку // Порівняльно-педагогічні студії. 2010. № 3–4. С. 38–47.
9. **Подольська Н. О.** Основні тенденції розвитку мовної освіти в університетах США // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2014. № 10 (44). С. 182–191.
10. **Ракитов А.** Философия компьютерной революции. Москва: Политиздат, 1991. 287 с.
11. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. Київ: Довіра, 2007. 208 с.
12. **Тадеева М. І., Павлович Ю. П.** Трансформація цілей сучасної іншомовної освіти школярів колишніх постсоціалістичних європейських країн у світлі вимог загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2013. Вип. 3 (56). С. 169–176.

REFERENCES

1. **Ashytok, N.** (2014) *Movna sotsializatsiia ditei z osoblyvostiamy psikhofizichnoho rozvytku v umovakh informatsiinoho suspilstva* [Language socialization of children with psychophysical development in the information society]. *Molod i rynek. Ukrainian scientific journal*, no. 4 (111), pp. 17–21. [in Ukrainian]
2. **Bahlai, O. I.** (2013) *Kontseptualni pidkhody do formuvannya hotovnosti maibutnikh fakhivtsiv mizhnarodnoho turyzmu do mizhkulturnoho spilkuvannya* [Conceptual approaches to the formation of readiness of future specialists of international tourism for intercultural communication]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Collection of scientific works*, vol. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_1_3. [in Ukrainian]
3. **Biletska, I. O.** (2014) *Polikulturni tendentsii suchasnoi vitchyznianoї inshomovnoi osvity* [Multicultural trends of modern domestic foreign language education]. *Pedahohichniy almanakh. Collection of scientific works*, vol. 21, pp. 43–50. [in Ukrainian]
4. **Draker, P.** (2000) *Sleduiushchaia ynformatsyonnaia revoliutsiia* [The next information revolution]. *Ofys. Journal*, no. 9–10, pp. 20–26. [in Russian]
5. **Krasovska, Yu. O.** (2011) *Internatsionalizatsiia vyshchoi osvity v umovakh hlobalizatsii svitovoho osvitnoho prostoru* [Internationalization of higher education in the conditions of globalization of the world educational space]. *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Ser.: Ekonomika. Ukrainian scientific journal*, no. 2, pp. 102–109. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsue_2011_2\(46\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsue_2011_2(46)_13). [in Ukrainian]
6. **Malynovska, O. A.** (2014) *Mihratsiina polityka Yevropeiskoho soiuzu: vyklyky ta uroky dlia Ukrainy* [Migration policy of the European Union: challenges and lessons for Ukraine]. *Kyiv: NISD*, 2014, 48 p. [In Ukrainian]
7. **Pasynkova, I. V.** (2005) *Systema pidhotovky bakalavriv humanitarnykh nauk z inozemnoi movy v universytetakh SShA* [The system of training bachelors of humanities in a foreign language in US universities]. *Dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of pedagogical sciences on a speciality*. 193 p. [in Ukrainian]

13. **Тарабанова Я. В.** Мовленева соціалізація учнів на уроках української мови // Таврійський вісник освіти. 2016. № 2 (54). С. 153–160.
14. **Торфлер Е.** Нова парадигма влади. Знання, багатство, сила: [пер. з англ.]. Київ: АКТФ, 2003.
15. **Хоменко О.** Аналіз мовної політики Європейського Союзу в контексті іншомовної підготовки бізнес-студентів в умовах глобалізації // Збірник наукових праць. 2014. Ч. 1. С. 395–401.
16. **Яковлева О.** Онтологічні, соціокультурні та історичні підвалини багатомовності в системі вищої освіти в Україні та у світі та їхні контексти // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. Наук. Праць. Філософія. 2012. Вип. 638–639. С. 2212–218.
8. **Pershukova, O.** (2010) Bahatomovna osvita – priorityetnyi napriamok rozvytku [Multilingual education – a priority area of development]. Porivnialno-pedahohichni studii. Ukrainian scientific journal, no. 3–4, pp. 38–47. [in Ukrainian]
9. **Podolianska, N. O.** (2014) Osnovni tendentsii rozvytku movnoi osvity v universytetakh SSHA [The main trends in the development of language education in US universities]. Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii. Ukrainian scientific journal, no. 10 (44), pp. 182–191. [in Ukrainian]
10. **Rakytov, A.** (1991) Fylosofiia kompiuternoї revoliutsyy [Philosophy of the computer revolution]. Scientific publication. Moscow: Polytyzdat, 287 p. [in Russian]
11. **Batsevych, F. S.** (2007) Slovnyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii [Dictionary of terms of intercultural communication]. Kyiv: Dovira, 2007, 208 p. [in Ukrainian]
12. **Tadieieva, M. I., Pavlovych Yu. P.** (2013) Trasformatsiia tsilei suchasnoi inshomovnoi osvity shkoliariv kolyshnykh postsotsialistychnykh yevropeiskykh krain u svitli vymoh zahalnoievropeiskykh rekomendatsii z movnoi osvity [Transformation of the goals of modern foreign language education of schoolchildren of former post-socialist European countries in the light of the requirements of European recommendations for language education]. Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka. Collection of scientific works, vol. 3 (56), pp. 169–176. [in Ukrainian]
13. **Tarabanova, Ya. V.** (2016) Movlieneva sotsializatsiia uchniv na urokakh ukrainskoi movy [Language socialization of students in Ukrainian language lessons]. Tavriiskyi visnyk osvity. Ukrainian scientific journal, no. 2 (54), pp. 153–160. [in Ukrainian]
14. **Toffler, E.** (2003) Nova paradyhma vlady. Znannia, bahatstvo, syla [A new paradigm of power. Knowledge, wealth, power]: Trans. From English. Kyiv: AKTF, pp. 145–149. [in Ukrainian]
15. **Khomenko, O.** (2014) Analiz movnoi polityky Yevropeiskoho Soiuzu v konteksti inshomovnoi pidhtovky biznes-studentiv v umovakh hlobalizatsii [Analysis of the language policy of the European Union in the context of foreign language training of business students in the context of globalization]. Collection of scientific works, part 1, pp. 395–401. [in Ukrainian]
16. **Yakovleva, O.** (2012) Ontolohichni, sotsiokulturni ta istorychni pidvalyny bahatomovnosti v systemi vyshchoi osvity v Ukraini ta u sviti ta yikhni konteksty [Ontological, socio-cultural and historical foundations of multilingualism in the system of higher education in Ukraine and in the world and their contexts]. Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: Zbirnyk nauk. prats. Filosofiia. Collection of scientific works, vol 638–639, pp. 212–218. [in Ukrainian]

17. OECD (2012) Education at a Glance 2012: OECD Indicators. URL: http://www.oecd.org/edu/EAG%202012_e-book_EN_200912.pdf

ABSTRACTING REVIEW OF JOURNAL ARTICLES

HEAD EDITOR PAGE

Viktor ANDRUSHCHENKO

THE POST-WAR WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION: A PHILOSOPHICAL REFLECTION OF THE FUTURE5

Consideration of this issue has important academic, psychological, and political significance.

In any situation, and especially in the conditions of the war, which was unleashed against Ukraine by the former «elder brother» – the Russian aggressor, we – educators and scientists – must work, provide students with quality education, develop scientific research, strengthen international contacts with leading foreign universities, teachers, scientists, and most importantly – to explain to youth and students, as well as to society in general, the depth of the crime against Ukraine and humanity in general, which permeates the current policy of Russia. A careful consideration of the events taking place (unfolding) in the modern information field allows us to conclude that at their epicenter are questions of history, or rather, the philosophy of history, centered around the origins of the Ukrainian people, the essence of the culture created by them, the possibilities and directions of independent development of society and the state. Countering attempts to aggressively distort Ukrainian history and culture by the means of education, science and culture appears today as one of the primary tasks of the struggle for the consciousness of the Ukrainian people, which, in fact, is the central problem of future education, its philosophy and axiology.

Keywords: Russian-Ukrainian war, Russian aggressor, education, world civilization, peaceful outlook.

EDUCATION PHILOSOPHY OF THE XXI CENTURY: SEARCH FOR PRIORITIES

Olena YATSENKO

ANCIENT AND VIRTUAL AGORA: TO THE PROBLEM OF THE TRANSFORMATION OF SOCIALITY 10

The analysis of the phenomenon of sociality is carried out on the basis of practices of reflection of freedom, which in the author's concept is associated with a philosophical way of thinking, and accordingly, its internal metaphysical structure. The ancient ideal of communicative discourse as the realization of sociality in the pluralism of competing narratives describing reality and the social system is transformed in the course of civilizational progress into various historical configurations of this phenomenon. The development of ICT fundamentally changes the principles of the explanation of sociality, the virtual communicative space is defined by "4A": anonymity, actuality, amnesia and anesthesia.

Keywords: sociality, philosophy, dialogue, virtuality, virtual communicative space, freedom.

INNOVATIVE SCIENCE AND MODERN EDUCATION

Kostiantyn KORSAK

ORIGINS OF UKRAINIAN AND EUROPEAN ARCHETYPES IN THE CONTEXT OF NOOANTHROPOLOGY 18

The author integrates new achievements of archeometry, paleogenetics and other sciences of the XXI century by the term "nooanthropology". The reasons for the European division into East and West are considered. The facts about the temporal and territorial characteristics of the beginning of the transition from cannibalism to prahumanism are used. Undoubted evidence of this Neolithic progress in the range of 15-7 thousand years ago in Anatolia is given. The leaders of the changes were the genetic ancestors of Ukrainians and other European farm-

ers. They formed and strengthened the high moral archetype, which in the Eneolithic spread to most of Europe. The fact of genocide of these farmers by the ancestors of modern Europeans in the time interval 5.5-3.5 thousand years ago, which destroyed the humanistic paradigm in the West is given. It has survived only in the East in Trypillia and part of the Slavic world. The further history of the West is marked by outstanding anti-humanism to the present day, attempts to impose its worldview and values on Ukrainians and other custodians of the ancient archetype. Attempts do not stop even now, as the West imposes unacceptable principles of behavior on Ukraine, trying to slow down progress through economic and educational regulations and advice. The West has no right to teach, because it is not the West, but our ancestors carried out the first Indo-European spiritualization and started the New Noospiritualization-XXI.

Keywords: arheometry, paleogenetics, nooanthropology, cannibalism, Neolithic, humanistic paradigm, agrarian wave, proto-Ukrainian archetype, West-genocide of farmers, aggressive paradigm, Great Trypillia, Indo-European culture, modern western aggression.

PERIOD OF CHANGE: EDUCATION PROCESS METHODOLOGY AND METHOD

Peter SIKORSKY, Ihor KOLODIY

CYBERNETIC REQUIREMENTS FOR THE EDUCATIONAL PROCESS IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS..... 29

The article deals with the problems of ensuring high quality training of qualified specialists in the distance learning, where there have been objective reasons (covid, war) in Ukraine. The quality of education depends on the high-quality educational preparation for training sessions of scientific and pedagogical staff, including the management of the educational process, that is, taking into account cybernetic requirements for it. Taking into account the main components of the management process (planning, organization of the planned implementation, motivation, control, correction and evaluation), the author of the article deeply analyzes the possibilities of each component in order to encourage students to systematically attend training sessions, prepare for them and demonstrate the high educational achievements of students during control evaluation. To do this, we need to prepare high-quality educational and methodological materials in electronic form (texts of lectures with test tasks after each lecture, a plan for conducting practical (seminar) classes, methodical instructions for the independent work of students, preparation for control sections, coursework, as well as for passing tests (exams), etc.). There is a need for strengthening the motivation of students to high-quality learning, being outside the classrooms, a large role in this is assigned, on the one hand, to the strict observance of cybernetic requirements for the educational process, and on the other hand, by well-thought-out criteria for assessing the state of knowledge learned by students. In assessing the educational achievements of students, we can use the experience of American higher education institutions, adapting to our conditions. In the conditions of the distance learning, it is important to encourage students to attend training sessions, to intensify their educational and cognitive activities. These problems are investigated in our scientific article.

Keywords: higher educational establishments, educational process, management of the educational process, planning, motivation, control and evaluation.

Vladyslava LIUBARETS, Alina LYUBIMA

ESTABLISHING THE COMPETITIVENESS OF FUTURE SPECIALIST JUNIOR BACHELOR'S IN SOFTWARE ENGINEERING..... 38

The article examines the state of development of the problem of developing the competitiveness of future professional junior bachelors in software engineering. An analytical review of normative documents and scientific literature was carried out to clarify the concept of "forming the

competitiveness of professional junior bachelors in software engineering". The importance of digitization of the professional training of future professional junior bachelors in software engineering is revealed, as a harmonious combination of high rates of development of digital technologies with traditional and innovative methods of influencing the formation of critical and creative thinking. The importance of forming a symbiosis of transversal, professional and digital competencies of future professional junior bachelors in software engineering is determined. It was established that the formation of the competences of future professional junior bachelors in software engineering in professional higher education requires constant updating of the content of the educational program, methods, technologies, tools, and textbooks.

Keywords: competitiveness, competence, future professional junior bachelors in software engineering, professional higher education, professional training.

Ganna KASHYNA

EXPANSION OF DIGITAL SKILLS OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL EMPLOYEES OF MEDICAL HIGH SCHOOLS IN THE POST-GRADUATE EDUCATION SYSTEM..... 44

The article is devoted to the search for effective methods of organizing the professional development of scientific and scientific-pedagogical workers of medical higher educational institutions in the system of postgraduate education, which ensures their professional and personal development in the conditions of digitalization of education. It was noted that the problem of continuous education of scientific and scientific-pedagogical workers of medical higher education institutions in the system of postgraduate education is currently relevant in pedagogical science, but scientists have not formed practical directions for the implementation of the developed theories in the integral process of their professional development. In order to ensure the effectiveness of the professional and personal development of scientific and pedagogical workers of medical higher education institutions in the system of postgraduate education, the course program "Organization and support of distance and mixed learning in medical higher educational institutions" was developed, which is implemented in leading institutions of higher medical education in Ukraine. During the implementation of the program, scientific and scientific-pedagogical workers of medical higher education institutions master a number of modern tools, methods and technologies that will ensure the successful implementation of the tasks of pedagogical activity in the conditions of the digital educational environment of medical higher education institutions. The developed program of the training course for scientific and scientific-pedagogical workers of medical higher education institutions covers the main scientific and theoretical approaches of modern pedagogical science, primarily based on the informational approach as one of the strategic directions of state policy in the field of education, which is focused on achieving high educational results in the conditions of digitalization of education .

Keywords: scientific and scientific-pedagogical workers of medical higher education institutions, advanced training courses, postgraduate education, professional development, digital skills, digital competence.

HUMANIZATION OF EDUCATION AND TRAINING

Maria SHEREMET, Daria SUPRUN

MODERNIZATION STRATEGIES OF HIGHER EDUCATION: PROMOTION AND MARKETING OF UNIVERSITIES 51

The question of the European choice has been raised: the values of education in the global and national dimensions. Emphasis is placed on the importance and necessity of studying and

implementing the best practices of foreign countries in the context of higher education. Current issues of the role of universities in society, strategies and trends of their modernization, namely the promotion and marketing of the university, the implementation of career guidance, career promotion of students, internationalization of education. The attention is focused on the importance and necessity of studying and providing the best practices of foreign countries in the context of higher education.

Undoubtedly, internationalization stimulates the development of higher education in the perspective of integration into the European scientific and educational space. A significant contribution to the positive changes is made by the general tendency of professional training of specialists with the appropriate level of development of professional skills and abilities and the corresponding foreign language communicative competence. The specialist must also be part of the digital age, which will enable global competitiveness. The ways and prospects of modernization of professional training in the conditions of inclusion are clarified. So, the present state of the formation of components of professional training in the field of special education according to the functional components system of the specified process is identified. The theoretical and practical essence of the latest trends of professional training in higher educational institutions in the conditions of inclusion is revealed. So, an analytical review of trends in the development of higher education in the perspective of integration into the European scientific and educational space is conducted. The current state of formation of an inclusive, innovative, socially cohesive society is highlighted. The concepts of reforming, bases of a perspective vision of development of education are characterized. The key parameters for ensuring the competitiveness of specialist are determined: a high overall level of development of the national education system; assimilation of new and advanced experience acquired in the process of cooperation with foreign countries; ensuring the quality of services in the internal and external markets of educational services; availability of quality educational and research infrastructure; development of strategic partnership; development of mobility. So, the ways and prospects of modernization of professional training in the conditions of inclusion society are clarified.

Keywords: internationalization, higher education, mobile international students, foreign students, inclusion, marketing of the university.

Halyna KOZLAKOVA

THE ORGANIZATION OF SCIENCE AND EDUCATIONAL EVENTS IN THE CONDITIONS OF DISTANT COMMUNICATIONS..... 57

This is represented an analyze of organization and improvement the science and educational events in conditions of quarantine and using of distant communications. Fundament for preparation of these materials was the everyday using of information and communication platforms such as Zoom, Classroom so on for all kinds of activity at universities – administrative, science and educational.

There are talked some problems of preparation for this activity stuffs, students and managers of the university. Different levels of stuffs preparation for distant communications and supporting of educational presentations (texts, graphics, multimedia) have various influence to level of training of students and a quality of education in higher school at all. It was defined an exiting of influence between level of activity students and level of their knowledge.

By our mind it is a time to discuss on some problems of infrastructure renewing at higher education institutions for realization of distant communications and for supporting in necessary stage of study buildings and laboratories when minimal presence of personal has place.

Keywords: educational process, distant lections, methodical materials, information-communication platforms, managers personal, stuffs, students, university.

Tamara DUDAR, Tetiana SAIENKO, Margaryta RADOMSKA, Adrian YAVNIUK
ENVIRONMENTAL EDUCATION IN ENGLISH AT HIGHER SCHOOLS 63

The scientific and pedagogical experience of the Department of Ecology at NAU (National Aviation University) is summarized, which brought together specialists from different fields to find modern approaches in teaching environmental disciplines in higher education for sustainable, balanced, environmentally friendly development of society. The objectives of the study are to substantiate the needs of the noosphere scientific worldview of teachers and students and take into account the twenty years of experience of the team, identify ways to further improve it in terms of digitalization of the educational process and distance learning. The practical value of the study lies in the possibility of applying the results obtained by the authors on: long-term modeling of environmental training in the national system of higher education; wide application of teachers' experience in the conditions of modern challenges; development of curricula, programs, training and methodological manuals for the dissemination of knowledge about the integrity of the world, environmental ethics, thinking, worldview, consciousness, culture in general; the need to build a harmonious, environmentally safe, harmonious society.

The relevance of environmental education in English is due to modern challenges, in the context of which the working language is seen as a common legal tool to address pressing environmental issues that have no administrative boundaries. The development of the noosphere worldview contributes to the idea of globalization of education, the process of interaction of national education systems, universalization of standards, characteristics and parameters of the global education system. This is a long and difficult path that requires the expansion of communications, including exchange programs for students, teachers and scholars, where the need for professional English is unquestionable.

Our more than twenty years of experience in training environmental specialists in English demonstrates the importance of using primary sources in the original language to solve urgent environmental problems, and this is mostly English-language information.

Keywords: higher education, ecological education, English language education, ecological safety, sustainable, balanced development, noosphere paradigm of education.

YOUNG SCIENTISTS PAGE

Inna DOROSHENKO

PRINCIPLES OF MODERNIZATION OF LANGUAGE STRATEGIES:
CHALLENGES OF GLOBALIZATION 72

One of the main needs of today's globalized world is the need for intensive communication. Satisfaction of this need, in turn, creates challenges to the language training of the subjects of the communication process. Fluency in one of the world's languages – English, German, French, etc. – is a necessary condition, beyond which the communication process is much more complicated. Communication with the help of a dictionary or translator has a number of shortcomings, the main of which is the adequacy / inadequacy of the interlocutor's understanding, comprehension of the substantive meaning of communication. Current language education faces the task of finding and implementing an adequate response to the challenges of a globalized world.

The purpose of the article is to analyze the principles of modernization of language education in the context of world experience. It is concluded that the challenges of globalization – the intensification of international communication, intercultural scientific, educational and religious exchanges define a fundamentally new role of language education in the modern information world, aimed primarily at meeting the needs of the individual in rapid adaptation to a changing multicultural world as well as the realization of other needs of human life in a multicultural and multilingual community of people. It is noted that language education is an important tool

that shapes the consciousness of the individual and his ability to be socially mobile in society, promotes dialogue between cultures in a globalizing world, around the solution of various problems. In the era of the information revolution, it must provide high communicative functionality of man. Language strategies should be aimed not only at mastering the basic types of speech activity, but also at forming intercultural competence of potential speech subjects, which only together can ensure the readiness of the majority of citizens to communicate in today's multilingual and multicultural world.

Keywords: modernization of education, language strategies, globalization, information revolution, multiculturalism, communication process.

CONTENTS

HEAD EDITOR PAGE

Viktor ANDRUSHCHENKO

THE POST-WAR WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION: A PHILOSOPHICAL REFLECTION OF THE FUTURE5

EDUCATION PHILOSOPHY OF THE XXI CENTURI: SEARCH FOR PRIORITIES

Olena YATSENKO

ANCIENT AND VIRTUAL AGORA: TO THE PROBLEM OF THE TRANSFORMATION OF SOCIALITY 10

INNOVATIVE SCIENCE AND MODERN EDUCATION

Kostiantyn KORSAK

ORIGINS OF UKRAINIAN AND EUROPEAN ARCHETYPES IN THE CONTEXT OF NOOANTHROPOLOGY 18

PERIOD OF CHANGE: EDUCATION PROCESS METHODOLOGY AND METHOD

Peter SIKORSKY, Ihor KOLODIY

CYBERNETIC REQUIREMENTS FOR THE EDUCATIONAL PROCESS IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS 29

Vladyslava LIUBARETS, Alina LYUBIMA

ESTABLISHING THE COMPETITIVENESS OF FUTURE SPECIALIST JUNIOR BACHELOR'S IN SOFTWARE ENGINEERING 38

Ganna KASHYNA

EXPANSION OF DIGITAL SKILLS OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL EMPLOYEES OF MEDICAL HIGH SCHOOLS IN THE POST-GRADUATE EDUCATION SYSTEM 44

HUMANIZATION OF EDUCATION AND TRAINING

Maria SHEREMET, Daria SUPRUN

MODERNIZATION STRATEGIES OF HIGHER EDUCATION: PROMOTION AND MARKETING OF UNIVERSITIES 51

Halyna KOZLAKOVA

THE ORGANIZATION OF SCIENCE AND EDUCATIONAL EVENTS IN THE CONDITIONS OF DISTANT COMMUNICATIONS 57

Tamara DUDAR, Tetiana SAIENKO, Margaryta RADOMSKA, Adrian YAVNIUK

ENVIRONMENTAL EDUCATION IN ENGLISH AT HIGHER SCHOOLS 63

YOUNG SCIENTISTS PAGE

Inna DOROSHENKO

PRINCIPLES OF MODERNIZATION OF LANGUAGE STRATEGIES: CHALLENGES OF GLOBALIZATION 72

INFORMATION. REVIEW. MESSAGE

Abstracting Review of Journal Articles..... 80

Contents 86

To Autors Attention 87

ДО УВАГИ АВТОРІВ ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

1. Статті, що пропонуються до друку, мають бути написані спеціально для часопису «Вища освіта України», відповідати вимогам департаменту атестації кадрів МОН України до наукових праць і скеровуватися на потреби керівників і колективів ВНЗ, освітніх політиків, науковців й аналітиків. Не рекомендовано надсилати статті хрестоматійного чи примітивно-перелічувального характеру. Стаття обов'язково має містити авторську позицію з обраного питання чи теми. Новий авторський матеріал і незалежні висновки мають складати не менше третини статті. Оформлення статті має свідомо скеровуватися на ефективність сприйняття та економію часу в осіб, які будуть знайомитися з нею.

2. Редакція залишає за собою право доцільно скорочувати і виправляти текст статті, а також вносити уточнювальні зміни в назву.

3. За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування повністю відповідальні автори.

4. Редакція не листується з авторами.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Стаття не приймається до розгляду і повертається автору на відповідне доопрацювання у разі порушення хоча б одного пункту оформлення, відсутності фото та ін.

1. Статті приймаються у вигляді файлів у текстових редакторах MS Word for Windows (версії 6, 7 чи 98) електронною поштою. Електронна адреса редакції: **wou@ukr.net**

Графіки і малюнки (jpg або подібні варіанти) мають бути виконані чітко, займати окреме місце і не оточуватися текстом, формули – написані в узвичаєній математичній символіці, мати розмітку і відповідати формату журналу. Графічний матеріал подати також в окремому файлі. Автори мають піклуватися про легкість сприйняття матеріалу у чорно-білому варіанті.

2. Обсяг матеріалів (тексту, анотацій, літератури на усіх мовах та ін.) рекомендований у межах 20–22 000 знаків (включаючи пропуски) і не повинен перевищувати 24 000 знаків, чи 0,6 друк. арк. (близько 13–14 машинописних сторінок через два інтервали включно з таблицями, графіками і малюнками).

3. Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися:

а) авторської довідкою за наведеною нижче формою. (З метою забезпечення об'єктивності зовнішнього рецензування в самій статті вказуються лише прізвища та ініціали авторів);

б) прізвищем та ім'ям, назвою статті, ключовими словами та стислою анотацією (300–400 знаків) українською та англійською мовами;

в) УДК.

4. Джерела (до 12–15) у списку літератури слід подавати за алфавітом у такому порядку: українською, російською, латиною. У посиланні на використане джерело зазначити порядковий номер джерела у списку та сторінку. Забороняється винесення посилань унизу кожної сторінки. Список має бути загальним і наводитися наприкінці статті. Рекомендовано спиратися на найновіші і найважливіші національні і зарубіжні джерела.

Увага! У зв'язку з вимогами реферативної бази даних наукової періодики «Scopus» необхідно додати переклад списку літератури англійською мовою з максимальною акуратністю.

ФОРМА АВТОРСЬКОЇ ДОВІДКИ

1. Назва статті.

2. Адреса для листування, телефон, факс і електронна пошта для контакту.

3. Прізвище, ім'я, по батькові.

4. Науковий ступінь, вчене звання.

5. Місце роботи.

6. Посада.

Окрім того, додається електронне фото у двох-трьох версіях (jpg, tiff (300 pixel/inch) та ін.). Для сканування не приймаються неякісні фото, фото на рельєфному папері, вирізки з газет і журналів, принтерні роздруківки тощо.

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ

Теоретичний
та науково-методичний
часопис

ДЕРЖАВНЕ
ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ
ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

В. о. директора видавництва
Аліна ЧЕРНОМОРОВА

Головний редактор
редакції журналів
Ніна БЕРІЗКО

Адреса редакції журналу:

Фактична адреса:
02094, м. Київ, вул. Попудренка, 54

Юридична адреса:
01135, м. Київ, пр. Перемоги, 10

+38 (044) 498-10-28

+38 (044) 498-10-29

office@pedpresa.ua

Над номером працювали:

Володимир КОЧУБЕЙ

Олександр ХРИСТЕНКО

© Усі права захищені. Жодна частина, елемент, ідея, композиційний підхід цього видання не можуть бути копіюваними чи відтвореними в будь-якій формі і будь-якими засобами – електронними і фотомеханічними, зокрема через ксерокопіювання, запис чи комп'ютерне архівування без письмового дозволу видавця.

Підписано до друку 26.07.2022 р.
Формат 70 × 100^{1/16}. Папір офсет.
Друк офсет. Ум. друк. арк. 10,4
Обл.-вид. арк. 11,0. Наклад 314 пр.
Зам. 23725

Видруковано ТОВ «Прінстор Груп»,
вул. Академіка Туполева, 19 Є, м. Київ, 04128